

AB-SULIO

Seiz vloaz e bro ar vorianed

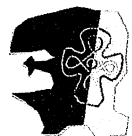
Mouleriez, 17, straed d'Algesiras — BREST

1929

En vente chez l'Auteur :
M. Jean LE GALL
48, rue du Château — BREST

Prix par la Poste : 16 francs.

Seiz vloaz e bro ar vorianed

Église catholique
en Finistère

Document numérisé en 2017

10911

Seiz vloaz e bro ar vorianed

gand

AB-SULIO

Jean Nene
Le Gall

hen is-ofiser, medalennet-gadour, kroaz a vrezel

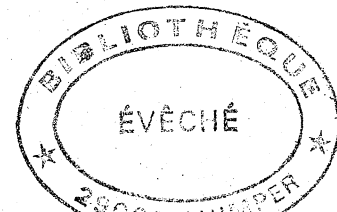

Ab-Sulio, den a Lezou, Gwaz Keltia

Moulerez 17, straed d'Algesiras — BREST

1929

*Pep gwir miret striz
Tous droits réservés*

D'am breur kelt,
ALLIN-COLLINS,
(Drouiz Hal Wyn)
den a Gernow,
e Loundrez

SEIZ VLOAZ E BRO AR VORIANED

Eur vouez skiltr evel stok daou houarn
A c'harmas d'in e pleg va skouarn :

— « Ez kavell em eus da gavet ;

An tres ouzit d'in 'zo plijet

Ha d'it raktal oun dimezet.

Ar baourentez eo va ano.

War da seuliou me a gerzo,

E pep lec'h, beteg ar maro ! »

(Mouez an tonkadur) A-S.

KENTA PENNAD : AR VEAJ

Bannou arc'hantet heol eur veurevez nevez-amzer
a lugerne war gael houarn pont gwintus kreñvlec'h
Berrtomm, tost da Blougevelen.

An avel a oa sioul, ar mor peurgompes ha dilu-
senn ; hogen an oabl a oa karget a valkennoù louet.
Ar re-mañ a nije gorrek etrezeg ar Reter.

Damdost hag a-us d'ar c'hreñvlec'h, eur maread
morevned gwenn-skedus a falc'he hag a ervenne an
avel hag an ec'honder gand o diouaskell hag o gour-
nijadeg kammigellek.

War frankizenn eun amdor peurvezioù kanol,
seiz soudard yaouank gwennwisket a spure, a ver-
nie, a gigne hag a live melladoù boullidi kanol me-
len-aour.

Darn eus ar brezelidi edo puchet, lod azezet, re-
all daougrommet a-zioc'h o labour.

Ar seiz kañfard, den ebet o taol-lagadi outo, a varvailhe ken na ziaoule e brezoneg : kaera yez a zo en hollved.

Al labour a raent a oa tenn ha risklus, rak ar c'hirinou a gempennent a oa leun-kouch a vateri tarzus ha kabellek gand eur vins-enaou-tan. N'oa ket brao, m'hel lavar d'eoc'h, firbouchat re an obu-ziou-ze na kennebeut c'hoari ruilkaik ganto. N'eo ket gant tud moñs, kennebeud-all, e vefent bet lakaet a-rezadou an eil war c'horre egile.

Pa veze aet enoet ar seiz kañfard o labourat, ez aent da ober reuziadou gouren war ar flourenn : n'eus netra gwell evit gwevnaat an izili, kreñvaat an drogell hag atiza an imor.

Eul laouenanig, eun droc'hanig hag eur voc'h-ruzic a zeue alies d'hor gweladenni, rak boas oamp da deurel bruzun bara d'ezo, d'an evnedigou drant-se.

E-pad m'edomp a-zevri gant hol labour hag o varvailha, unan ac'hanomp hor-seiz a c'harmas : « 22 ! », ha raktal ar c'honec'h all a vanas war-dav hag a reas an neuz da drevellat gwasoc'h eget bis-koaz. Holl e ouieimp mat-tre (beb a dammig skiant hor boa prenet e stal delt an demezell Warandero a Doullarc'hounen) peseurt ster en doa ar youc'h « 22 ! ».

Sed Tirfeu, ki diwaller ar c'hreñvlec'h, o tont d'hor c'havout. Ar paourkaez ki-mañ (trent-gagn en deizioù kenta m'edomp-ni degouezet e Berrtomm) a lammas ouzimp en eur fistoulat e lost hag en eur chilpat da lipat hon daouarn d'eomp, bet peurlouzet ganeomp a-ratoz-kaer evit diskouez d'hor mestr e labourem, en desped ne yoa den ebet o lakaat evez warnomp.

Ar paour kaez loen a ouie diskouez anaoudegez

vat d'ar re a rôe d'ezañ tammou askorn, skolpen-nadou minvig soubet el lipig, buzug kleus (1) fritet mesk-ha-mesk gand aouravaloukarantez (2), fars, bannac'hon soubenn leun a lagadennoù rous. Rak-se 'ta, paotr e ziweuz klemmus ne fazie morse da zont, pa'gave an tu, d'hor gweladenni d'hon amdor.

War-lerc'h ar c'hi, nemet da goulz ar pred e ve, e kerze atao e vestr, an aotrou Pissoli, adjudant-diwallar kreñvlec'h Berrtomm. Kerkent ha ma veze gwelet fri du Tirfeu, unan pe unan eus ar seiz a youc'he : « 22 ! », hag ini ebet ac'hanomp ne veze tapet o sellout ouz an oabl.

Sed an adjudant o tegouezout, tiz warnañ, am eus aon, ez eus eun dra bennak a nevez gantañ...

— Kanolier X..., eme Pissoli d'in-me, daoust ha laouen e vefec'h da glevout lavaret ez eus eur c'helou evidoc'h ganeñ-me, da vont d'an drevadennoù ?

— Ya da ! eme en eur zigromma.

— Ma, warc'hoaz vintin, da nav eur, e rankot beza degouezet e soudarti Fautras, e Brest, hag ar mezeg a welo hag e stad vat emaoe'h evit mont da Vadagaskar, da gendec'hel ho servij. Delit, setu amañ d'eoc'h ar c'helou dre-orjal. Warnañ eo meneget ganeñ ar pezh a zo gourc'hemmenet d'eoc'h da ober gant penn ho kenstrollad, ar c'habiten Lamgati.

— Ho trugarekaat a ran, va adjudant, eme en eur gemerout an tammig paper glas. Ha gand eur barr-levenez e trivias va c'halon o lenn :

« Canonnier L. G., J., est désigné pour continuer ses services à Madagascar. Départ de Marseille, le 6 Mai 19... »

(1) Macaroni.

(2) Tomates.

Peder zizun da c'houde-ze, ar paotr Yann a gemeras an treñ herrek a 8°, 10 e gar Brest. Ar marc'h-du her c'hasas war-eeun da Bariz.

War-dro mareou seiz eur diouz an noz e tegouezis er gêrbenn, hag, hep dalea e nep lec'h, a kerzis etrezeg ar gar, hini Lyon, ar sac'h war va choug.

Abarz ma kimiadis diouz Pariz ez is da ober eur weladennig e kêr, hag o veza graet eur c'hofad staliou e laris yao ! en treñ adarre. Kerkent ha m'edon degouezet em bagon, e stagis da lenn hag a greiz lenn e vanjen kousket. Hunia mat a ris war ar bank-keinok, rak skuiz-marzo edon.

Pa zihunis, an naerouant bet diouganet gant Marzin, pendeveg ar varzed, a oa paouezet da wigourat. Eun den duwisket ha kabet gant eur galabousenn leun a zeliou dero arc'hantet, a rede eteit ar riblennad bagoniou en eur youc'hal :

« Arles ! Arles ! Les voyageurs pour Marseille, en voitures ! »

Raktal, ar rakzoriou a finvas en eur drouzial war o mudurunou ha, dreiz an toullou anezo ec'h en em silas eun niver bras a veajourien ker sammet, ar c'halz anezo, hag eul toullad merien o tistrei d'o neiz. Ken niverus all eo war ar frankizenn, an dud a c'hortoz o-zro da bignat en treñ da gemeront al lec'hioù lezet goullou gant ar re a oa erruet e penn o beaj. Eur maread a zo anezo : gwazed, maouezed ha bugale. Dont-mont a reont evel ma ra eur strollad saoud penñfollet o tremen dre eur porrastell. Hep mar, ar veajourien-mañ o deus aon da chom hep kavout, e korn pe gorn, frankiz da azeza, rak gwall-zispourbella a reont o daoulagad.

— Sell, Goulc'hen ! emev d'eur c'henvrôad, azezet ez-eeun d'in, sell 'ta ! emamp en em gavet dam-

dost da Vaassalia (Marseille), rak santout a ran c'houez ar c'hignen gant tud ar vro-mañ ! Ha te, kenveajour, c'houez peseurd a santez ?...

— C'houez an ougnoun, emevañ d'in !

— Ma, tano eo da fri, keneil, rak skôet mat ec'h eus, m'hel lavar d'it ! pa 'z eo gwir Kreisteiziz n'o deus da lonka nemet soubenn an ougnoun bep pred : soubenn an ougnoun, kignen hag olivez mesk-ha-mesk, d'o lein, d'o merenn, d'o merenn-enderv, d'o c'hoan ha d'o askoan. A ! satordallig ! Fri ar c'haz e sac'h ar fars ha troad al leue bihan e-barz ! Sell, brepoz, pa zeu da goun d'in ! Goulc'hen, ha ma kemerfemp beb a c'henaouad vara, ha ma lonkfemp beb a vanne gwin?... Me a sant va bouzelenn-vras o c'hourlammad e kostez dehou va c'hof ! Am eus aon, emevañ-hi o c'hoari penn-tourtik!...

— Ma ! lop war ar boued 'ta, neuze, Yann, da c'hedal ma vo distouvet ar boutailhou ganeñ-me ! a drouc'has paotr Goueznou.

War an taol e sentis, ha bec'h d'ezi ! Da genta, e tapis krog en eur chouanenn hag, o veza graet eur groaz gant beg va c'hontell war gof an dorz vara, e trouc'his eur mellad tamm diouti. Goude-ze, e faoutis eur peziad riblennad kig moc'h du bet e-pad pemp pe c'houec'h vloaz o vogedi e kimin (1) va mamm-guñv, hag ar c'harvanou (va re-me) a yeas en dro ken na zifindaone ! Eur pennad da c'houde, e stagis ar voutailh leun a win ruz ouz va fenn ha bec'h ivez d'ezi, da gas ar c'hig sall hag ar bara kras da stanka he genou d'am bouzellenn vras !

(1) Kimin = siminal.

Va c'hile ne chomas ket da sellout ouzin, eo moarvat !

Pa oa peurdorret hon naon hag hor zec'hed ganimp hon-daou, pep-hini ac'hanomp a dennas e yalc'h vutun eus e c'hodell da dao ! sed beb a chokadenn etre hor c'hildent, ha mat pell-zo !

Goule'hen, ar Paganad, a oa eur marvailher. E deod a yae en-dro kel lijer hag eur vilin-baper. Ne baoueze ket d'ain goulennata : « Hag an dra-mañ?... Hag an dra-ze?... Hag an dra hont?... En diwez, e c'houlennas :

— Penaos 'ta, Yann, out deuet a-benn da c'houzout ar pezh ec'h eus lavaret d'in bremañk, peogwir n'out ket bet morse, kennebeut ha me, e bro ar Vo-kôed. Lavar-ze d'in 'ta, kenvrôad ?

— Penaos 'ta, ken nemed o klevout re-all o tezevelli d'in doareou emveva tud ar C'hreisteiz ! Ahend-all, penaos em bije kavet an traou-ze da lavarout d'it ?

— A ! mar deo evel-se eo emañ an traou, Yann ! Me ne gredan ket e ve gwir-pater kement tra a leverer d'in : trawalc'h em eus da ober o kredi ar pezh a welan !

— Na me, kennebeud-all, keneil, ne gredan ket holl an traou, pell ac'hano ! Evelato, eun tammig bihan e kredan hag e tiskredan war an traou a leverer d'in. E-doug ar wech oun bet evel-se hag, hep mar, e chomin er c'hiz-se betek va eur diweza !

— Ma !... Eun hinkin out, paotr e c'houriz ledan ! eme paotr Goueznou en eur c'hourvez war ar ban !

— Evel ma z' eus meur a hini e Gorre-Leon, Goule'hen ! emeve en eur c'hourvez ivez da ober eur pennad kouşk.

A-vec'h (a-bouez) ma oamp gourvezet hon-daou, an treñ a loc'has evit mont etrezek Massalia (1).

Ar marc'hdu a roc'he hag a strevie gwasoc'h eged eun nimbot : Tik ! ha Tik ! Tak ! ha Taka ! Taka ! Puff ! Puff ! Stsss ! Stsss ! emezañ en eur-deurel elfennoù tan, moked glas ha dour bero dre e fronellou ha dre e c'heol ha kaoc'h-houarn gand e zia-dreñv.

Ar stroñsadennoù a zeuas da veza stankoc'h-stanka ; war douarou digompes, e ruilhemp bremañ.

Tremen a rejomp ebiou d'eun torkad hentou-keo, ha dizale ar marc'hdu a erruas e Taraskoñ, bro Tartarin, Tartarin-Meur, roue al lazerien leoned ! Eno, an treñ a zaleas eur pennadig, ha setu me da sellout dre ar prenestr ha, peuz-kerkent, e welis adarre eun den gwisket pimpatrom ouz an hini a youc'has en Arles : « Les voyageurs pour Marseille!... »

Diarvar eo, emezoun-me d'in va-unan, diavar eo, paotred o c'halabousennoù deliou dero a zo breudeur pe kendirvi-kompes, pa 'z eo gwir ez int heñvelwisket o daou !

O welout paotr e galabousenn arc'hantet o vont ebiou d'in, e c'houlennis digantañ war zigarez farsal :

— Nasquo pas vu la Tarasquo ?

— O ! coquino de dious ! a eilgerias an Taraskoñad en eur gerzout buanoc'h-buana.

War-ze, an treñ a gimias diouz Arles ha damgoude edomp degouezet e gar Massalia, hep droug, hep diroudenna, ha peuz-diskui.

Eur paotr e galabousenn bleun alaouret, er wech-

(1) Marseille.

mañ, a youc'has a-nerz e gorzailhenn gouraoulet :
« Marseille ! Tout le monde descend !... Terminus !... »

Ha ni, kerkent ha ma oa ehanet an ahelou da wigourat, ha digeri a rakzor ha larout yao emaez ar gaoued ! Pell a-walc'h e oamp enni o luduenna, o tislevi-gen hag o varvailha.

O veza kemeret hor seier, drouinou, picherou ha tokou-spoue ez ejomp war-du soudarti an Dremenidi.

Hinoni a rae an amzer. Tomm an heol. Eun engroez a dud a zo o vont-dont gand ar streadou.

En em gavet e-kichen eun dorgennig, ni a drôas a-gleiz hag a gerzas eteit eur voger uhel, kinviak ha kildrôennet. En diwez, a forz da vale, ec'h en em gavjomp dirag eun nor vras. Ar gedour, eur pikol soudard du-pod, askornek, dremmchalek, ha peuzigened, heugus ar gwel anezañ, doñjerus ar c'houez outañ, a oa e-tal an nor. War eur ger-krenn distaget gant hon hentour, ar morian muzellok, fask ha divourenn, a zeuas da gavout an hini en doa galvet-heñ, ha, damgoude, ez eas da zigeri an nor d'imp. Mont tre a rejomp er vaoz, ken herrek hag eur fourrad avel en eur c'heo-douar, a drôas a-zehou hag, o veza pignet nouspet derez vaen, e tegouezjomp gand eun norig, gaoliata ar gell anezi ha larout yao en eur gambr ec'hon leun a c'hourvezennou. Eno, peb-unan ac'hanomp a daolas e samm war ar gwele en doa dilennet (1).

O veza graet eur pennad diskuiza, e tiskennjont war ar frankizenn hag ez ejomp da ober eun tamm gwalc'hi d'hor bijez, gand ar vez ha pa vefe ken !

(1) Dilennet = choazet.

Diwez d'eomp d'en em benta, e kimiadjont diouz ar walc'hlec'h, e pignjont d'hor c'hambr, hag eur pennad goude, me a ziskennas a-gevret gant tri ganolier all da eva tri pe bevar litradig gwin ruz

Damgoude ma oa peurlipet ganimp an died ruz-du, unan ac'hanomp a yeas da gerc'hat merenn. Debret ar pred, lipet al loaïou, hor bizied hag hor mourennou, dastumet hor c'hontilli en hor godel-lou ha graet beb a reuziad breugeudi, m'en em daolas war va gwele.

E-pad m'edon astennet war va gourvezenn, n'hellen ket en emvirout da gouna em bro goz Breiz-Izel, em nesañted hag em c'hariaded (1).

Ano kuñv eur plac'h fur ha koant, a genoad ganeñ, a glude pell a yoa war va c'halon. Goanag am boa, an dra-ze a zo gwir, d'adgwelout-hi ha d'adgwelout ivez va c'hloc'hdi uhel, kinviak ha dantelezek, ha d'adklevout moueziou lirzin ar c'hleier benniget a sonas da lida va badiziant ha va fask kenta.

Poanius ha glac'harus oa d'in kimiadi diouz bro va c'havell, dreistoll, pa garen-hi kement evel ma kar eur bugel e vamm.

E gwirionez, o klevout kelou da vont da Vada-gaskar e yoa lorc'h ennoun, m'hel lavar d'eoc'h ! ya, muic'h a fouge a yoa ennoun en derverz-se eget m'o defe graet d'in ar c'homzou-mañ : « Eun eontr koz eus an Amerika ez gwra pinvidik a vilskoed leve ! »

Eur youl birvidik hag eun huñvre ledan a rede, pell a yoa, e goueled va c'halon doaniet : « Mont d'embrega risklou ha da redek-bro ».

(1) Kariaded = amis.

Mall oa ganeñ mont da welout ar vorianed du o korolli ha da selaou anezo da gana, da glevout ar yer-koad o raganella, da arvesti ouz finvadennou an naered-meur hag ouz ardou ar marmouzien tudheñvel e-barz ar c'hoadou doun. Mennout a raen mont, ar pella 'r gwella, diouz ar gêr da ergerzout war ar meurvorion, war al lennou bras ha war ar stêriou-meur awenus.

Ez-vihanig, va c'halon ha va spered a dride, a lamme hag a frealze, o selaou ar zoudarded koz hag ar bleizi-mor da zanevella traou mantrus, iskis, fentus ha lirin a-zivoud ar broiou pell.

Ar mor, avat, ne blij e ket nemeur d'in d'ar c'houlz-se, na bremañ, kennebeud-all, n'oun ket gwrac'h gantañ, rak, d'am meno, ar gazeg-c'hlas a ra re, kals re, a drouz, hag, ouspenn da-ze, he c'havan gwall griz e-keñver mordeidi Breiz.

Petra 'fell d'eoc'h, me a zo eur meneziad ha, karout a ran kenan va Menez Are gand e lannegou alaouret.

Marteze, darn a zo hag a lavaro ez oun-me heñvel ouz an tourc'h — an dra-ze ne vern ket, tamm ebet, évidoun ! —, hag evel an digeñvez reunek-mañ ec'h en em blijan nemed el lec'hioù didud hepken.

Hor hendadou, ar Gelted koz, o doa kemeret eun tourc'h da arouezinti ha, patrom ar penn-moc'h, kludet ma 'z oa war beg eur vaz hir, a reas ganto tro an Europa, atao er vann ; morse diskaret !

Ne lavaran ket, n'eo ket plijadurus beza war ar mor hag arvesti outañ, eo ! Eun daolenn eus ar re gaera a gaved eno, dreistoll, gwechall e marevez al listri dre lien.

Kouna a ran, na pegen dudius d'ar galon, ha na pegen kaer d'ar spered ha d'an daoulagad, da

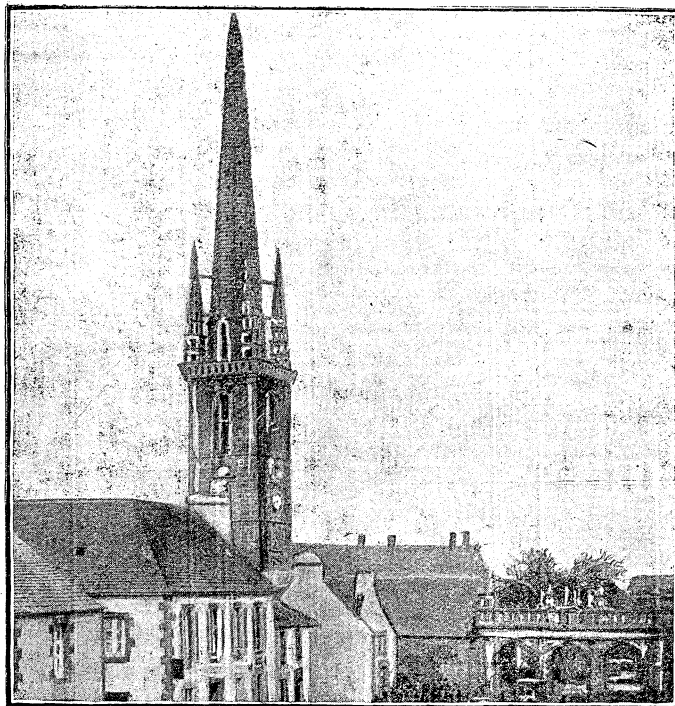
zaoulagad eun arvester pignet war uhelenn Kêrargof, gwelout, eun hanterkantved a zo, eur skouadrenn meurlistri livet e du ha bevennet gant daou pe dri gelañ gwenn an tuioù divaez anezo ; koeñvet o gouelioù damwenn d'ezo gand an avelreiz pe rodellet dindan ar fourradou avel-dro, hag o steki ouz ar c'herdin hag ouz ar gwernioù en eur stlaka gant stroñs ha gant tregern.

Ya, na pegen boursus ez oant da welout, al listri uhelvourzek-se gand o gwernioù uhel ha garidaouek, liesskourrek ha liessugellek, o senti evel pa vefent beo (e gwirionez, buhez a yoa enno) ouz gerioù-gourc'hemenni eun den hepken, penn-meur ar skouadrenn, hag o rikla war an dour glas ker flour ha meuriadoù elerc'h war eul lenn ec'hon, distra-fuilh ha dielestr.

War va gwele edon, hogen n'hellis ket distaga zoken eur pennad kousk, rak war va spered enkrezet e teue, an eil goude egile, hengounioù va zud koz, a drôen kein d'ezo, hag envorioù va bugaleaj. Gwelout a raen taolennou lirin dirazoun, gwelout a raen gant va spered, torgennou alaouret Menez Are, riblou flour glazennek richerioù Elorn, Pourpri ha Trearen. Eno, gwechall d'an nevez-hañv, a-gevret gand eun toullad krennbaotred, e teuen da neuñv, da redek, da c'hoari pi, da neiziata ha d'en em ganna gand ar Gerneizon bihan.

Gwelout a raen ivez koadou al Losket, Milin ar C'hoad ha Kistinig leun a neizioù pig, kegin, skoul, sparfell, moualc'h, turzunell, koulm, bondrask ha gwiñver. Eno, e vezen d'ar yaou o radena hag o keuneuta pe o teliena hag o lusa.

Dirazoun e lugerne glen sioulik ar Pourpri, marellet an daou du anezi gant bleuñioù liesslivioù,

Kloc'hdi, gwareg-enor, gwezenn ivin ha karnel Sizun, bro-Leon
yuniou lagennek Kêrhamon leun a ganaouennou
laboused ha raned, damguzet e-metou ar bouchadou
hesg, er poullou-kurun islonkus hag e dourioù
gloandourek ar gouerioù.

Dirazoun e rede, lerc'h-ou-z-lerc'h, kroazhentou

hirfustek o c'hwelevi en eun doare mantrus, hag astennet ganto o divrec'h du, hir ha treut war beb a bevar riboull evel p'o defe c'hoant da virout ouz ar pevar red-avel da dremen ebïou d'ezo. Setu eun iliz ec'hon o tont war-lerc'h ar c'hroazhentou. Ana-vezout a ran anezi, rak enni oun bet badezet.

Kaerderioù va bro a dremene, a-wel d'am spered enkrezet, evel ma tremen skeudennou eur finverez-skeudennaouerez dirak daoulagad boemet eun arves-ter. Sede va c'hloc'hdi dantelezek, uhel ha meur-dezus, gand e gleier arem o teurel e skeud ramzel war an ti bihan e-lec'h ma 'z oun ganet; damdost d'an tour e welan ar garnel goz gant he daouzek abostol o dremm dic'hoarz ha hirvarvek; ha stok ouz ar chapel-mañ, ec'h arvestan ouz eur waregenor gand e deir bolz gwariet flour. Dindan ar volz kreiz anezañ e tremenis bugelig nevez-c'hanet en eur vont d'ar maen-badiziant; ha dindan ar volz-se eo e tremenas ivez va zud koz a-raok diskenn e douar yen ar bez, ha da veza disheoliet ha doureget-benniget gant skourrigou mildeliek ar wezenn ivin he c'hef teo-mantrus.

Gant dudi, e welen ivez tri zi bihan o aoledou ledan hag o mantellou bras du-pod gand an huzel.

En hemañ eo ez oun bet ganet, en enhont bet dizounet, hag en egile va zud am desavas hag am diorrôas (1).

Er c'henta eus an tri zi, e-lec'h ma 'z oun deut er bed, a zo kludet e-kreiz ar bourc'h hag e-kichenik ti-skol al leanezed-koz, damdost da di oberourez ar bara kan.

An eilvet anezo o-zri a zo azezet en eun draonienn

(1) Eduquer et élever.

sioulidik ha damdost da vilin Gêrroc'h. Dirag an annez-mañ e red didav, noz-deiz, en eur leñva hag en eur hiboudi war eun ton hiraezus ha klemvanus, dour eonennet richer Pourpri (pe Poullpri, mar bez gwell ganeoc'h), goude beza en em silet dre angel-lou prenn rod vras ar vilin goz he mogeriou iliavek.

An trede ti-annez a zo puchet eun tammig izeloc'h eget liorz an Itron, war hent ar Vilin-Nevez. An ti-mañ eo an hini mistra anezo o-zri. Ennañ eo em eus desket kana, ennañ eo e sunis laez ar feiz kristen en eur zeski ar brezoneg, santela yez a zo en hollved.

Pehini eus an tri zi-ze eo a garan ar muia anezo ?

An trede, va zi bihan Kêrarmerien, hep ket a var !

O, tachennou bourus leun a varzoniez ! O, douar benniget !... warnoc'h ez vihan e kerzen war va c'hrabanou. Peur hoc'h adgwelin ?... Marteze biken ken !...

A-greiz m'en em drechalen evel-se, eur youl all a skubas anal griz an enkrez a-ziwar va spered. Va huñvre, huñvreadenn ledan va bugaleaj, eo he doa rôet an taol balaenn marzus-se em c'halon hedro.

Mont, d'ar broiou pell, mont da welout peseurt traou a oa enno. Setu aze va huñvre, displeget e-berr.

Ar genta taolenn a deuzas a-dammouigou din-dan bannou alaouret an eilvet taolenn, taolenn hudourel, am zrelate, am dalle, hag a flemme hag a atize youl bras va c'henta yaouankiz ; ha war an daolenn-ze e oa skeudennet e mil liou disheñvel :

Koadou gwerc'h, enno oc'h ebati marmouzien. E kant doare disheñvel o gwelen-i, lod o lammat hag o c'hourlammat, darn-all o c'hoari penn-tour-

tik, o c'hoari bransigellik ispilhet a-zibouez o lost ouz skoultrou ar gwez, darn-all c'hoaz o korolli pe en o-fuch, a-zevri o klask laou an eil d'egile, dre ma tispourbellent o daoulagad briz ha ma krizent o gourennou damruz ha blevek.

Naered ramzel, korvigellet en-dro d'ar gwez e-giz eur fun en-dro da drôell eur puñs, war-c'hed eur preiz, ha, dre zrougeur, eul loenig dinoaz en em gavas da dremen ebious d'ez ; ha sed an naer vras o tigeri he geol glaourek ha dantek, hag o tigorvigelli he c'helc'hiou gweadennek ha skantek, hag o tapa al loenig kaez etre kef ar wezenn ha hi en eur sutal.

Krugellou miled-stlej ha miled-askellek, pevar-zourneged ha pevarzroadeged, o kamm-korvigamma, o plava d'an douar, oc'h ardaoui, oc'h ebati hag o c'hourlammat, o pigosa hag o torc'houenia, o raganella, o kolenni hag o tilaoua en eur ober morisklou ha sismakou, dre ma trailhe laou ar re fentusa anezo.

Ouspenn da-ze, war an daolenn varzus-se, e welen eur maread morianed ha morianezed du-peg en tenn da gorolli e kant stumm disheñvel, o c'horf ez noaz-dibourc'h o c'hwelevi evel an huzel war mantell kimin ti-forn hini bras Poull ar Raned, ha bronnou ar gwragez o heja-diheja, o pignat hag o tiskenn en eur vont a-gleiz hag a-zehou, a-is hag a-us, a-hed o dioulez hag o c'hof klosennek, bouzellok ha begellok.

An eilvet taolenn eo a gaven an hini gaera, rak-se 'ta, va spered a zinec'hias, hag e skôas eun drivliadenn vras em c'halon : divec'hiet oan.

Sevel a ris a-ziwar va gwele hag ez is, a-gevret

gant tri Vreizad all da ober eun drôig e kêr: da aveli hor penn ha pa vefe ken.

Massalia, war a leverer, a oa tudet en henved keltiek gant meuriad eur C'helt anvet Nann.

Setu ni hor-pevar war frankizenn dehou eur vali hir riblennet ledan. A-gleiz hag a-zehou e welan staliadou traezou goulaoutis ha tro-dro d'ezo kreuzeulioù tredanek kaer-meurbet.

Kirri dre gezeg, kirri dre dan ha kirri-tredanek a dremen-distremen diarzao ebioù d'imp. Ne dorr ket an hent ganto.

Degouezet omp a-dal d'ar porz koz e vugul enkenk. Ac'hano, e welomp ar pont-treuzriblour a-varc'h war ar pleg-mor.

Trei a rejomp en dourn dehou, hedi ar mor ha degouezout en eur vanell amsklêrijennet. Eno gwelout eun toullad merc'hed faro kaerwisket en tenn da zislevi-gen, an eil d'eben. P'en em gavjomp tost d'ar plac'hed yaouank, ar re-mañ hor galvas da vont d'o c'havout. Unan ac'hanomp hor-pevar (eul louarn, mar deus eun unan) a lavaras :

— Ac'hanta, paotred, me yafe eur bannac'h ganeñ ! Petra a livirit ?...

— Ha ganeñ-me ivez ! a drouc'has eur zoudard all.

— Ha daou ganeñ-me ! eme an trede.

— Ma, emezoun-me, ar paotr Yann ne chomo ket da sellout ouzoc'h da eva ho panneoù ! Eomp tre 'ta, paotred, en ostaleri-mañ da welout penaos emañ pegement gand ar gañfartezed a zo en-nañ... Emichans, ne vezimp ket debret !

— Na peurlipet hor bijezioù d'imp gand ar yer dibifid ha kribellek-se ! eme unan ac'hanomp.

— Ha c'hoaz eo da c'houvezout ? a gendalc'has unan all (eun Tregeriad).

Ha, war-ze ez ejomp hor-pevar e-barz an ostaleri da eva beb a vanne. Azeza ' rejomp en-dro d'eun daolig hag, abouez m'edomp azezet, peder flac'h a nesaas d'eomp hag, ar peb-unan anezo o-feder, a c'houlenas ouz ar pep-hini ac'hanomp hor-pevar :

« Paez eur bannac'h 'ta, d'in-me ! Me a ray kuñv d'it, va labousig-me !... ».

Ha ni, ha dao d'ezi ! ha lavarout d'ar vatez lakaat beb a vanne d'eomp hon-eiz. Petra 'ta, sur ! Diskarget ar banneou ha stoket an eiz gwerenn an eil ouz eben, ha tañvaet kêr gell glann ar Renos, ar farodezed o bijezioù leun-vleud a stagas da bokat d'ar c'hañfarded ken na ziaoule !

— Sede amañ merc'hed doñv avat ! eme e brezoneg d'am c'hileed.

— Ha damesaet peurvat !... eme Youen, paotr Kemperelle.

— Ha stlapaet o zintamanioù ganto, moarvat, dreist milin Gêravel, a drouc'has Saig Golopod, mab Cheunig an Didou eus Poull-ar-Raned.

— Ha traou all c'hoaz, war ar marc'had, a gendalc'has paotr Goueznou en eur zic'hodella e yalc'h evit roi d'e blac'h yaouank azezet war e varlenn d'ezañ... o n'eo ket ! O tra ! hogen evit paea an eiz banne.

Evet ganimp hor banneou, sec'het hor mourennouigoù ha bet leun a bokou, ez ejomp emaez an ostaleri en eur lavarout kenavo d'ar gwerzerezed karantez.

Yaouank oamp hor-pevar, hag ini ebet ac'hanomp n'en doa gwelet ar bleiz en noz war gorf e roched en tenn da dapa morilhouned !

Degouezout a rejomp war ar riblenn-borz, adtre-men anezi, diraezout ar vali vras, trei en dourn dehou ha mont war-eeun etrezek soudarti an Dre-menedi. Eno mont da eva beb a hanter litradig gwin mat, pignat d'hor c'hambr, enaoui eur beg dever aezenn-leski gand eun enaoutenn, mont d'hor gwele ha laza ar goulou gand eun taol kalabou-senn.

Antronoz vintin, war-dro mareou nav eur, e kemeris an hent d'al lester treuz-morek a dlie hor c'has da Vadagaskar.

En eur vont gand an hent e welis tñez uhel, strea-dou kaer, uhelfornioù gant kiminoù ken uhel ha tourioù, labouradegoù bras, troazlec'hioù a c'hiz nevez, privezioù boutin, leurgêrioù ec'hon gant delwennou, peulioù an orjalennou-kelaoui, re ar c'has-nerz, re ar pellsonerien ha re ar sklêrijenne-rez-tredanel.

Kentre m'edon degouezet er porz a genwerz e welis eur maread meurlistri o gwernioù uhel, teo ha sounn, o korolli flourik-flour war dour glas lennoù ec'hon kaeet a c'hreunvaen. Darn eus al listri-ze o doa diou, teir, peder pe bemp gwern. Kement a wernioù hag a dreuzgwernioù a welen eno, ma hañvale d'in gwelout dirazoun eur c'hoad pin bet peuz-diskourret gand eur gorventenn.

Er porz a genwerz ez eus sanailhoù ledan, uhel ha hir, hep diwez e hañvalont beza. Er sanailhoù ec'hon-mañ ez eus gwrac'hellou hep seurd marc'hadourez, marc'hadourez deuet d'en em vernia eno diouz kement bro a zo en hollved.

Setu me ez-eeun d'al lester hor c'haso da enez Vadagaskar... mar plij gant Doue ha gant Santez

Anna ! Diou gimin (pe siminal, mar bez gwell ga-neoc'h) ha teir gwern en deus va lester.

O terc'hel stag an treuz-morek ouz ar c'hae, e lec'h m'emañ kloumet en ailhedennou houarn, ez eus diou raou vras ha teir zug teo (ar re-mañ a zo hogos ken teo ha trôell karvan stern eur gwiader), stignet ma 'z int o-femp evel neudennou kevnid eus an eil lec'h d'egile.

En eur dremen ebioù d'al lester, e lennis war an aroz anezañ « *Melbourne* ». Damgoùde e pignis derezioù eur skeul lipous, berr ha ledan. War ar pont emañ.

En em gavet eun tammig larkoc'h eged ar c'houfr bras, eur blenier a astennas e zourn war eun toull pevargogneg hag a lavaras :

— Amañ eo !

Diskenn a ris er puñs (eur gwir islonk anezañ) hag, o veza gaoliataet eun daou-ugent derez bennak e welis en eul lec'h ec'hon, teñval ha flaerius, eur maread gourvezennou, nousped andellad anezo, pep rezad linennet a-deir-a-deir hag an eil war c'horre eben.

Dilenn a ris eur gweleig (unan war-laez gand aon da dapa flistradennou moc'hajou digant va c'henveajourien, mar teuje da gleñved ar mor spega enno). Goude-ze, e taleis eur pennad da c'hrounna va dilhad, ha diwez d'in da ober se e pignis war ar pont da welout petra a dremene war ar c'hae.

Eun niver bras a dud, berv ganto, a ra an dont-mont eus an douar d'ar « *Melbourne* » hag eus houmañ d'ar c'hae ; kivri tredanel, kivri dre dan ha kivri diwar aezenn-zour, a welan o vont en dro ken na ziaoulont ! Safari, roc'hal, skrignat ha di-

vogedi a reont i, dre ma pign, ma tro ha ma tiskenn o saeziou hir.

C'houtell vras al lester a leuskas garmadennoù gourskiltr, skrijus, fromus ha kanvaouüs, ha, rak-tal, kein ar mor, tôennou ar sanailhou ha kerreg an tornaod a zistonas en eur voudal, hag en eun doare ken estlammus, ker klemvanus ha ken truezus ha kleier benniget va Breiz koz o seni al lezou da serr-nôz Gouel An Holl-Sent evit degas da goun da re veo eus an anaon hirvoudus.

Distag eo bremañ hor bag-treiz diouz ar c'hae du ha lipous, peurzistag eo-hi, siouaz ! diouz douar nevet Gallia, bro ar **Fall** hag ar **Mad**.

Eul lestr dre dan a stlej hor bag-treiz er-maez eus ar porz ; an treuz-morek a rog ar mor herrekoc'h-herreka. Emaomp degouezet en dounvor Sed hor stlejourez o-tenesaat diouzimp en eur-sutal. Eul levier a ya da sach a war eur sugellig, ha teir gwech dioustu ar banniel glas-gwenn-ruz a bignas hag a ziskennas ar wern-dinell evit lavarout kenavo d'ar Vamm-Vro.

O welout an arvest dudi-se, va c'halon a vennas frailha dre nerz va enkrezoù. Helmoet m'edon war listenn al lester, diou daeraouenn a gouezas eus va daoulagad er mor, diou dar, anezo, unan a c'hla-c'hlar hag unan a geuz : an eil da Vreiz hag eben da C'hallia.

E keit-se, an heol hollarvestus a ziskenne flourik-flour a-dreñv da gribenn gwezus an uheldornaod. Douar ar C'hreisteiz a zo disgwel d'am daoulagad ; hepken tanlec'h Itron Varia 'r Gward a welan o c'hwelevi en diabell-gweled. Kenavo, Kenavo, tangouez !...

O Gwerc'hez kuñv a Vassalia teurvezit gwaredi ar zoudard paour a vir ho feiz.

War-ze, ez is da glask va c'hud. Ar chapeled damruz, eur chapeled spoue a oa e penn va gwele, a gaven eun tammik re galet d'am penn (kalet koulskoude, mar deus eun unan !) e giz goubenner, hen teurel a ris d'an traoñ da ober eur sac'had-treid, hag, o veza lavaret eur bedenn (ar bedenn bet desket d'in gant va mamm em c'havell) ez is d'ar roc'h. Da betore roc'h ? Hep mar, n'eo ket da Roc'h-Trevezel, tredemarz Breiz-Izel, eo ez oan aet !

Antronoz, beure mat, paotr ar c'hafe a you-c'has :

— An douar a zo tost ! Hastit buan, mar kirit, eva ho panne rouzig, pe, a-hend-all, e viot re ziwez !...

Pep-hini ac'hanomp a lonkas, an dilôa m'hellas, e bicherad died tomm, hag a bignas, lerc'h-ouzerlec'h, an dereziou. Me ivez a reas evel va c'hen-seurted, rak mall oa ganefi gouzout dirak petore bro e tremenemp.

Al lester a vageae en eur c'houzougenn enk evel eun tremenva. Ar c'hrestennou a furm gant diou dorgenn uhel, a rôe bod da diez-annez krapet ma 'z int, stank-ha-stank, ouz tu kleiz an tornaod e-giz neiziou gwennili ouz eur voger-vengleuz. E striz-vor Bonifacio edomp o vagea.

Ar mor a gendalc'has da chom diwagenn hag an oabl da veza splann hag an avel da veza reiz. Eun aezenn flour ha habask a c'houeze dalc'hat war bont an treuz-morek.

Ar zoudarded a zeraouas da zivera dour an eil war benn egile gand o drouinou ha, dre ma rede an dour diouz ar sac'h houarn-gwenn, kabet e du,

dre ar gweuzig anezañ, an hini libistret a rimie e zaouarn ouz e vije. Sed aze eun doare amc'hiz d'en em benta ! Ha c'hoaz e-leverer e kerz ar Vro-C'hall etrezeg an araokaat !... Sevenadur ! Sevenadur !

Ar vartoloded-pont a vanne dour sall ken na zifindaone war ar prenn, war an houarn hag e kement korn a oa an tosta d'al lien-tôenn. Garma a rae dalc'hmat, an hini anezo a zo krog er strinke-rez-dour : « Attention à la manche ! » Bep beurevez, ar vartoloded a gendalc'has evel-se da benta al lester.

Beb ar mare gwelinied, re wenn ha re rous, a c'hammgournije a-us ha tro-dro d'eomp, hag o gar-madeg skiltrus ha raneüs, tre-heñvel ouz raklerez eur polê dilardet ha gwigour treut eur garrigell diseoliet, a gigne d'in va diousskouarn gand o c'hanaouennou dihesonus.

En dervez war-lerc'h, war-dro mareou diw eur goude kreisteiz, e welis adarre an douar. Al lester a gendalc'h da gerzout war-eeun d'eur voger uhel ha serz, a hañvale stanka an hent ouzomp ha, p'en em gavas tost d'an tevenn, an treuz-morek a drôas damgrenn a-zehou, ha sed-heñ o rikla war dour glas gwageunnet eur wazenn-vor kamm-korvigamm.

War glannou damvoal ar striz-mor-mañ ez eus rezadou hir a genkizou, ruz an dôennou anezo. Eno e welis iyez kêriou Regio ha Mesina. O diou emaint azezet war naou peb a dorgenn hag unan a bep tu d'ar vrec'h-mor, hogos ez-eeun an eil d'eben (1).

Eun tammig larkoc'h ac'hano, ar Melbourne a dremenas e-kreiz etre eun toullad enezennou.

(1) An diou gêr-mañ a zo bet dismantret abaoe-ze gand eur c'hren-douar.

Unan eus an enezennou peurvoal-mañ a zo disheñvel diouz hec'h amezeien, dre ma 'z eus eun eienenn-dan enni didav o tivogedi hag e doare eur poullad-glaou. A ! Me 'oar piou n'en em blijfe ket en enezennig-se, eo moarvat !

Daou zervez goude, e welis Enez-Kreta golôet ar c'hribennou uhel anezi gand an erc'h, marzus da welout ker gwelevus ez oant.

Pemp dervez a vo warc'hoaz d'ar pardaez abaoe m'emaomp war vor. Adalek Massalia betek amañ, ar veaj a zo bet eus ar gwella evidomp-holl peogwir, betek-hen, n'ez eus ket bet hini klañv ebet ac'hanomp gant kleñved ar mor.

Warc'hoaz e vo taolet an eor e Porz-Saïd, kêr a Vro-Ejipt.

Setu, emaomp en em gavet dirak tevennou izel Bro-Ejipt. An treuz-morek a arzaôas ; eul loman a bignas er vourz, ha yao ! hag en hent adarre. Damgoude, e tremenjomp e-kichen delwenn ar Gall F. de Lesseps, a zo eno e penn eur chaoser o tiskouez gand e viz dre belec'h eo mont.

Eun tammig larkorc'h ac'hano, al lester a eorias ha, kerkent eoriet, eur maread tud damzu a skrimpas e bourz ar Melbourne. Darn eus ar vorianed-mañ a ziskarge a bep seurd marc'hadourez war ar pont en eur youc'hal :

« Ratakoum ! Ratakoum ! Cartes à jouer ! Cigarettes ! Des oranges ! emezint. »

Gant darn-all eus ar marc'hadourien penn du e welen briadou palennou marellet, skeudennet warno, hogos holl, an hevelep patromou : eur c'hañval unanvosek aveet kaer-dreist.

Ar c'henwerzerien o bizeziou riñserien toulloumaged en em zifrete, a darlaske, a dabac'he hag a

ragache, ker gwaz ha keigned Koadig ar C'han e marevez an embara :

« Fleurs de Jérusalem ! Cartes postales ! Ache-teux ! Acheteux ! mossieux Francis ! »

A ! satordallig ! emeve, sed amañ eur strollad glabouserien avat ! Biskoaz kemend-all !

Mont a ris da brena digand eun Ejipsiad eun eñvorenn eus an douar santel, douar glan traonien-nou Jozafad, Menez Kalvar ha Jeruzalem.

— Pegement hemañ ? emeve en eur dapa krog en eul levrig golo prenn olivez, ha karget an enebennou anezañ gant bleuniou liesliviou ha leun a c'houez vat.

— Ugent real ! eme an hanter-vorian.

— Teir gwech re ger ! emeve dichek, seiz real a rôin d'it ?

— Ez kemer ! eme ar penn gourizet en eur-lipât e vourou teo ha kurzet o liou hag o neuz eur vuzugenn difinv.

— Delit ! emeve en eur baea.

Nepell ac'hano edo eun hudour en tenn da ober troïou, fentusoc'h an eil eged egile anezo. Ar strobineller-mañ a oa yaouank, ha liou e zremm d'ezañ a oa kals sklêroc'h eget dremmou re e genseurtead.

Dirag ar c'hoarier-troïou, e welen pemp labous-yar c'hoaz ganto o-femp kurunenn o bugaleaj. Al loenedigou marbluñvet-mañ a c'harme didav : « Diank ! Diank ! Ha sed an Ejipsiad yaouank, ha kemerout unan anezo gand e zourn dehou, ha gand e zourn kleiz, krik ! krak ! krenn ! hag ober daou anezañ, daou labous beo ! Goude-ze, e kemeras eur vi, ha, ker buan ha tra, e reas eul labous-yar anezañ !

An arvesterien a vamas o welout an daou daol-marz-se, graet gand ar sigoter.

E keit ma oamp o c'hoarzin hag o klask jedi pen-aos an diaouskel, ec'h en em gemere ar paotr yaouank-se da ober e droïou sebezus, e klevis eun trouz, eur razailh hag eur jolori o tont dioc'h an tribourz a-dreñv. Ha me ha yao ! da welout peseurd a oa c'hoarvezet eno.

P'en em gavis tost d'an tabut, e welis eun dam-vorian penngourizet o korolli en eur sevel e zïou vrec'h d'an neñvou. War ar pont, e ruilhe, e nije hag e stage aouravalou, kartennou-post ha tammou ratakoum.

Eur zoudard eo en doa graet an taol-brichinerez-se.

Dizale, ec'h en em gavas eno tri martolod beb a skourjez ganto, ha ler d'ar marc'hadour ratakoum ken na save ar peud dioutañ ! Ar penn du a reas gaol ac'hano, ha ne chomas ket da glask lod ar foar diganeomp-ni, na, kennebeud-all, da niverenni nozelennigou e levitenn moug-ruz lieseliedennet.

Drill ! Drill ! Eur paotr gwisket e du ha bruchedet e gwenn, a dremenas eus an eil penn d'egile eus al lester en eur seni eur c'hloc'hig sklintin, evit diskouez d'an dud n'oant ket eus ar vourz e oa mall d'ezo dilestra, peogwir an treuz-morek a oa war var da zieoria.

Setu ni en hent adarre. Ar Melbourne a loc'has e-kreiz eun torkad listri a bep ment, a bep neuz hag a bep liou.

Ret eo d'al lester kerzout gouestadik dre amañ, rak an tremenlec'h n'eo ket gwall ledan, hag, ous-penn da-ze, ez eus meur a gildrôenn ennañ.

A-gleiz hag a-zehou d'ar ganol n'ez eus nemet traezegou ec'hon ha luc'hus. Hinoni a ra an amzer. N'ez eus ket an distera finv-avel.

War glann zehou ar wazenn-vor-mañ ez eus eun toullad kañvaled unanvosek o vont-dont. Darn eus al loened garek-se a zo sammet, ha lod-all ez c'houllo.

Ar c'hañvaled n'int ket anevaled koant, tamm ebet; bez' ez int skoazellerien talvoudek d'an den ese, ha n'eo ket evit netra ez int lesanvet « Listri ar gouelec'h ».

An dremedal (méhari) a hall ober eur redadenn a ugent leo bemdez ha kenderc'hel da gerzout e-pad eur miz evel-se.

Emaomp war louc'h dizoun Ismaïlia. Evit suraat an treiz ez eus sanket peulioù prenn e strad al lenn. E-kreiz etre an diou rez bizier hir-ze eo rediet al listri da dremen dindan boan da fazia a-ziwar an hent.

Eur maread ravanellou a ya en dro noz-deiz evit derc'hel ar ganol e-ratre.

Setu ni degouezet e Suez. Ar porz-mañ a zo lec'hiet en tu dehou d'ar ganol hag er penn pella anezi. Kanol Suez eo an darempreta hini a zo en hollved.

Ar vag-treiz a zaleas eur pennadig e porz-mor Suez. Ac'hane, e larjomp yao adarre war-du Madagaskar.

Emaomp o vordeñ war gein flour ar Mor Ruz. An avel a zo peursioul hag ar mor ken diroufenn hag eur melezour. Staon an treuz-morek ne lez rou-denn ebet war e lerc'h.

Devi a ra an heol ken tomm eo, ha ret-mat eo d'eomp lakaat hon tokou-spoue. Eun dra ha n'hell-

fed ket tremen hepdañ e-lec'h ma 'maomp, nag e-lec'h ma 'z eomp, dindan boan da dapout eun taol-bambou (-heol).

El lec'h ma 'maomp bremañ eo e treizas gwechall-goz an Hebreiz naoz ar Mor Ruz. o kimiada diouz an Ejipt evit mont da advrôa d'an donar ambosaet (promis).

A-zehou d'in e welan douarou pulluc'het an Ejipt; en dourn kleiz e spurmantan torgennou moal Ledenez ar Sinaï. Ar beg-douar-mañ a zo sanket en dour e giz eur yenn e kef eur c'hlastenenn (pe eur piltoz dero, mar bez gwell ganeoc'h).

War gern vaenok ar Sinaï eo e rôas Jehovah (Doue) taolennou al lezenn d'an diouganer-lezen-nour Mousa.

An noz a gouezas warnomp, eun nozvez kaer-meurbet. En oabl glas-pers e lufr mil ha mil a sterennou arc'hantet. Merzout a ran en o metou Gwerelaouenn, Kreisnoz, Meurz, Karrkamm Stereg ar Yarig-Wenn, renet m'int holl gant rouanez meurdezus an noz, al loar.

Edon morvitellet war ar pont, pa santis eur vranselladenn sec'h a-zindanoun. Sevel a ris timat ha mont da c'houlenn digand eur martolod eus ar vourz peseurd a c'hoarveze. Hemañ, lakaet ken nec'het ha me, a lavaras:

— Daoust hag aon hoc'h eus-hu da veza debret gand ar pesked? Neuñv a ouezit da vihanañ? a c'houlennas diganeñ ar martolod war eun ton goapañs.

— Ya da, goñt a ouzon neuñv gwelloc'h eged eur c'homma vaen. Ho trugarekaat a ran, debrer kigenen! Skuiz-divi oac'h dec'h e treuzi ar ganol; bremañ, mar deo faziet « ar Melbourne » a-ziwar

an hent ha marvoret, ho pezo amzer da ziskuiza !
emeve war eun ton fentus d'ar Moko.

— Ac'hanta, Yann, petra en deus lavaret ar
martolod d'it ? eme eur c'heñvrôad.

— Diotachou ha netra ken a lavaras-heñ d'in,
emeve da baotr va bro.

— O seiz sac'had uzien ! Fresk emañ hor c'hased
amañ avat ! Ar vag-treiz ne finv mui. Marvora he
deus graet. Ar strad-mor, a drugarez Doue, a zo
boukik. Mat ! petiaoul !... Petiaoul a raimp ken ne-
met kemerout an amzer evel ma teu, n'eo ket gwir,
paotred ? eme eur Brezon all.

— Eo da, Juna ! emeve.

Eur splujer a ziskennas da welout petra a oa
c'hoarvezet gant seul al lester, hag echu gantañ e
enselladenn e strad ar mor e pignas er vourz.

Eur pennadig da c'houde m'edo pignet ar splu-
jer, e rede ar c'helou-man :

« An treuz-morrek a zo marvoret war eun drae-
zenn ; ar rod-keflusk-angellok a zo gwariet eun
tammik, ha marteze e vior rediet da vont da Suez
d'ober eun tamm aoza d'ezi. N'eus forz penaos,
araok daou pe dri deiz, d'an nebeuta, n'hellimp
ket kimiadi diouz al lec'h m'emaomp ».

War-ze, ez is adarre d'am gourvezenn. Kousket
mat a ris beteg an tarz-deiz.

Antronoz, beure mat, e tiskennis va fallenn-
gwele d'an traoñ. Eno kemerout va zog-spoue, hag
adpignat war ar pont d'en em benta ha da geme-
rout aer.

An douar a oa damdost d'eomp eus tu an Ejipt
hag, an hini a ouie neuñv en defe gallet diraezout
aes-tre an douar.

Setu eur zoudard o tont war-du ennoun, tiz war-
nañ, hag en eur erruout nes d'in e lavaras :

— Ar G..., al letanant X... en deus lavaret d'in,
lavarout d'it mont dioustu d'e gavout ! Ahont, e-
kichen ar rod-stur emañ ouz d'az kortoz ! Moar-
vat en deus traou a bouez da lavarout d'it ! Kae
dillo 'ta !

Ha me ha larout yao da welout petra a venne ou-
zin va ofisour. P'en em gavis war an aroz e welis
eno al letanant X... en tenn da varvailhat gant eun
nannbrezelour tres eun aotrou bras warnañ.

Al letanant a c'houlennas diganeñ ha seder e
vefen da vont kevret gant an aotrou X... da ober eur
weladenn da savadennoù koz an Ejipt. Asanti a
ris gant lorc'h, bras an tamm ac'hanoun, m'hel la-
var d'eoc'h, mont da weladenni savadennoù mil-
vloaziek ar Faraoned, me eur zoudard dizesk ha di-
vrud !... Hopala !... Gwarizi a vo ouzit, moarvat,
Yannig !...

Al letanant X... an anaveze mat hag a ouie ez oa
trôet-kenan va spered gant kement tra 'zo testeni
eus an amzer-goz. An aotrou X..., heñ, a oa
eun den desket-kaer. Pellamzer en doa bevet
e Bro-Ejipt hag e Bro-Asiria ha, da lenn an
arouezlunou hag an aroueziougennheñvel, n'ez oa
den en tu all d'ezañ.

Divizet a oa bet, etre an nann-brezelour ha me,
mont en hent, ar c'henta 'r gwella. Ha, war-ze ez
ejomp hon-daou d'en em farda.

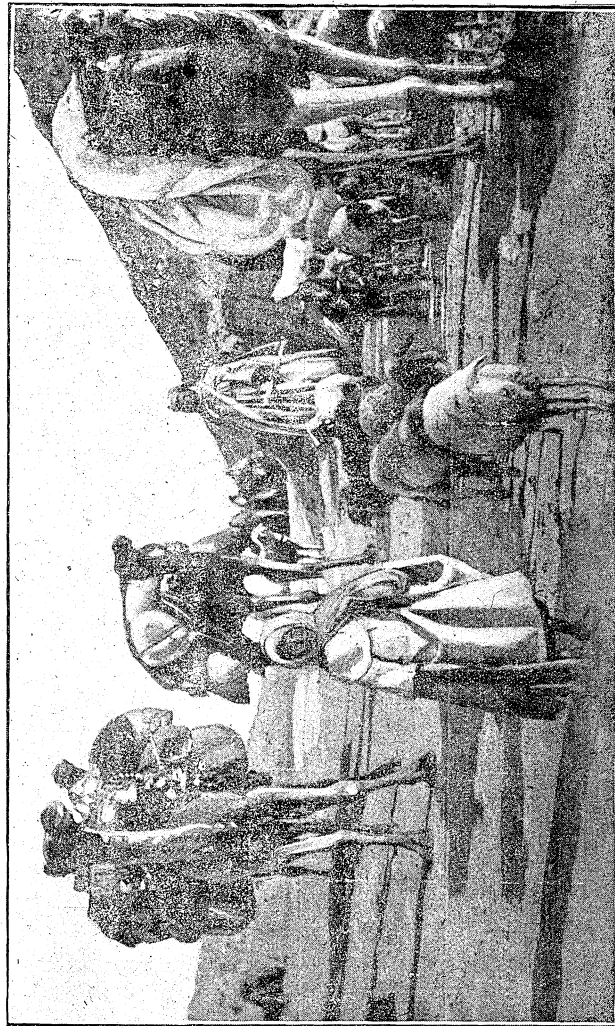
Diskenn a ris da wiska va dilhad melen, va
bodreou du ha va gentrou gwenn. Eur c'hardeur
goude edon war ar pont, eun aotreadur a 24 eur
em godell.

An nañn-brezelour, me hag eun toullad all a dud,

a ziskennas e bigi ar Melbourne. Ar re-mañ hor c'hasas tre betek Suez. Eno darn ac'hanomp en em skignas e kêr. An hendraezour ha me a bignas war beb a azen hag a laras yao war-du Memphis.

Hinoni a ra an amzer. Tomma 'ra ken na zev ! a-hed an hent ne welan nemet traez gwelevus ha touellwelus. Lavarout a vije graet emamp o varc'hega war eur mor rous gwagennet ken didud, ec'hon, disgwezus ha digompes eo ar vrêez. Beb ar mare e welomp, amañ hag ahont, eur c'hougoulad gwez palmez ; a-wechou, e tec'h a-zirazomp koubladou brini bras du-peg troc'houzouget e gwenn. Tamm disheol ebet war ar gouelec'h-mañ, nemet hepken skeud finvus an ibis o tilec'hia.

Abarz danevella ar pezh a welis e bro ar piramidennoù, e vennis lavarout eur ger bennak diwar-benn an henejipt hag ar savadurioù penna a zo enni.

AN EJIPT. — Er gouelec'h

AN EJIPT

Bro-Ejipt a zo eun draonienn hir hag enk. Doureget eo hed-ha-hed gand eur stêrveur anvet Nilus.

Traonienn an Nilus he deus war-dro daou c'hant leo-vale a-hed; he led a zo kemmus-kenan, rak gwech ar menenezioù en em zenesa an eil diouz egile, ha neuze ar zaonenn a gemer eno dek leo a-hed, d'an nebeuta. El lec'hiennou all, an uhelennou a zo tostoc'h, an eil d'eben, hag ar glen n'he deus eno nemet diou pe deir leo a ledander, d'an hira.

En eur dostaat d'ar Mor-kreiz-Douarek, an daou bran a zenesa evit mat, an eil diouz egile, hag, el lec'h-se, an Nilus en em rann e meur a skourr; neuze an izelenn a ya war ledanaat tre betek glann ar mor hag a gemer neuze eur gompezenn ec'hon tric'hernek.

An dud gouziek a vadezas ar gompezenn-ze « Delta » abalamour m'oa a furm gand al lizerenn veur () grekek.

An Nilus, he deus ouspenn trizek kant leo a red. Hec'h andon d'ezi a zo e-kreiz menezioù Kilimañjaro, e goueled an Afrika... war a leverer, rak den ebet, betek-hen, n'hellfe kretaat war-ze.

Bep bloavez da viz mezeven e teraou ar glao puilh da goueza war dorgennou uhel Abisinia hag Ethiopia, ha neuze an doureier meur a zirunduilh gant stroñs ha gant tregern war naou ar menezioù hag a stlej da heul kas red o froud ar prigaz teo ha lipous a gavont war o hent.

Ar glaoeier-mañ ne baouezont ket da goueza e-

pad eur miz leun. Evel-se 'ta, ar vengauenn a bad eun hanter hiroc'h e Bro-Ejipt eget na ra e Breiz.

Holl dour-beuz ar vengauenn-ze a ziruilh e naoz an Nilus, ha houmañ ne zale ket da goeñvi en eun doare sebezus. An doureier a bign a-dreist d'ar glannou hag en em skign dre-holl an draonienn, e-lec'h ma chomont e-pad pemp miz; ha pa 'z eont kuit e lezont war o lerc'h eur gwiskad teo a lec'hid-temz, anvet ivez dichaladurioù (pe mannoù).

E diwez miz mezeven eo e tav an Nilus da zic'hlanna, hag an dourioù a gendalc'h da vont war zigreski beteg an deizioù diweza a viz du. Neuze ar gounideien-douar en em skign dre-holl an dachennou trevadus temzet peurvat, hag a hast-affo da ober ar gounidegezioù.

Ar gwiniz hag al louzeier-kegin (1), an heiz hag ar mell a ziouan trum er vro-mañ; ar rezin ne lakeont ket a wall bell kennebeut da zarevi, peogwir tri miz goude ma vez peurgresket ar stêr, e vez darevet hag azo pep tra: Gwiniz hadet e miz kerzu a zo mat da drouc'ha e miz meurzh. Er miz-se eo e vez dastumet tra pep tra a-ziwar an douaroù ha kutuilhet ar rezin.

An Nilus eo a ra pinvidigez an Ejipt. Abalamour da-ze, gwechall-goz, an Ejipsianed evit diskouez anaoudegez-vat d'o stêrveur a oa leun a zoujans eviti, hag a azeule-hi evel azeuli eun doueez.

(1) Légumes.

SAVADENNOU AN EJIPT

An Ejipsianed a brederie nebeut eus tiez-annez ar re veo, rak ar roue hepken, abalamour d'e arouezentiez doneel, a rae e chomadur en eur palez kaer-dreist. An nevedennoù hag ar brompou (pe ar beziou-keo, mar bez gwell ganeoc'h) tonket d'ar re varo a oa kaer-meurbet.

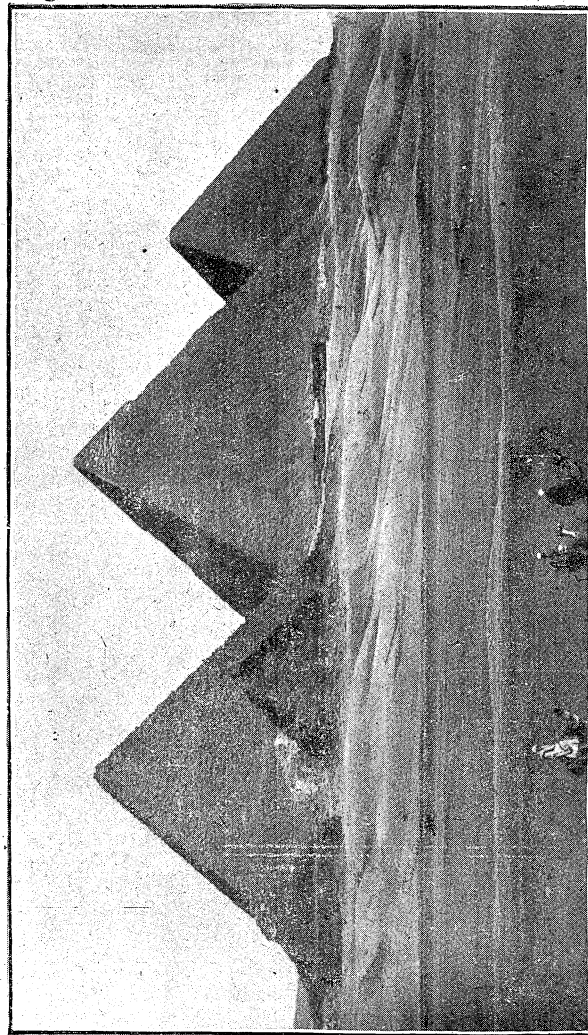
Savaduriou Bro-Ejipt a zo uhel hag ec'hon (eur zouez eo zoken ar vent anezo), hogen n'int ket neuzeit flour, pell ac'hane ! Graet int bet evit hirbadout.

Saonenn an Nilus a zo leun a savadennoù pe a zismantrou anezo. Penna savaduriou an Ejipt int :

Piramidennoù Gizeh. War-dro peder leò-vale en tu all d'El-Masr (Caire) eo emañ ar berniou mein bras-se eur zouez ar vent anezo. Savet int bet dre urz an tri roue : Keops, Kefren ha Mikerinus, kredis eo, evit talvezout d'ezo da geo-bez.

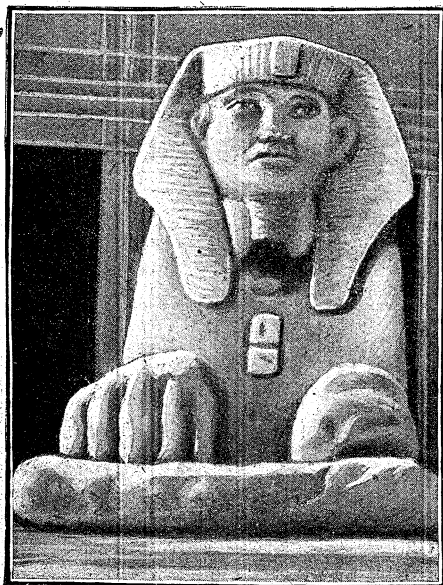
Kant mil a vicherourien, a wastadourien, a darbarourien hag a skoazellourien a labouras (pe a drevellas, mar bez gwell ganeoc'h) e-pad tregont vloaz da sevel ar vrasa eus ar piramidennoù, hini Keops ! Houmañ he deus 150 metrad a vent ; tourioù an Itron Varia 'Bariz o deus an hanter nebeutoc'h a vent egeti.

Niverenni a reer ouspenn eur c'hant all a biramidennoù, re vihanoc'h eged an teir a zo meneget amañ, a-skign war glen an Nilus. Saonenn ar Roueed a zo leun a veziou-keo.

Ar pyramidennoù

AN AOTROU BRAS

An Aotrou

Damdost da eilvet piramidenn Gizeh eo emañ ar Sphiñs meur, da lavarout eo, an Aotrou bras. Hemañ a zo graet deus ar garreg a zo oc'h ober diazezenn dindanañ. Ar roc'h-mañ a zo disgwelus, hanter-veuzet ma 'z eo an delwenn ramzel en traez.

Delwenn ar Sphiñs bras he deus tost da 30 metrad a-hed ha war-dro 23 metrad a vent, muzuliet adaleg e bao da gern e benn. Hemañ hepken en

deus eiz metrad adaleg an elgez d'ar gorre-klopenn. E gorf eo hini eul leon hag e benn eo hini eur gour. E ziouskouarn, e fri hag e gerc'h a zo debret eun tammik gand an hiramzer.

Daoulagad vras frank-digor an euzenn dremm-zenel a hañval spurmanti ec'honder kivrinus ar gomepezenn douellwelus.

E-kreiz etre daou bao a-raok ar Sphiñs bras ez eus bet gwechall eun diouganlec'h. Frankiz a-walc'h a yoa eno d'ezi.

AR MILENDALL

Ar savadur-mañ a zo koezet en he foull, ha diaes e vefe kavout eur maen hepken eus an dismantrou anezi.

Ar milendall a voe savet tost d'al lenn Moeris hag, abalamour da-ze, e voe badezet « Milendall », da lavarout eo, palez nes d'al lenn (Mil-hent-dall).

Ar savadenn ramzel-mañ a oa furmet gand unanidigez 27 palez pinvidik.

Kement hini a yae tre e diabarz ar milendall ne c'helle ket dont er-maez anezañ, nemet dre skoazell eun blenier.

Bremañ, peogwir em eus komzet eus an traou meurdeus ha ramzeleus, emañ o vont da zanevella an traou marzusa, fentusa hag iskisa a zo, d'am meno, e Bro-Ejipt, ha, da gloza, e tezrevellin d'eoc'h, e-berr, petra eo bet-hi en amzer-goz ha petra eo deut da veza aboe-ze.

ENGRAVADURIOU

Setu amañ e pe zoare stumm emañ an nebeud engravadurioù em eus gwelet skeudennet war ar mogerioù koz :

Eun dilamer-barv en tenn da douza eur c'henvrôad d'ezañ gand eun aotenn gwiniezhennel. An hini emañ oc'h aotenni a zo daoulinet war al leur, gand e zourn dehou eo kroget e baz eur skaoñ vihan, hag e zourn all a zo lakaet a-balv gantañ war e ilin.

Klopennou an daou Ejipsiad-mañ a zô marzustré : a furm gand eur vi koulm, lakaet eun tammik war e gann hag ar penn moana d'an traoñ eo emaint-i.

Setu amañ, eur gounideg-douar en tenn da arat. Daou ejen hirgorniek staget war-bouez eur roll ouz penn an alar ha yeoet dre re, a denn ar pezh m'hellont. Ar c'houblad oc'hen-mañ a zo baz-yeoet en hevelep doare, kouls lavarout, gand an ejened a yevier en amzer-vremañ en Europa. Paotr an alar n'ez eus nemed eur barlennwisk en-dro d'e gorf d'ezañ.

Eun tammig larkoc'h eged engravadur ar c'houeriad-ze, e welis eur skeudenn all marzustré ivez.

Tri zen int war-dro eur c'horf-marô, lakaet a-c'houen e groc'hen en eun arched iskis. Unan eus an tri zen a zo a-gevri o heskenna eur plankenn ; an daou all a zo o lurenna 'r marv.

« () valzami korf-marô eun uheliad eo emañ an tri Ejipsiad, eme va c'hile d'in ».

Ar valzamierien a zo hogos ez noaz.

War lavar gouizieien-ze, e veze implijet tost da 5000 metrad lurennoù evit balzami korf-marô eur pendevig (1).

Abarz ma veze lakaet al lurennoù en-dro d'ar marv, e vezent bet e-temz e-pad hramzer e dour an Nilus, e dour rozenn hag e dour melion ha goude-ze e veze lakaet warnezo, tu-ha-tu, eur gwis-kad rousin teuzet.

Ouspenn da-ze, an uhelidi a veze alaouret ivinoù o daouarn hag ivinoù o zreid d'ezo. An daoulagad hag ar genoù, i, a veze gollet gant laonennou ha gant folennou aour kent lakât eur gweenn aour-holl da c'holo an eneb. Goude ma veze graet an dra-ze, ar valzamegenn a veze lakaet war greiz he c'hein en eul laour, ha hemañ en eun eil arched pe en eun trede zoken.

Er c'heler, n'ankounac'haed ket morse da lakât « lev'r ar re varo », skeudennadurioù, klinkereziou, binvioù, arc'hen, gouleier-torchou ha, dreistoll, c'houiled-kaoc'h-saoud. Ar c'houiled du-peg-mañ war meno an Ejipsianed, a vlenie hag a zifenne an eneoù a veze fiziet enno henta d'ar gwenved.

Ar c'houiled-kaoc'h-saoud eo arouezinti an divarvelez. Enebourien touet int d'an èrevent.

DOUEED AN EJIPSIANED

An henejipsianed a oa eur bobl douetis-tre : pep tra en o bro a zouge merk o c'hreansou hag o c'hredennoù.

Kredi a raent i e divarvelez an ene, en eur gopr

(1) Prince.

evid an dud vat, hag en eur c'hastiz evid ar re fal-lakr, da ziwez ar vuhez-mañ war an douar.

War ar mogerioù e welan eur maread skeuden-nou, anezo, patromou doueed ha doueezed ha doueou.

Osiris, an doue-heol, kabet gand eun tog pluñv struskañval kern-daou-vegek. Lavaret e vije graet, eur voutailh an hini eo en deus ar roue-doue war e benn.

Isis, gwreg Osiris, o vronna he mab. An doueez a zoug he bugel a-c'haoliad war he morzed dehou. Gwisket eo-hi en eur sae divilgin gand eun naer aour; war he fenn ez eus eur c'helc'h (kantenn al loar), korvigellet ma 'z eo gant daou gorn buoc'h ha dreist-pennet gant traezou enep-hud (1) rouden-net gand arouezlunou. An aotr. X... a lenn : « **Isis** ».

Horus (goulou-deiz), mab hena Osiris hag Isis, a zo skeudennet a furm gand eun den pennisparfell. War benn an istrogell-mañ ez eus diou gurunenn : hini Ejipt-ar-Gorre hag hini Ejipt-Izel, lakaet an eil en eben. An ejipsiadour (X) a lenn en eur c'helc'hig furmvi « Horus » : ano an doue.

Set, breur yaouer Horus, doue an droug hag an teñvalder. Skeudennet eo a furm gand eun den-penn-milek, penn al loen noziadek orystérope. An aneval iskis-mañ a vev e broioù ar Sav-Heol hag a gleuz kevioù dindan-zouar. E bigos a zo damheñvel ouz gelvenn eur c'hefeleg, e ziouskouarn ouz re eur c'houlin hag e zaoulagad ouz re eun naer. An doue a zo krog gand e zourn kleiz en eur arouezinti hir ha moan evel eur vaz-higenn.

(1) Fétiches.

An doue Ammon-Râ, a zo amañ ivez gand e benn maout kabet gand eun tog pluñv struskañval. Oc'h azeuli-heñ ez eus eur roue; o libistra d'ezañ e dreid ez eus eur rouanez. Houmañ a zoug eur benveg-sonerez en he dourn kleiz hag eur gari-tell en egile.

Râ (an heol), doue penna Heliopolis, a zo skeudennet a furm gand eun den penn-sparfell. Kurunennet eo e beñ d'ezañ gand eur c'helc'h, kantenn an heol : arouezinti an doueez.

Anubis en deus eur penn ki-louarn kabet gand an diou gurunenn roueel. Anubis eo doue diwaller an ifernioù an henejipsianed.

Horus, penn sparfell; Anubis, penn ki-louarn, ha Thot, penn ibis, a oa an teir doueez a gemere perz e barnedigez eneoù ar re varo dirak lez-varn Osiris.

Setu amañ skeudenn eul labous hag a denn-kenan d'ar gerc'heiz (Mac'harid gouzoug-hir). An evn-mañ eo patrom an doue Taout (Thot), skrivagner dizeo an ifernioù. Eun ibis eo anvet al labous nevet-se.

Hag an diweza skeudenn a welis d'eun doue eo hini Ptah, gwarezour Memphis. Patrom eun ejer a zo rôet d'ezañ, eun ejer gwenn-du. An aneval penn-gorniek-mañ eo Apis : kigelegez an doue meur. E-kreiz etre kerniel ar penn-oc'hen e liou pig-mañ ez eus eur rodig-heol, gand an naer aour a-zav en e greiz d'ezañ.

Gwelout a-ris ivez, nepell diouz skeudennou an doueed em eus meneget, patrom eur roue (pe eur faraon, mar bez gwel ganeoc'h). Hemañ a zo azezet war e gador. War e benn ez eus eun tog-brezel, e

dal a zo gourizet gand an naer aour hag e zivrec'h gwalennet gant kelc'hioù kizellet flour; etre e zaouarn d'ar renour ez eus ar wialenn-gourc'hemenni, hag e penn an arouezinti-mañ e klud eur vleunenn papirus (raokl-meur). Eur maread ofisourien a zo bodet en-dro d'ar faraon hag, unan anezo, an digeliener, moarvat, a hej-dihej (pe a ra van da ober, da vihanañ, rak ar skeudenn ne finv ket !) e beg eur vaz hir eun aveler pluñv struskañval.

An naer eo arouezinti an eveziegez, ar ouiziegez hag an doueelez.

TEMZ-HIN BRO EJIPT

Oabl an Ejipt a vez atao digoumoul; temz-aer ar vro a zo tomm-grizias, hogen yac'hus-tre. Amañ, an douarou pa ne vez ket a zour warno hag e-lec'h ma n'ez eus ket eur gwiskad traez o c'holo anezo, a zo leun a faoutou-skarnil; hag ar geot, kerkent diouanet, kerkent pulluc'het gand ar goradennou heol.

Paneved an Nilus, an Ejipt ne vije bet nemed eur gouelec'h anezi.

Beb an amzer, e teu ar vosenn da ober he reuz er vro-mañ.

Glen an Ejipt a zo roudennet, ervennet ha kae-laet gand eun toullad chaoseriou, gand eur maread rañvellou ha gand eun engroez a añchou.

KRENN-ISTORVEZ

E derou amzervez he c'henta sevenadur, Bro-Ejipt n'ez oa anezi nemed eur maread stadouigoù hep unvaniez ebet kouls lavarout o ren kenetrezo, ha bepred ar stad-diren o c'hourdrouz plava war an eil ha war eben anezo.

Diwezatoc'h, ar bastellou-bro-ze en em unanas e teir lodennad: Ejipt-ar-Gorre, Ejipt-Krenn hag Ejipt-Izel. Ar rann-vro genta anezo o-zeir a beurstoke, eur penn anezi, ouz lammdourioù Syena hag ar penn all a dermene e Abydos; an Ejipt-Krenn en em lede adaleg Abydos tre betek Memphis; ac'halen an Ejipt-Izel a ziskenne betek ar Mor-Kreizdouarek.

Pellamzer goude ma c'hoarvezas an dra-mañ, an teir rann-vro vras-se a zeuas da veza eur vro hepken, ar Faraoned o ren enni.

REMZIAD-ROUEED AN EJIPT

Adalek renadur Mênès betek hini Kambis, roue ar Persed, e niverer 26 rummad-roueed ejipsiek.

Mênès, eo a voe kenta roue an hollejipt. War dro 4000 bloaz kent H. S. eo e veve ar pende vig-mañ.

Ar faraon Mênès a lakaas dounaat naoz an Nilus ha sevel chaoseriou ramzel evit reizha ar red anezi; lakaat a eure-heñ ivez sevel ha Kaeraat ar gêr Memphis. Heñ a voe lazet gand eun dourvarc'h.

Dindan ar c'houec'hvet remziad-roueed, eo e voe

graet ar savadennoù ramzelezes hag an delwennou meurdezes, an tiez-pedi amzoriduriet hag an diouganlec'hiou peuliaouek.

Damgoude maro ar rouanez Nikotris ez eas ar sevenadur ejipsiek war zisleberi. Eur fallaenn vras a zeuas d'ar vro.

P'edo e-kreiz he diskar, an Ejipt a hañvale beza tonket da goueza en he foull.

Ar benvedigez a rene e Thêbes hec'h adsavas.

Amenhemad III a lakeas kleuz a lenn Moeris, hag a rôas urz da sevel ar milendall.

Ar Gananeaned, diskennidi Kam (an Ejipsianed a anvas ar gantreerien-ze « Hyksos », da lavarout eo, mēsaerien pe bugelion), a blavas war an Ejipt, hec'h aloubas hag a sankas, an douna m'helljont, o beli enni.

An Hiksosed, peurc'houez o tegouezout en Ejipt, a zeuas timat d'en em seveni e ser ar trec'hidi.

Dindan aotrouniez unan eus ar roueed hiksosat, ar faraon Api, eo e voe gwerzet an Hebreed Joseb gand e vreudeur da vont d'an Ejipt.

Faraoned Thêbes a chomas hiramzer gwizien d'ar roueed hiksosat. Eun deiz a zeuas, hag, ar bonegezien ejisiat a feukas. Sevel a rejont eun emgleo kenetrezo ha, diwar-ze, e krogas ar brezel etre ar gwir Ejipsianed hag an alouberien arall vro. Ar c'hourenez etre an diou ouenn a badas tost da gant vloaz. Hi a voe tenn. An trec'h a vanas d'ar broïdi. An Hiksosed digerne ha kriz a voe ar-gaset emaez ar vro, hag eun avel habask a c'houezas adarre war douar nevet bugale Mesraïm.

Ar faraoned Tēbiat a reas eus Thêbes eur gêr gaer-dreist. Ar barz Homero hec'h anvas: « An

drev he c'hant dor ». Ar gêr veur-mañ a gouezas dindan aotrouniez Kambis er bloavezh 529 kent H. S.; dindan hini Kornelius Ptotelemaïs Lathyra, er bloavezh 83 kent H. S. ha, da ziwez, e voe aloubet gant Kornelius Gallus (eur C'helt), merour Aogustus, 28 kent H. S.

Kaera savadur Thêbes eo ar palez a zo bet savet dre urz ar roue Sesotris. E-tal ar palez sebezus-mañ, anvet « Ramesseum » eo e oa an nadoz-vaen a zo bremañ tost da iliz veur peuliaouek Ar Vadalén e Pariz. Ar peulvan ramzel-mañ a zo gollet a enskrivadurioù. Degaset e voe di er bloavezh 1833.

Amzervez ar faraoned a echuas war-dro ar bloavezh 1100 K. H. S.

Cirus, roue ar Bersed, a aloubas an Ejipt hag e vab d'ezañ a drec'has d'an Ejipsianed ha d'o gobrsoudarded (Kelted ha Greked) e kadlann Pelus (525 K. H. S.).

Er bloavezh 332, Eleg ar Meur, roue Makedonia, a gannas Darius, roue ar Persed, hag a yeas en Ejipt, e-lec'h ma voe graet d'ezañ eur c'haer a zegemer gand ar broïz.

Goude maro an alouber brudet-se, Ptotelemaïs a zaskoras he frankizioù d'an Ejipt hag a adgreas eur vrôadelez dieub anezi.

Er bloavezh 30 kent H. S., ar Romaned a adloubas bro ar faraoned hag a zamromaneas-hi.

An Teurked a skignas kredennoù o diouganer Mohamet dre-holl an Ejipt; ar Rouf korziat a vestronias an Ejipsianed; bremañ ar Saozon a astenn o beli war an hini a oa, eun amzer a voe, rouanez rouanezed ar broïoù !

— Mall eo d'eomp distrei d'ar Melbourne ! eme an aotr. X... d'in.

— Pa blijo ganeoc'h, aotrou, emeve d'ezañ war eun ton dipitus, gant bras ez oa va youl da chom c'hoaz eur pennad da arvesti ouz kaerderiou bro milvedaouek ar mailhed-vichourerien, ar mengleuzou glanvaen hag ar gouelec'h traezek ha touell-welus.

War-ze, ez is da glask an azened. O c'havout a ris e-kichen eun dourlec'h, gourvezet ma 'z edont o-daou harp-ha-harp ouz daou daskilher hirc'haoliek.

Eun Ejipsiad (hor blenier) a dapas krog e ran-jennou an daou hirskouarnek hag o levias beteg al lec'h m'edo va c'hile. Adpignat a rejomp, pep-hini war e jaoig, ha yao ! ac'hano ken na ziaoule war-du Suez. Eno arzaoi, paea paotr an azened, mont d'eun ostaleri da gemerout beb a vanne kafe, rak sec'hedet ez oamp hon-daou.

O veza torret hor sec'hed, ez ejomp da welout ha ni a gavje eul lestrig bennak d'hon treiza. Dre eurvad, unan eus bagou-valumeta ar Melbourne edo eno ereet ouz ar c'hae, ha ni diskenn e-barz. Houmañ hor c'hasas d'an treuz-morek. O veza stardet an dourn an eil d'egile, an aotr. X... ha me a yeas-da goania.

Antronoz, war-dro mareou nav eur diouz ar mintin, an treuz-morek a loc'has war-du Djibouti.

Eiz dez da c'houde m'hon doa kimiadet diouz Suez, ec'h en em gavjomp dirag eun ouf bras a zo war lez dehou an Afrika hag ez-eeun da le-

denez peurvoal Aden. Eno eoria. Kerkent eoriet ganimp, eur bagad morianed peurzu en noaz-ran, kouls lavarout, a bignas er vourz da c'houlen digand ar zoudarded an tammou bara hag an tammou kig chomet a zilerc'h lein. Lipet gand ar baotred du strad al listri, e lamment er mor, hag e vanjont war-neunv da ebati tro-dro d'al lester, gar-madeg ganto :

« A la mer ! A la mé ! A la mé ! O ! O ! O ! A Menilmontant ! A Menilmontant ! Viens poupoule ! Viens poupoule ! Viens !... O ! O ! A la mé ! Biskots ! chaîne en or, montres en or ! A la mer ! A la mé ! Des sous à la mé ! Madame Francis à la mé ! A la mé !...

Eun trouz hag eur jolori ker bras a yoa gand ar pennoù teñval-mañ ken na spontent ar morvleizi a oa o vragal war-dro eno.

Neuñvierien peurvat eo ar Somaliaded. Gwelout a ris meur a hini anezo o tremen-treuz-didreuz a zindan señl ar Melbourne.

Dre amañ, ar mor a zo leun a vorvleizi. Ma, n'eus forz a-ze, ar Somaliaded n'en em drechalont ket evit kelo-ze ! An euzviled geoliok ne raent diaesamant ebet d'ar pennoù du o bleo hir livet e ruz. Kredus eo, unan bennak eus meuriadou ar morvleizi a zo bet kontammet gand ar Somaliad en doa marlonket, hag, abaoe-ze, e genseurted o deus aon n'em em gavje ganto an hevelep dizro-lous ! O ! O !

D'ar c'houlz-se, ne c'houvezen ket c'hoaz petore laboused eo ar Somaliaded ; hogen bremañ ec'h anavezan mat lod anezo, rak desket em eus, diwar va c'houst, ober anaoudegez ganto. Tri bloaz oun bet o vrezeli kevret gand ar vorianed-mañ. Ar Somali-

aded n'int mat da netra! Ganas int! Penseerien divez int! Netra ken. Ar gwella anezo ne daly ket eur penn pour brein bet dislonket gand eur c'hi klañv! Bale a raent dre m'oant rediet ha, c'hoaz!... Tud lous int evel ar seiz pec'hed marvel, didalvez evel ar goukoug, diegus evel ar vaot; ha dibri a reont boued betek stambouc'ha... pa gavont da zibri! O! O!

Djibouti a zo eur gêrig vrao, hogen temz-amzer ar vrôez ma 'mañ enni a zo tomm-grizias (1). Eul linenn hent-houarn a da eus ar porz-mor-ze tre betek Bro-Erytrea.

Kimiadet ganeomp diouz ar riblou somaliliat, al lester a gerzas war-eeun war-du ar Meurvor Indezad.

E Djibouti ec'h embarzjomp eun toullad koleou ha pemp pe c'houec'h penn-meot. Ar re-mañ a zo disheñvel diouz an deñved gloanek ha penngamm-hirgorniek, klouedet en hevelep lec'h ganto, dre ma 'z int berrlevlek, ledanlostek, digorniek, ha gwenn-holl kement tra enno nemed o gouzoug, o fenn hag o daoulagad.

Evid en em zizenoei, darn eus an dremenidi a c'hoarie kartou, diñs, echedou, ha lod-all a lenne hag a skrive.

Eun endervez, straniket ma 'z oan bet o c'hoari flu, ez is keyret gand daou genvrôad all ker straniket ha me, da azeza a-dal da graou an deñved. Eno ec'h en em gave eun aezennig fresk da ober allazik-d'hor bijez.

Goulc'hen, paotr Langoueznou, a zigoras ar gaoz evel-mañ:

(1) Torride.

— Ma! marzus eo!...

— Petra? a drouc'has a-grenn paotr Kemperelle.

— E vijemp bet stranet hon-tri o c'hoari kartou! Ar c'houil a zo krog ennomp moarvat! Kemend-all a boan em eus-me bet o klask lakaat eur gwenne-gig bennak a-gostez, ha bremañ kae da welet, genaouok a zo ac'hanout! eme Goulc'hen, an dispi o skeudi en e zaoulagad glas.

— Da belec'h eo aet an nebeudik gweneien az poa arboellet?... Tubazenn divaoue ma 'z out!... Dre va gwallegez, dre va brasa gwallegez! eme paotr Kernow d'eomp, kouezet e glipenn war e glapenn.

— En em zizanomp (frealzomp), paotred, rak pa vez an amzer en e wasa e vez tost d'an amzer vrao. Mar doar touzet, klaskomp an tu d'en em zidouza, ha, diarvar eo, e pignimp adarre war an dour: fiziomp ennomp hon-unan da genta hag e re all da c'houde! Ha peoc'h en toull! Mar domp dic'houistet omp dic'houistet, petiaoul! Ar gwella skiant eo ar skiant-prenet, emeve war eun ton fentus.

Diwar an taol-ze e voe divizet etrezomp hon-tri, unan ac'hanomp mont da roi dourn da baotr-kao ar gwin, an eil da skoazella 'r mestr keginour hag egile da glask dilhad da ganna digand an dreizidi.

An eil hag egile ac'hanomp hon-tri a gijas (asantas) a galon vat ober eus ar gwella evit dijahina e zaou genvrezelour.

Hon dezo a oa didenn-kaer evidomp da gas da benn.

Goulc'hen a dape bannac'hou pinard da zegas d'in-me ha d'ar C'hernevad; hemañ a walc'he dilhad gand an dour tomm a laere ar paotr Yann

eus ar gegin. Dizale, an tri vignon a neuñviê war c'horre an dour: **an unaniez a ra 'n nerz.**

Diouz ar mintin, pa ziflue an heol a-dreñv ar c'heinvor, ha diouz an noz, pa stoke kantenn ar Rod ouz krouzell flour ar gazeg-c'hlas, Mohametiz ar yourz a zaouline war ar pont, hag en eur drei ouz an heol e raent o fedennou pemdeziek.

Eun deiz, a-greiz m'edon azezet a-dal da graou an deñved, sed eur martolod arabiat (eun eolier, war a gredan) o vont e kraou an oaned hag eno tapout eur menn, hen dibrada war-bouez e ouroullerigou ha mont gantañ eun tammig larkoc'h ac'hano. O veza dispaket eur gontell-eeun ha ledet ar maoutig war e gostez dehou, ar Mohametad a sellas ouz an heol o vont da guz en eur zrailha e bedenn hag a aberzas an oan da Allah, en enor da Zoue-Allah.

Unan eus an arvesterien, eun troadeg (fantassin), c'hoant d'ezañ, moarvat, da zihuedi e genseurted, a yeas da gerc'hat eur sailhad dour, ha d'an ampoent m'edo ar biko o tiwada ar paour kaez mennig, an higenn fall a zoudard a ziskargas e sailh war e benn d'ezañ, d'an aberzer. Hemañ ne reas van ebet. Hogen, kerkent ha ma oa echu e lazlida e savas en e-zav, digor-frank e gontell gantañ, prest d'en em zroukransi ouz an hini a daolas dour outañ.

O welout ez oa dic'hallus d'ezañ anavezout e wall-aozer e-touez kemend-all a zoudarded, diskennad Ismael a sammas an dañvad war e choug hag a laras yao etrezeg ar gegin, en eur rambreal ken na fuc'he. N'oa ket boas-heñ, moarvat, da zegemerout eun hevelep sparfadur!

— Eun taol-brichinerez divalo ha netra ken, eo an dro-gamm a zo bet c'hoariet gand ar zoudard gall d'an eolier arab! emeve d'am daou genvrôad azezet, unan a bep tu d'in.

— A gav d'it, Yann! a eilgerias paotr Kemperelle gant diweuz minc'hoarzus.

— Ya da! emeve dichek d'in.

— Ma, evel-se, an heolazeulour ne renko ket gwalc'hi e vije abarz mont da gousket: n'en devezo tra da ober nemet her sec'ha! Kement-se atao en deus gounezet! eme ar Goueznouziad.

— Fazia a rez, Goulc'hen, hag a-gals zoken, paotr! Faltaziou ha treuzsklêrderiou deut d'it-te n'int ken, ar pezh emhout o paouez lavarout d'in aze! N'eo ket an heol a gehêl an den-ze, hogen Doue hepken! emeve.

— Ma!... Hag abalamour da betra 'ta, e tamselle-heñ ouz an heol, dre ma trailhe e bater etre e zent? a c'houlennatas va c'heneil.

— Evit kemerout ar Rod da dest. Na mui, na maes, Goulc'hen! emeve.

Va zelaouit bremañ, paotred a Vreiz!

D'am meno, n'ez eus netra divalooc'h eget dreveza ha goapaat ar re all en o doare oberia pe venozia. Pep bro he deus he giz...

— Ha pep maouez he deus he hiviz! a drouc'has ar C'hernevad d'in.

— Hon tadou, ar Gelted koz, a zouje d'an Heol: hor mammou-you a lavare bep miz eur chapeled pe zaou en enor d'ar c'hann-loar, a gendalc'his me.

Mar n'oulomp ket beza siferniet, n'eomp ket da lakaat hor fri e-kreiz mammenn ar vourjounenn;

mar n'oulomp ket beza goapaet gand ar re all, n'eomp ket da ober al lu ganto!

Kredi a ran ar pezh a grede em-raok va zud koz, ha ne lezin biken nag em c'halon nag em spered ar gaou da drec'hi d'ar gwir. Ar bed-mañ a zo leun a dud fall, anezo; trubarded digalon, mezvierien divezet, tostenned diwirion, azeulourien al leue aour, berrboelled ha laeron!

— Dont mat a ra ganez, Yann! eme ar C'hernevad.

— Ya, kenvrôiz ker, diwallomp ouz an dud m'emaomp o vevad en o serr, ken Brezoned, ken Gallaoued, ken Morianed, rak alies ez a ar bleiz d'en em guzat dindan kroc'hen an dañvad! Gwell eo eun amezeg tost eged eur c'har pell; didraba-soc'h eo beva e amezegiez al loened fero eget beza dindan tud-zo!

Bez' ez eus tud hag a oar penaos e tro ar stered hag al loar, an heol hag ar planetennou, ha padal kaer o deus spurmanti ec'honder kivrinus an aether diziwez, ne welont merk ebet nag eus madelez, nag eus galloud Doue!

— Ha te a wel gwelloc'h egeto? eme eur briz-Vreizad en eur azeza en hor c'hichen d'eomp ni hon-tri.

— Da c'houvezout d'it eo, Lazbleiz! emeve drouklaouen.

— A!... Daoust hag e petore lec'h 'ta, neuze, eme an Tregeriad damc'hallekaet, ec'h eus-te gwellet ar merkou a venegez d'imp?...

— E pep lec'h, a drouc'his-me, em eus lennet hag e lennan ano Doue!... Sell, kenvrôad, ha gwel ez-eeun d'it!... Lavar d'in petra a welez?

— Deñved penngorniek ha deñved du-gwenn o taskilha.

— Ha war a loened-se, ne lennez ket?...

— Petra, Yann?... Te a oar lenn war gein an deñved?...

— Ha war o fenn, war o brusk ha war o lost! a drouc'his-me dic'hoarz d'in.

— E petore skritur 'ta, Yann? eme an Tregeriad d'in, o klask va genna.

— E nep skritur ebet! Nesaomp d'an deñved, paotr, hag e tiskouezin d'it penaos e vez lennet war ar bleo ha war ar gloan! emeve en eur sevel a-ziwar ar pont hag en eur dostaat kevret gant va zri gile ouz kraou an deñved. Eno lavarout da baotr Treger sellout piz ouz ar pedergareged.

O veza sellet eun tammik ouz pep loen, va skoliad a lavaras war eun ton fentus:

— Ac'hanta, paotr e chupenn frailhet, petra a welez-te muioc'h egedoun-me, amañ? Emichans, ne vennfes ket am lakaat da glask pemp troad d'ar maout-mañ pe d'an dañvadez-hont? eme an Tregeriad d'in en eur lakaat e zourn dehou a-balv war benn gell-ruz eur menn blevek.

— Nann, nann, pell ac'hane!... Nemaout ket ganti, paotr!...

— Ac'hanta 'ta! a drouc'has d'in an Tregeriad, penaos 'ta, neuze?

— Klev mat ganeñ, ha sell piz, paotr, ouz an eil hag ouz egile eus an daou dañvad-mañ! emeve en eur lakaat va dourn dehou war eur maout gloanek ha va dourn kleiz war eun dañvadez berrvelek.

— Ha da c'houde? eme Lazbleiz.

— Asanti a rez, paotr Treger, ez eus kemm-bras

etre an daou aneval ma 'mañ va daou zourn-me war o c'hein? a c'houlennis-me digant va c'henvrôad.

— Ya! emezañ d'in.

— Ma, ar gloanek eo maout ar brêzious tommen, emeve da Lazbleiz.

— Hag ar blevek eo orin deñved ar brêzious tomm-grizias! eme Lazbleiz d'in.

— Dont a ra mat ganez, kenvrôad! Bremañ lavar d'in ivez, mar gouvezet, dre belec'h e krog ar c'higer en deñved?

— Dre o gloan pe dre o c'herniel eo emañ ar c'hiz da zibrada an deñved; gand aon d'o glaza, eme paotr Treger.

— Ha dre belec'h eo emañ ar c'hiz da grabanata an deñved evel-mañ, peogwir ez int digorn ha berrvevek, lavar d'in 'ta, Lazbleiz, mar gellez?

— ? ? ?... An Tregeriad a vanas mut.

— Ma! sell, paotr Treger, evel-mañ, emeve, eo emañ ar c'hiz da zibrada an deñved iskismañ! Hag o-veza tapet krog en eur menn, hen di brada a-ziwar ar pont am-eus graet war-bouez e gleierigou. An taskilherig ne leuskas ket an listera begeliadenn.

Bremañ, paotred, a gendalc'hjen-me, emaeun o vont da ziskouez d'eoc'h eur merk all a Zoue, unan marzus, engravet ma 'z eo-heñ war eur riboull dustriz ha teñval. Sellit piz ha taolit pled ouz lost al loen-mañ hag eus ar pezh a lavarin d'eoc'h a-zivout-heñ: Doue a rôas d'an aneval-mañ eul lost a furm gand eur c'holvaz; se evit mirout ouz ar c'houibu da gregi en e vorzedou disvlev ha gand aon n'ez afe ar c'helien da c'hoari poullik en e doull teñval!

— Emañ du da dreid gand ar Justinog, Lazbleiz, eme Youen ha Goulc'hen.

— Ar pezh a zo graet gant Doue a zo bepret graet mat! Salo d'it, paotr Treger, e tigorfes da galon da veuli hiviziken. An Hini a voe a holl viskoaz, a zo, hag a vezo da virviken! emeve war eun ton dic'hoarz.

Setu eun tremeniad, tres eur c'hloareg warnañ, o tont timat d'am c'havout, hag, en em gavet tost, e lavaras d'in-me e galleg :

— Va den mat, emezañ, n'intentan grig ebet eus d'az yez, hogen ez taoulagad e welen, dre ma kenbregez bremañ gant da genyezourien, e teu diouz ar galon ar c'homzou a darze war da ziweuz !

— Komz a raen a-zivout Ar Peurbadus, aotrou, emeve o kredi skei mat.

— A!... Sede amañ, va c'hariad, eul levr dispar, mar deus eun unan ! Ez kemer; d'it her rôan evid atao, eme an dianav en eur denna eul levr nevez-flamm diwar-e genta lamm da roi d'in.

— Bennoz Doue d'eoc'h, aotrou, emeve en gomerout al levr digantañ.

War eur stardad-dourn rôet d'ar c'hloareg hag eur c'henavo lavaret d'ezañ ez is, kevret gant va zri genvrôad, da glask va c'hoan.

Soubenn ar c'hig gagn-goz a zo adarre, am eus touet ! Azeza a ris war ar pont, lakaat va ficherig houarn gwenn em c'hichen ha staga da zibri. Evet ar zoubenn ganeomp, paotr an disk a yeas da gerc'hat ar peurrest eus koan. Sed anezañ o tont endro, lakaat an disk war an daol vras (war ar pont eo e fell d'in lavarout), kig skournet, buzug kleus (macaroni) holen ha sezo a zo war an disk.

Peb-unan ac'hanomp a dap e lod, hag ar c'harvanou en dro ken na ziaoule!

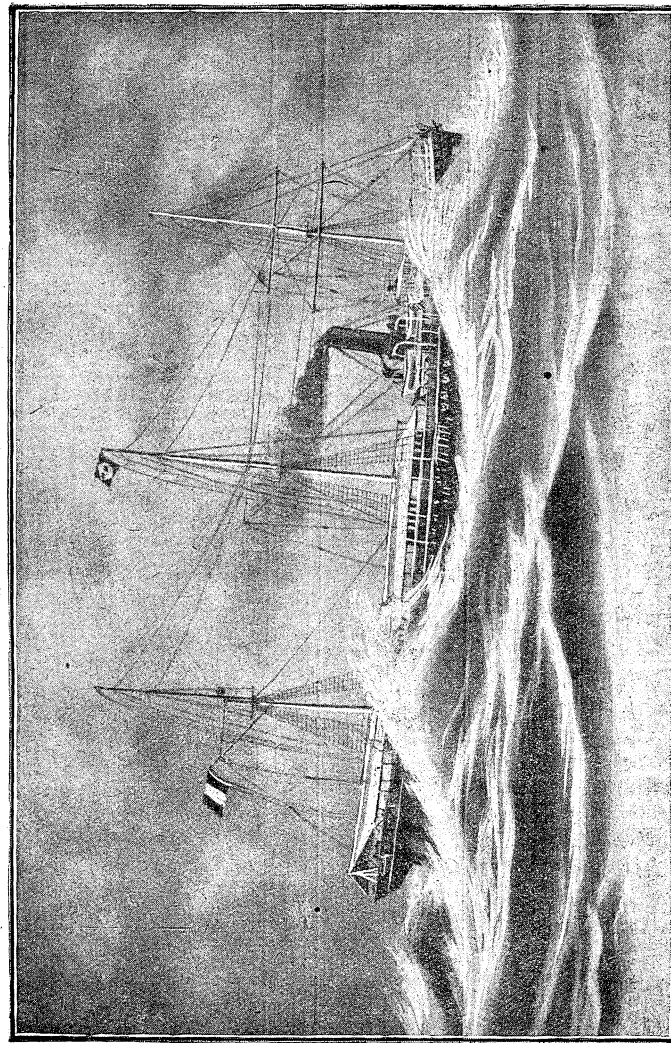
A-greiz m'edomp gant hor c'hoan, ar vag-treiz en em lakaas da gostezia, tu-ha-tu, ha ni d'en em hasta da lonka hor picheradou gwin, gand aon na vefent skuilhet gand ar vimbrall, rak :

Gwelloc'h eo eur banne tapet
Eget daou o redet!

Koaniet d'in, ez is da ober eur pennad lenn, rak mall oa ganeñ gouzout peseurt levr em boa bet digand an aotrou dianav, an den Doue. O veza digoret al levr ha lennet an enebenn genta anezañ, e skôas eun drivliadenn em c'halon. Eun aviel, **an Aviel**, gant 215 arroud is-linennet e ruz, hervez sent: Yann ha Lukaz, Maze ha Mark, eo an hini a oa rôet d'in. Kavet em boa louzou ouz an enoe hag eur vagadur c'houek d'am spered. Bennoz Doue d'ar rôer.

Diouz an noz, pa ne veze ket re fall ar mor, e pignen a-c'haoliad war benn al lester, hag ac'hane arvesti ouz an heol o tiskenn gouestadik a-dreñv ar c'heinvor, ouz al lear meurdeus o vordeñ gorrek e-metou bagadou diniver a steredennou arc'hantet. Gant dudi e welen meuriadou pesked askellok o tifulka eus ar mor, oc'h ober eur reuziad-nijal hag o plava en dour; boura a raen o sellout ouz ar morhouc'hed, o c'heinou gwevn, arc'hlas ha lipous sav-didav war ar mor, e keit ma neuñvient e doun ar c'hoummou gwerc'h hag a-dreuz d'ar gwa-gennou didorr.

Emaomp o vagea ez-eeun da Veg-Gardafui. Er rannvor-mañ e vez peurlïesa, war am eus klevet, ar

War ar meurvor kounnaret

gazeg-c'hlas o c'hoari he fenn-bihan. Ma, hizio emañ reiz a-walc'h an tamm anezi.

Beb ar mare e tremen ebou d'eomp krañkkaled-dantek, kel ledan hag enezigou ar c'heinou kromm anezo. Flistradennou dour a ziflue en eur drouzial eus fronellou ar meurviled-se. Eun euz eo ar gwel ouz ar broneged-mor seurd-se, gant bras ez eo ar vent anezo.

Ledenez Gardafui a zo tudet gant meuriadou gouezidi peurzu, divarrek, ar c'halz anezo, da ober eur c'hraf; hogen da breiza ar benseidi int maout avat, ha gwa! d'ar re a gouez etre o c'hrabanou d'ezo!

Bemnoz, abarz mont da gousket, e taolen eur sell hir ha truezus war-du ar C'hornog ha, primoc'h eged an taera luc'hedenn, va menoz a rede da vro dudius va c'havell, da Gaer-Sulio.

Gwechennoù e kanen ha, douget war askell an avel a-dreuz d'ar pellderioù distrad, va gwerzennoù brezonek a nije flourik-flour etrezeg al lec'h ma 'mañ palez gwelevus An Aotrou E gant a anioù, Doue ar Vreiziz.

War-ze, ec'h en em rôen d'ar c'housed, ar meurvor ouz va luskellat, an oabl stirgannek a-us d'am penn oc'h ober stel-gwele ha va feiz koz o kana d'in:

— « **Bez ar c'hadour kadarn ha hael, bez felan d'in-me, ha, n'eus forz da belec'h ez i, Sell Doue da ambrougo!** »

En dervez war-lerc'h, goude m'oamp bet flutuet, Youen, Goulc'hen ha me a stagas d'al labour. Berz a rejomp hon-tri.

Da bep penn-deiz e c'hellemp en emwelout, an

eil egile ac'hanomp, hag, azezet hon-tri war ar pont, e tebrempt tammou kig rost, ec'h evemp ban-nac'hou gwin divadez hag e vutunemp butun mat.

Ar mor a vuana. Ar fru a bign tre beteg ar gegin da ober allazik d'am divoc'h. Ec'h ! tuf ! sall out ! loen fall ! N'em aoun ket war va zu : an hik (moarvat n'eo ket an hik-kresk an hini eo) a zo krog ennoun.

— Petra a c'hoari ganez 'ta, Yann? am eus aon out klañv! a lavaras paotr Kemperelle, deut da glask eur banne kafe diganeñ da derri e zec'hed.

— Ar brezel a zo digoret! emeye.

— E pelec'h 'ta, Yann?

— Em c'hof-me! Hañvalout a ra d'in, kenvrôad, emañ va evu, va c'halon, va loanizi, va felc'h oc'h en emganna ouz va bouzellenn vras!

— Gortoz eun tammik me 'zo o vont da gerc'hat louzou d'it ouz kleñved ar mor! eme ar C'hernevad, eur galon vat a zen, mar deus eun unan.

— Kentpell e welis va c'heveler o tont endro d'am c'havout, tiz warnañ, ha p'en em gavas tost d'in, e tennas eur voutailh eus a-zindan e c'houriz hag e tinaouas d'in eur picherad dour-a-vuhez; hag o veza evet holl beteg an dakenn diweza, heb anat, an died melen-gell-ruz, e renas adarre ar peoc'h vat em c'hof. Setu pennasket va bouzellenn vras gant Saig Bleobrun! O! O!

— Gwasat amzer! emezoun-me da Youen.

— Ne bado ket pell an amzer fall! eme eur c'heginour.

— Bo! Ra vezo fall ar mor! An nogejou ra zeuint a-daol d'hor bimbralla ha d'hor bransigellat ken na zaono ! evel-se, da vihanañ, e vo gwin da eva

n'eus forz pegement! a eilgerias ar C'hernevad d'ar c'heginour.

— La mer fait des bosses! eme eur Parizian.

Reuziad-kounnar ar mor ne badas ket a wall bel-lou, gant-se ne yoa ket kals a dud klañv er vourz; ha dibaot a oa ar zoudarded a lezas o gwin gand o c'heneiled. Ar paour kaez Youen, kouezet e veudig en e zournig hag e glipenn war e glapenn, n'hellas ket euri nemet tri pe bevar bicherad diwar goust e genseurted. Kement-se atao en doa tapet:

Alïes drougeur an eil a ra eurvad egile.

Daou zervez-zo, abaoe m'emaomp o rikla war ar Mor Indezad ha, ne zaleaïmp ket, moarvat, da dremen en tu all da gelc'h ar bed (pe keheder).

Hizio ez eus « Gouel-Badiziant » e bourz ar Melbourne. Badiziant al linenn, hag e voen eil badezet eno, da c'hortoz degemerout an deirvet badi-ziant war an emgannlec'h, e-lec'h m'oun bet badezet em gwad!

Kenderc'hel a rejomp da ribla aodou an Afrika, diraezout Dar-es-Salam. Eno eoria.

Eun toullad bagou-pilprennek hir-moan a zered etrezeg an treuz-morek, helebini ganto da c'houvezout piou a vo ar genta da werza marc'hadourez d'an dreizidi. Darn eus al listri-ze o devoa bransigellou, leun a dorkadou bananez a-ziouto. Kent-tiz pont ar Melbourne a zo damguzet gant traezou, anezo, foulennou hag avelerou pluñv struskañval, frilienou seizhenvel, troiou-c'houzoug paterennou goularz, aouravalou, dent olifant gourlufr, goafiou-bann ha birou gouzreinek, koural damruz, skilfou leoned aouret ha kizellet diwar zourn gand orfebourien indezat.

An drevadenn m'emaomp eoriet e aber he fennesser a zo gwezus. E dalc'h ar C'hermaned emañ-hi.

Er rannvro-ze eo em bije karet menel evit mont da arvesti ouz eun tropell olifanted, renet ma vez bepret gand eur pevardankek, o tizelia gwez en eur baoata tonenn an douar gand o faoiou kel ledan ha pilheriou iliz. Gand dudi em bije gwelet eno al leon moueek war e api, ha klevet al leon pennkiek o treveza mouez ar gurun en eur lopa war e gos-teziou gand e lost pounner evel eur freilh.

Ya, karet em bije chom eno, er vro gaer-ze, da welout an albana (marmouz denheñvel) o simma er gwez, oc'h ober kraoenn-nadoz ouz ar skourrou, ha d'e selaou da lopa war e vrennid ledan gand e zaou zourn blevek.

Saveet eo an eoriou; mont a reomp-kaer war-raok. Hep dale e vezimp o vagea war ar mor skosellek a zo o c'houriza 'n enezeg Komor.

Er rannvor-ze, war am eus klevet, ez eus balumed, baoted ha morverc'hed. N'hellan ket kretaat war-ze, rak ne welis ket dre eno, na balum na baot na morwreg ebet.

Emaoun degouezet en enez Komor-Veur. Eno douara ha mont timat d'ar marc'had da brena peadra da derri va sec'hed. En eur erruout e koc'hu vras ar gêr e voen souezet o welout eno, astennet ma 'z edont war eun daol goad, pesked maouezheñvel beteg an dargreiz anezo, nemed ar bronneged iskis-mañ o doa angellou e lec'h divrec'h. O ment d'ezo eo, war bouez nebeut, hini eur reunig.

Abarz beza aotreet da werza pesked seurd-se, ar besketourien mohametat a renk toui war ar C'horan (Aviel ar vohametaned) n'ez eus ket bet ne-

pred an distera darempred-lik etrezo-i hag ar vor-ganed o deus pesketed. Iskis e seblant beza an draze, ma, gwir eo kouskousde! **Ar wirionez a zo ar wirionez.**

Edo peurguzet o fenn en eul lien-gouel ruz-du da gement maouez a welis e Komor.

Daoust d'ar wazed komoriat da veza lieswregien (1) ez eo, war am eus klevet, dibaot a-walc'h ar serc'herez (2) en enezenn-mañ.

Gwelout a ris ar Sultan. Eun tarin a zen a oa anezañ avat en eur wiskamant alaouret. Edo ar roue ambrouget gant daou lakoun. Gand ar pebunan anezo o-zri e yoa, etre o c'hof hag o gouriz, eur gogleze falzheñvel kaeraet a ruzvein an dournellou anezo.

Er rann-vor-mañ ez eus rec'hier koural a-gantou: skosellou risklus int, dreistoll, pa vez digompes ar mor pe luget an amzer.

Eus enezenn Komor-Veur, ez ejomp da Vajuña. Eno diembarza hag embarza eun nebeud marc'hadourezioù, kemerout eur guchenn c'hlaou hag eur penn-oc'hen pe zaou.

Kêr Majuña a zo bet savet gant Portagaliz. War-varc'h emañ-hi war stêr (ar gourc'hlaarded) Maroway. Er bloavez 1895 e touaras eno ar C'hal-laoued o vont da aloubi Madagaskar. Holl soudarded an 200 vet, koronal hag all, n'ez ejont ket larkoc'h eget Majuña e-lec'h m'int beziet. I a voe

(1) Polygames.

(2) Concubinage.

diskaret gand an derzien, a-greiz ma taskrene an douar ruz dindan o soliou-houarn ha ma tassone ar mor gand o c'hanenn: « A Madagascar! A Madagascar! ».

Emagomp erruet e Nosi-Be (Enez-Vras). Eno eoria ha, kerkent taolet an eor e-barz ar mor, eur maread maouezed du, teo ha bras, a bignas er vourz. En-dro da gerc'hen ar fetizenned-mañ e yoa karkaniou aour glan ha, war o divesker e yoa gwalennoù-ufenn.

Sed ar Melbourne o rikla war dour glas gwagenet morlenn Diego-Suarez. Antsirana! An eor war e benn er mor. Eno hogos an holl soudarded, deut kevret ganeñ eus ar Frans, a zilestras. Youen, ar C'hernevad, Goulc'hen, ar Goueled-Leonad, Yann, ar Justinog, ha c'houec'h kanolier all hepken, dindan eur Maréchal des logis, ma 'z oamp hon-nao, a chomas e bourz an treuz-morek tre betek porz Sant-Tomaz (Tamatave). Eno douara hon-dek.

MADAGASKAR

PENNAD EILVET : **E BRO AN DUD DU**

Douara ' rejomp ez-eeun da logell eur maltouter. Ac 'hano eun hentour hor blenias dre eur vali gaer disheoliet gant gwez palmez liesskourrek ha mil-deliek.

Er vro-mañ n'ez eus hogos amheol ebet : an noz a gouez en eun taol. Deiz mat e oa p'edomp o tilestra, hag eun hanter-eur da c'houde e oa teñval anezi.

Dre ma kerzomp etrezeg ar soudarti e vouran oc'h arvesti ouz ar mor, sklêrijennet ma 'z eo-heñ, a-lec'hioù, gant bannou glas an nevez-loar ha dam-euc'h gouleier an tredan oc'h en em sila dre lam-bourzioù an treuz-morek ; plijadur a gemeran o c'haoliata skeud finvus ar gwez palmez, dre ma nij en-dro d'in eun engroeñ a gelien-tan gwelevus.

Emaomp en em gavet e kazarn an dennaterien du. Eno dibri ha kousket.

Madagaskar a zo eun enezenn vras (unan eus brasa enezennou an hollved), hi a zo lec'hiet er C'hreisteiz-Pella, e-kreiz ar Meurvor Indezad ha rag-enep d'an Afrika. N'ez eus nemet kanol ar Mozambika o tistranna-hi diouz an douar-bras.

O tegemerout ar jedi strisa anezi, enez Tany-Be (douar ec'hon) he deus 600.000 kilometrad pevar-c'hornek, da lavarout eo, kement ha Breiz-Veur,

Breiz-Vihan, Iwerzon ha Mona, lakaet o-feder stag-ha-stag, an eil ouz eben. Tri milion a dud a zo er vro-ze. N'eo ket frankiz eo a ra diouer d'ezo da gorrolli, da redek ha da fringal.

Temz-hin Madagaskar a zo gleborek ha tomm ; terzieniek-kenan eo ivez.

Ar vro-mañ a zo digompes ha gwezus, trevadus ha frouezus. An douarou anezi a zo ervennet gand eur maread richeriu, stêriu ha kenstêriu, goueriu douredennou, paludou ha poullou-kurun ganiennou lagennek. Bez' ez eus enni ivez taranou bras ha lammdouriu bihan, mammennou dour-melar hag eien dour evus, dour skañv-tre.

Gouennou-tud Madagaskar a zo kemm bras kene-trezo : lod eus ar Valagased o deus liou ar c'hreñ suilhet, darn-all a zo melengwenn. Ar vorianed krec'hen dua eo o deus an uhela ment. Ar yez a gomzont, holl gwitibunan (nemed e poli draoñ Farafangana), eo ar malagaseg, eur yez kaer, mar deus eun unan.

Meuriadou ar vro-mañ, ne vern ket ar ouennou anezo, a zo degemerus, peoc'hiek, karadek hag anaoudek ; hogen tud re-aonik int, rak an distera direizadenn a laka-i da folla : ar gwel ouz eun naerig a zo trawalc'h da ober d'ezo froma ; a-hendall, avat, int gounideien-douar akuit, mailhed-beskettourien ha mordeidi aroutet.

War douar ar Valagased n'eus na loen fero (nemed en dour) da stourm outo, na enebour ebet da zizarbenn ; ker tomm da beb amzer (nemet war uheldosenn an Imerina) an temz-aer anezañ ma vev an dud ez noaz, kouls lavarout.

Antronoz m'edomp erruet er vro, an treñ bihan hor c'hasas tre betek kanol ar Pangalana. Eno e

yoa eur radell o c'hortoz (1) ac'hanomp da embarzi. Ar vag-treiz, a rae an dont-mont etre an diou fennad linenn hent-houarn, he doa diou rod prenn gand angellou metal. Diwar aezenn-dre-zour ez aent en dro.

N'eus ket a wall bellou c'hoaz, abaoe m'eo bet aozet ar ganol-mañ da zegemerout ar bigi-treiz. Dizoun eo an dour enni, rak, beb ar mare, e weler ar strad anezi ha, nen eo ket hep diaesamant eo e rikl hor radell warni.

A-bep tu d'ar ganouc'hellenn e welan douarou gwezus ha, diouz deliadurioù ar gwez bodennek-se e teue beteg ennoun richañ ha geizadeg eun toulad labousedigou dianav d'in.

Nepell diouzin, meuriadou mouile'hi-arc'hant (pe laboused Sant Nikolaz, mar bez gwell ganeoc'h) hircelvennek ha berrlostek a dec'he a-denn-askell, a-gleiz, a-zehou ha hèn hor-raok, d'en em guzat e-metou ar raoskl-meur, e-lec'h ma kludent da spial ar pesked. Damrusted an tarz-deiz o tameduc'ha war an dour a lakae pluñv glas-gwer-skedus an evnedigou-ze da lufra a veur a liou, dre ma nijent ha ma tarnijent a-us d'ar ganol. Damheñvel e kavis ar sked-se ouz ar bannou heol-veure a weler a-wechou oc'h en em sila ebioù d'al lieslivioù gwareg-ar-glaou.

E-pad m'edon oc'h arvesti hag oc'h estlammi ouz kaereded an daolenn espar-ze, e kleviñ va c'henveajourien o leuskel garmadennoù : « Eur gourc'hla-zard ! Eur gourc'hla-zard ! emezint-i. » Sed me ha mont da sellout, ha gwelout ivez ar gourc'hla-zard, eur mell hini a oa eno war riblenn gleiz ar ganol lec'hidek, o tommheolia moarvat.

(1) Pe « ouz hor gortoz ».

O klevout youc'hadeg an dud, hag o klevout ivez trouz safarus diou rod ar vag o skei tiz ha taer en dour, an euzvil a finvas e valvennoù hag a sellas a-vichez war-du ennomp. E zaoulagad treuz a-veskell ha ruz-tan-glaou a hañvale beza daou eteo-tan pe diou c'hlaouenn entanet, hag e lost a oa hir ha gwevn, skantek ha teo-mantrus.

O klevout an dud o youc'hal warnañ, an amprevan euzik a lopas, a-daolioù lost, an dour du ha lec'hidek, damzigeri e c'heol glaourek ha dantek ha dene-saat a-daol e garvan grec'h diouz e garvan draoñ, An dra-mañ en eun doare ken iskis, ma santis eun aezenn yen-skourn o tremen penn-da-benn da va livenn-gein, evel pa vije bet tremenet an Ankou warnoun ! Gwelout a raen staon ha kig-dent ruz-ligern an euzadenn hobregonet, diw rez dent hir ha lemñ a furm gand an hinkinioù a weler, goañvezioù-zo, ouz an dōennoù e Breiz (dent-genver). Diouz diweuz ar gourc'hla-zard e tivere neudennou livastred arc'hlas, doñjerus hag heugus ar gwel anezo.

Ar mil (animal) flærius a neuñvie war e gann, rak-se 'ta, e tiskoueze d'eomp an hanter eus e gof marvelen hag e zibenn-korf diskant tre beteg al lost hir anezañ. Pevar bao al loen lous-se a zo berr-berr, krapok, skilfok, skantek, kroc'hennek, ha glas-du o liou anezo. Penn ar marlonk-se a zo hir-moan evel penn eun naer-wiber, hag e vin hir estlamm hag a furm gant daou blankenn lakaet pokez-ha-pokez. En-dro da zioulez, da zargreiz ar gourc'hla-zard e yoa skantou glas ha kalet.

An dour er ganol, strafuilhet m'edo gand an aneval divalo-ze, a zeuas da veza peurlous ha ne

c'hellemp ket ken merzout an euzvil (animal monstrueux).

Hor radell a gerze gorrek, ha rediet mat e oad da vagea gouestadik gand aon na chomfent el lagenn pe, da vihanañ, da waria ar rodou gand an tammou skourrou gwez a neufviev, amañ hag ahont, hed-da-hed al lennou unanet.

War-dro eun eur goude ma welis ar gourc'hla-zard, hor bag-rodek a arzaos hag a gostezias war lez kleiz al louc'h. Eno e yoa eur c'hae graet gant peulioù postek, prenn-houarn an danvez anezo. Douara a rejomp, holl, ha kerkent douaret ez ejomp, ni soudarded, bleniet m'edomp gand eur brezelour du, etrezeg eur raoskleg, hag, eur wech m'edomp en em gavet el lec'h-se, e tebrjomp hor c'hoan ha yao ! da gousket.

Bez' e oa damdost d'an ti ma kouskemp daou pe dri zi raoskl, morianed du-pod o chom enno.

Kouska mat a ris, daoust d'ar c'houibu bras, dall ha lontrek, eur vordilh anezo, d'am flemma, d'am suna, d'am loski gand o zroumpilhou kleus ha lemm, hag en desped ma voubouent war eun ton gourskiltr, hiraezus ha raneüs.

Antronoz, beure mat, ez adpignjomp en trefi. Hemañ hor c'hasas gantañ a-dreuz da zouarou peurgompes ar rannvro.

Devi a ra an heol ken tomm eo ! Ar c'houezenn a luf war hor bijezioù evel ma ra an dour sall war an tammou amenen (amann) fresk o vont da foar ar Merzer.

Amañ, duhont hag ahont, e welan kêriadennou, enno tiez raoskl pevargonek ; ne welis ti kernvegek ebet e poli (province) Sant-Tomaz (Tamatave).

Beb an amzer, an trefi a zalee ; ar vorianezed a zerede da werza d'eomp frouez, anezo, aouravalou, bananez, goyavez, avalou-pechez, h. a... Evid eur gwennege tri aouraval, tri gwennege an torkadig bananez, daou wennege c'houec'h greunaval e stalioù loc'hus ar Betsimisaraka, ha bec'h d'ar stal !

D'an amheol, an trefi bihan a ziraezas ar penn pella eus e ziouroudenn. Emaomp en em gavet e Moramaña. Houmañ, ar gêr goantmañ a zo lec'hiet war diou lez an hent bras a ya war-eeun eus Brikaville d'ar gêr a vil gêriadenn, e malagaseg Antananarivo.

Ez-eeun d'an ti-kegin, e-lec'h ma reer ar geusteu-renn, ez eus eur vered europat. Enni em eus niveret war-dro tri c'hant a vezioù.

O kornadig-douar benniget bez skañv da vibiontaer Katellgollet Europa, d'ar gadourien a zo bet falc'het, e kreiz bleuñ o yaouankted, gand an dougnez vriz.

Ar c'hobrsoudarded-mañ, a zo bet diskaret, holl gwitibunan, siouaz d'ezo ! er bloavez 1897 gand ar broïdi en em savet eneb o mistri gall. O'houta a rejont war o zaol, siouaz evito !

Abarz kimiadi diouz ar vered e ris eur bedenn evid ar brezelidi-ze, bet ker brokus gand o gwad. Doue ra bardono d'o anaon !

Ergentaouig e kimiadomp diouz Moramaña. War hon troad e renkaimp kerzout, rak an daou garrig a zo ganeomp a zo peurgarget gant hon dilhadou. Divesker mat hon deus.

Eiz morian, anezo, daou denner ha daou bunter dre bep karr, a zo deut d'an andor da gerc'hat hor pakadou diganeomp. Kerkent ha m'eo bet karget

o c'hirri ganto, ar baotred du ha yao ! war-du An-tananarivo, ha ni d'o heul.

A forz da vale e raemp hent hep dale ; pa ne gouezemp ket n'hor beze ket a zale o sevel ha pa raemp eur puch war ar berniou mein ne veze ket flemmet hon diadrenñ d'eomp gand ar c'holo riz !

D'ar pardaez-noz ec'h en em gavis gand eun dorgenn uhel-uhel. Va unan-penn e veajan bremañ, rak va c'hileed, c'hoant ganto trouc'ha berr, o deus kemeret eun hent-treuz. War n'o devo dizarbenn fall ebet ! Dre ma kerzan war an hent kamm-korvigamm e klevan chourik kirri ar broïdi, eur maread anezo, hervez a glevan. Mouez vras eul lammdour a ra d'in menel da arvesti eur pennadig ouz an dour o tifulka eus gwaskou kerreg glas ar grec'hienn, an hini ma tirundiruilhe a-ziwar he c'hern dour an uhelstêr dianav d'in d'an ampoent-se.

Peurskrimpet eo ganeñ torgenn veur Mañdraka, ha dirazoun ec'h en em led, sklêrijennet ma 'z eo gant rouanez an noz, eun uhelgompezenn, warni an dour o c'hwelevi a veur a zoare disheñvel.

An anoued a grog ennoun ; emaoun e sac'h ar riou ! Eur pennadig hent a chom c'hoaz ganeñ da ober abarz ma tegouezin el lec'h m'eo dleet d'in menel beteg an dervez war-lerc'h enni. Eun tammik a-raok diraezout va minic'hi raoskl, lec'hiet war an uhel, e kejis gand ar zoudarded all o doa kimiadet diouzin e traoñ ar Mañdraka.

Emaomp erruet holl en ec'hoazlec'h. Eno dibri eur goan yen ha mont da gluda. Skuiz-marzo oamp, ha tamm ezomm ebet m'hel lavar d'eoc'h, d'hol-luskellat evid ober d'eomp kousket. O tra !

Ar c'hilheien à gan a-zevri : « Lak anean er pod ! »

Skleuri a ra 'n deiz hag, an heol benniget a bar war o hor bizeziou dre waskou bizier raoskl ha dor digloz hol lochenn. An tousegi, ar raned hag ar glesklevi a dav gand o c'hanennou. Deiz eo !

O veza evet beb a bicherad kafe tomm, graet eun tamm penta d'hor beg, gwisket hor chupennou ganeomp, ez ejomp en hent adarre.

En Imerina em aomp bremañ. Ar rannvro-mañ a zo trevadus-tre an izelennou anezi, dre ma 'z eus eur builhentez a zour o redet didav e kement kam-poullenn a zo enni.

Ar paludou rizek a zo lodennet, e kant doare disheñvel, gant kleuziou izel-izel graet gant pri ar-brad. A-dreist d'ar c'haeigou-ze, mareveziou eus ar bloaz-zo, e red dourioù sklêr ha, goude beza doureget ar riziennou, an doureier a ziskenn er ganiennou raosklek. Eno menel da boullada ha da flaeria, ac'hann ken na vezont evet gant bannou an heol.

Bep tu d'an hent e welan gounideien-douar, anezo, gwazed, maouezed ha floc'hed, daougrommet a-zioc'h an dour ma trevellont ennañ. Gand ar baotred ez eus lavregou berr-berr ; ar merc'hed o deus troñset o brozioù o lezel a-wel o c'hofou-gar neuziet-dreist. An dud-mañ n'heller ket lavarout int du ; o liou-kroc'hen a denn d'ar c'houevr nevez-spuret ; peurzu, dirodell ha digreonek o bleo-i.

Ar goueriaded-mañ a zo en tenn da sanka plantennigou riz-geot e-touez pri marvelen paludou hanter-c'holôet a zour an donnenñ anezo. P'en em gae hini pe hini eus ar Valagased-se da zigromma e welen o eneb. N'eo tamm dic'hrad da arvesti.

Ar ouenn dud-mañ n'eo ket an orin anezi eus Madagaskar.

Dre ma tostaer ouz ar gêrbenn, ar vrôez a zeu da veza marzusoc'h-marzusa ar gwel anezi. War bep motenn ez eus eun ti pe eur gêriadenn, an tîez enno damheñvel ouz annezlec'hiou kuñv mêziou Breiz-Izel, nemed ez int kals kaeroc'h egeto o veza m'eo gwenn-laez ar mogerious anezo ha dre ma lugernont en eun doare sebezus ouz bannou an heol. Hañvalout a reont beza, ar gêriadennou-ze, meuradou koulmed kludet e lagad an deiz war gern uhellenou damvoal.

E Madagaskar, a-hed-da-hed an hent bras (n'ez eus nemed unan er vro) a gemer ar zoudarded a ya eus Moramañga da Dananarivo ez eus, da bep penn derveziad-kerzet, andorennou bet savet evit degemerout ar brezelidi, dre ma 'z eont ha dre ma teuont.

Peurliesia ec'h en em gavomp war-dro mareou merenn-enderv el lec'hiou m'oa kemennet d'eomp menel da dremen an noz. E tîez raoskl pevargognek, priellet ha gwennaet ar peder moger anezo, eo e raemp hon ec'hoazc'hiou. War eur gwele plénch eo e kouskemp ha n'eo ket ar pallennou, al lennou hag ar mantellou eo a ra diouer d'eomp, nag ar bevans kennebeud-all. N'ez eus netra ouz hon diaeza nemed ar c'houibu daonet, ar c'houen-strink hegasus hag ar merien ruz spegus. Bez' ez ivez er vro-mañ c'houen-douar, c'houen an Afrika. Al loened lous-se a zo bet degaset da Vadagaskar gant tennaterien ar Senegal. N'ez eus ket a wall bellou abaoe ma c'hoarvezas se : war dro dek vloaz bennak, war nebeut. C'houen an Afrika en em sank e gwask an ivinou treid hag enno dozvi. Meur a hini ac'hanomp ne

c'hellont ket kousket c'houek, gant bras ez eo an debrou a ra d'ezo ar c'houen-douar.

Ar geusteuenn a veze graet dioustu en eur eruout er c'houedorlec'h. Darn ac'hanomp a glaske keuneud, lod-all a gegine hag a yae d'ar marc'had da brena peurvezioù-dibri.

Er vrôez-mañ e kaver tra pep tra da brena, ha traou mat evid eur priz bihan : evit daou wenneg al lur ar c'hig ejen, tri wenneg an dousenn viou, pemzek wenneg eur pikol mec'hiog ; al louzeier-kegin (légumes) hag ar frouez a zo kouls lavarout evit netra ; eur wennegig hepken e vez gwerzet al litrad laez bioc'h nevez-c'horôet.

En Imerina ez eus louzeier-kegin a-zruilhadou, anezo, beler, lêtieréz, pastounadez, pinochez hag ougnoun, pour, kignen, kaol, elvez, fâ munud, fâ bras, piz bihan, h. a...

Ar pesked a vez rôet hogos evit netra d'an neb a gar. N'int ket gwall vat da zibri, rak blaz al lec'hid a zo ganto.

Emaomp en em gavet en Imerina-Greiz, e Bro dudies an andrianed (uhelidi, nobles), pobl seven, habask ha degemerus, mar boe.

Salud d'it wlad benniget ! Imerina, te eo ar vro a garan ar muia da c'houde Keltia, douar ar c'haoured, ar sent, ar varzed, ar mammoù kreñv, yac'h ha kenedus !

Dre ma tremenomp ebioù d'an touinellou, ec'h en em gav ganeomp skolidi yaouank, anezo, paotred ha paotrezed o vont etrezeg ar skoldi. Diarc'henfipez ha digabell-kaer ez eont i, ganto beb a gestennig e koubl'o brec'h.

Ar c'hrennbaoetred a zo gwisket en eun doneg di-

vilgin hag en eul lavreg berr o lezel o divrec'h hag o divesker ez noaz; en-dro d'ar c'hrennardezed ez eus eur c'horfkenn wenn nozelennet a-dreñv kein hag eur berrvroz stag ouz o dargreiz. Bleo ar plac'hedigou a zo plañsonet flour e nouspet nac'hennadig. Ar vugale-mañ a zoug war o gwiskamant « al lamba brâdel », eul liën-gouel gwenn-kann.

Estlammi a ris o welout ar flec'h hag ar flec'hez-se o kâs o dourn dedehou, digor-frank ar palv anezañ da gostez o skouarn, dre ma tremenemp dirazo hag ebïou d'ezo. Ni, soudarded, a zaskore o salud d'ar vorilhoned bihan en eur vousec'hoarzin; ha duarded ha duardezed a seblante beza seder-holl a-ze, rak en o daoulagad gell, melezeur o ene, e skede al levenez.

Peur e vo desavet ha diorrôet bugale seurd-se e Breiz?... Ac'hann-di ez eus pell c'hoaz ! O ya 'ta !... Ne lavaran ket hiroc'h gand aon rak feuka tud vat.

En Imerina e red, e gwirionez, al laez hag ar mel. Ar wlad en doa ambosaet gwechall-goz Jehovah d'an Hebreiz, ne dlïe ket beza gwell eget houmañ ar vro-mañ.

An noz a c'holo adarre an douar gant he mantell c'hell; mäll eo d'eomp mont da glask hor glud, evel-se e vezimp diskuiz a-benn arc'hoaz vintin.

Unan ac'hanomp, eur zoudard gwiflek, lakaet nec'het gand ar merien ha gand ar c'houibu o flemma-heñ, a ziouanas eun dezo marzus en e glo-penn (maôoc'h ha gwidreüsoc'h eo an eil eged egile). Va c'hile, gourvezet ma 'z edo em c'hichen, a savas a-ziwar ar plenk, a lammas d'an douar hag a laras yao emaez al logell. Sell, emeve, d'in va-unan, sed aze unan hag a zo krog, am eus aon, ar rañplañ-plaoñ en e ziadreñv.

Fazia a raen, rak eur pennadig goude e welis va c'henvrezelour o tont tre er c'houidorenn, ha daou beziad tamm askorn gantañ. Adpignat a eure-heñ war ar gwele plenk, azeza ha lakaat an daou damm askorn, unan a bep tu d'ezañ. O veza graet se, e tic'hodellas eur c'hloziad-dulad, eur c'horn hag eur yalc'h-vutun. Aoza a eure eur c'horniad ha lakaat an tan warnezañ, ha moged d'ezi ken na ziaoule ! Moged teo glasdu a zifluke eus fronellou hag eus genou va c'hendere; lavaret e vefe bet edo eno eienenn-dan ar Stromboli o tivogedi, kement a voged a yoa !

Ar vordilh a c'houibu hon debre, hor sune hag hor flemme ken na ziaoule ! a yeas war danôaat, ha, kentpell, ne welen na ne santen mui c'houibuenn ebet war va zro. Kredabl eo, ez oant aet da glask krog d'eun tu bennak all !

War-ze, e lavaris d'am c'hile:

— Da genta-holl, bennoz Doue, Laouïg, evid ar pez ec'h eus graet aze evidoun, rak panevedout-te e vijen bet peurdirusket gand ar c'houibu daonet ! Santout a wran eo porbolennet ha klogorennet va bijez, va daouarn ha va diwesker ha va divglun d'in gant broudou lemm al labousedigou kasaüs-se. Ya, bremaïk, kaer am boa en em gufuna, ar gwella m'hellen, e vezen heskinet, elec'h bremañ eo eur blijadur beza amañ. Mil drugarez d'it, Laouïg.

Eur pennad goude, e kendalc'his:

— Kariad, daoust ha plijout a rafe d'it lavarout d'in, hag abalamour da betra ha da ober peseurd ec'h eus-te lakaet daou damm askorn amañ, unan en tu arall d'it hag egile e-kreiz etrezomp hon-daou ?

— Ac'hanta ! chupenn frailhet ! gwelet ec'h eus

graet penaos e vez foaret ar c'houibu ha kaset da c'hoari bimbaonik da Vaner an Diskrabellic ? Ma, bremaik e weli ivez penaos e vez tapet merien ha dre belec'h e vezont kaset da c'hoari bapayodik, ruzreorik ha penntoullik !

— Ha da belec'h 'ta, Laouïg ?

— Da Gastell Toullbrennig, Yann !

— E petore bro emañ hennez ar c'hastell-ze, lavar d'in 'ta, Laouïg ?

— E-kichen Gwaremm Rozarbraemmou eo emañ-heñ, va faotr. Sell, Leonad kof yod, a gendalc'has ar Bodmeuriad, evel-mañ eo ec'h en em gemeran-me evid tapa merien !

E keit-se, ar C'hernevad a zibradas an diou rele-genn. Ar re-mañ edo peure'holôet o-diou gant beb a wiskad merien.

— Ma !... biskoaz kemend-all ! Morse n'em bije kredet ! Maout out, Laouïg ! Tamm morzen a zo ac'hanout !...

— Eur gwall higolen oun ivez, Yann, hag a seurd-ganeñ ez eus meur a hini e bro ar bilhaouerien, tan-foultr ru ! a drouc'has Laouïg en eur vont emaez ar souleg da souba e daou damm askorn en eur poullad haouez.

Klevout a ris ar merienour o tont el logell hag oc'h adlakaat an antellou, unan a bep tu d'ezañ, war ar gwele-kamp. Eur pennad goude e vanis kousket.

Antronz, beure mat, ar marjis a c'harmas a-bouez penn : « An holl war-zav ! »

— Morvitellet ma 'z edont, e ris eur skrijadenn, sevel en am gavarez hag ober eul lamm d'an douar.

« War-zav ! » a adlavaras ar mestr dichek d'ezañ.

Ar marjis Lamgati n'oa ket eur gwall-zen, pell ac'hane. Kerterius en e gomzou, ne blije ket d'ezañ adlavarout ar pez en doa gourc'hemennet ober. Eur c'hanolier, eur Parizian, anvet Piedebiche (eur penn-fall, mar boe), a venne menel da ober e gousk mintin, ha ne rae ket muioc'h a van o klevout an is-ofiser o youc'hal warnañ eged na ra eun touseg-penn-doull o klevout eun c'houil-tann o nijal.

— Allê ! Piedebiche, war-zav ! seul kent ez eer ep hent, seul kent e tegouezer ! eme ar mestr d'ar zoudard diek.

Ar Parizian ne reas van ebet.

— Kent pe c'houde, kanolier Piedebiche, e vo da d'in ho kastiza ! eme ar mestr kas ennañ.

— Skuiz oun aboe dec'h, maréchal des logis, gant tomm ez oa 'n heol, eme an diek.

— Kentse ez eo gwell d'imp loc'ha, an abreta 'r gwella, hag, evel-se, e vezimp erruet e Soanierana a-raok ar wrez vras, tamm genaouok a zo ac'hanout ! eme Laouïg da baotr Pariz.

Emaomp holl war-zav, Piedebiche hag all.

Mont a ris d'an ti-kegin hag eno astomma ar c'hafe. En eur erruout en hundi, va fodad rouzig-ganeñ en eil dourn hag al loa-bod (ar gloge pe al loa-gog, mar bez gwell-ganeoc'h) en egile, pegen souezet ne voen ket o welout va mignon Goulc'hen o tont d'am c'havout, tiz warnañ, morennet e dal. En eur ziskarga eur bannac'h died magedus e picher va c'heneil, e c'houlennatis-heñ evel-mañ :

— Ac'hanta, paotr va bro, am eus aon, n'emaout ket war da du ? Petra a c'hoari-ganez 'ta ?

— Gwir a-walc'h a lavarez, Yann, rak n'emaoun

ket en am bleud : abaoe dec'h da noz e santan ez eus eur grugell-loenedigou liestroadek o c'hoari go-devirgo...

— E pelec'h ? a drouc'his-me.

— Sell, el lec'h-mañ, Yann ! eme ar Goueled-Leonad en eur skrabat e waonig ken na zibardaone !

— Deport eun tammik, Goulc'hen, ac'hann n'em bo diskarget beb a vannac'h d'hor c'heneiled, ha bremaik e vo-gwelet petra 'n diaoul a zo krog enout-te !

Kerkent ha ma oa echu ganeñ da rei o lein d'am c'hileed, e teuis da gichenik Goulc'hen hag e lavaris :

— Gwell d'in da draou 'ta, Paganad !

— Sell, Yann, sede amañ anezo !

— A ! eur saêad a zo ganez avat ! emeve.

— Ha penaos en em zizober diouto ?

— P'en em gavimp e Soanierana, me hel lavaro d'it ! Ac'hann-di dalc'h anezo da larda, peogwir n'hellez ket lakaat aer en o c'hilhorou ! A ! chatal ec'h eus avat, ha, klaoustre, n'eus forz pegement, n'o rofes na n'o gwerzfas biken da zen ebet !

— Petore traou int 'ta, Yann ?

— Teurked, tilhed, pe laou-krapitous, eo int anvet e brezoneg, hag e galleg morpions ! Arabad d'it ober gwad fall, Goulc'hen, en abeg ma 'z eus ganez eur maread loenedigou ! Estregedout-te a zo ganto traou seurd-se !

— Ganez-te, Yann, ez eus ivez anezo !

— Bez' ez eus bet, Goulc'hen !

— A, ya !

— Hag a vo c'hoaz, mar choman yac'h. Arabad d'it en em drechala evit kelo-ze, paotr va bro !

Unan ac'hanomp, paotr bro ar boudiked, a ana-veze mat ar vro, hag, ouspenn da-ze, e ouie komz mat-tre ar yez valagaseg. Heñ eo a rae ar jubennour ganemp, pa veze ezomp da c'houlenn pe da brena 'n dra-mañ-tra digand ar brôiz.

Ar zoudard-jubennour a lavaras d'eomp, e wel-jomp dizale Antananarivo, kêrbenn Madagaskar.

Peb-unan a hastas affo da eva e vanne kafe ha da ober eun tammik gwalc'hi d'e vije, abalamour da veza abred a-walc'h evit gwelout mil zi ar gêr veur o lugerni dindan tan flamm tarz ar goulou-deiz.

Splann eo an noz ; al loar a zo e-kann. Distan eo bale.

Dre ma tiskennomp gant banell vras kêr Mañjakandriana (trev an dud uhelouenn), e klevomp ar c'hilheien o kana : « Sara be topko ! a ! » — Mont a ra mat ganeoc'h ! —

An tarz-deiz ne dlle ket beza pell, rak damrusted ar ruzell-veure a zeraou da skedi a-dreg ar Mandraka. Hast am eus da veza erruet war lein an uhelenn, eus al lec'h m'helled gwelout ar gêr he mil gêriadenn... Ya, mar deo gwir ar pezh a zezrevelle d'eomp neizeur ar zoudard liesyezer, rak an darnvuia eus ar Gerneizon, ar gwella m'int eo da lavarout gevier ! Daledarre, O !

Dipitus-kenan e vefe bet d'in chom heb arvesti ouz eun daolenn ken dudius ha ker marzus-se, rak, hep mar, n'em befe ket kavet morse ken eur gwelloc'h digarez eget hizio da sellout ouz eun hevelep tra-gaer.

Emaomp degouezet war gern uhel ar grec'hienn sounn, a gomze d'eomp anezi hor c'heneil dec'h da noz. Ac'hane e tiskulias d'am sell eun daolenn eus ar re gaera :

Edo an heol o sevel. Diouz e zremm ruz-tan-glaou, damguzet ma 'z edo a-dreñv ar menez korvigellus, e tarze eur mil a vannou o skedi a veur a liou ouz mareadou tñennou damlouet hag ouz eur sklofad muriou gwenn-erc'h, krapet holl, a-dorkadou, ouz pantenn meinek eun dorgenn krommgeinok hag uhel, ledan, krenn ha serz. Ac'halese, skinou alaouret lagad an deiz, bannet ma 'z edont (evel pa lavarfen d'eoc'h gant brec'h herzus eur gwaregour (1) rams), a adkase o daredou gwelevus da zameuc'ha war eul lenn ec'hon; e-lec'h m'o adgwelent oc'h elienenni hag o korolli e-metou skeudenn roufennek, du, finvus ha skañv ar raoskl glas o c'hefiou hir, delawus ha gwevn.

Antananarivo edo kousket; ar raned a roege ken na ziaoule; an Ikopta, pennstêr ar vro, a hiboude war eun ton klemvanus en eur ruilha war-du Majunga he douriou melen, koeñvet ha gwagennet.

Kêrveur Antananarivo a zo diazezet war eur grec'hienn vras. He ziez-annez d'ezi a zo krapet a-zerz ouz naoueier an uhelenn evel eun hed gwenan en-dro d'o rouanez. Er gwaskou, lezet goullo gand an anneziou ha gand an tiez-kegin, ez eus gwez palmez, gwezigou bananez ha brousgwez fiez-gouez (cactus).

A-dreist d'an holl diez a zo kludet war gern an dorgenn, e tiverzer palez ar Rouanez, an Tranovola ha palez ar Ministr-Meur.

Kant mil a dud, war-bouez nebeut, a zo er gêr he mil gêriadenn.

Eur c'hardeur bennak oamp bet oc'h arvesti ouz ar gêrbenn.

(1) Gwaregou = archer.

Eur pennad goude m'edomp diskennet war an hent bras, ec'h en em gavjomp gant tri gantreer kroc'hennet peurzu, a oa eno war ribl an hent oc'h ober eun ehan, rak gwall-zammet eo e kerzont i. En noaz-diboure'h emaint.

Ar varc'hadourien du-ze a zeue eus a-bell bro, kredus eo, rak n'int ket eus meuriadou ar Betsimisaraka nag Antaisaka, Betsileo na Betzanazana, Tsianaka na Sakalava.

Hir-moan eo bizez ar baotred kreñv-mañ, peurzu ha dirodell o bleo plañsonet e nouspet nac'hennadig ha ruilhet a furm gant pellennou gloan tro-dro d'o fennou krenn. Nerzek hag ouesk e tlie beza 'n dud-mañ, rak o diouhar, o diouvrec'h hag o diouiskoaz a zo neuziet kaer ha kigennek-dreist.

Ar Bodmeuriad a lavaras, p'edo en em gavet nes d'an tri vorian:

— Antaimoraed eo an tri vorilhon-mañ ! Gwallvrudet int-i, ha n'ez eus ket da fiziout enno.

War-ze, ar meneziad a gomzas gand an tri vorian; hag ar re-mañ a zamselle ouz ar C'hernevad en eur zispourbella o daoulagad (kement ar pezh anezao hag eur-got) hag en eur vrizat o muzellou kel ledan ha kantenn-grec'h eur skudell-noz.

An Antaimoraed a sammas o bec'hiou pounner, eno dirazomp, hag a laras yao ac'hano d'ar red, ar vaz-doug a-dreuz war eur mellad bos-kigenn o doa e-kreiz etre o diouiskoaz gourenel (1).

Abarz beza barrek da simiada sammou ker pounner hag ar re a zouge an tri brôad-se, e ranker kaout nerz ha beza diverr-anal, rak daoust d'ezo

(1) Athlétique.

da veza gwallsammet int-i a gerge lijeroc'h ege-domp-ni ez c'houllo.

An Antaïmoraed, d'am meno, a zo tud habask, pa ne vez ket klasket trouz outo. E neblec'h all ebet, ne welis korfou kaeroc'h a-dud eged ar vorianed-se.

Diw eur goude m'hor boa kimiadet diouz al lec'h m'edo bet azezet an tri Antaïmora, oamp degouezet e Soanierana. Ar gêrig-mañ a zo riblet gand an Ikopta.

Ar brezelidi europat a zo o c'hwarnizona e Soanierana n'int ket gwallniverus: eun hanter kant bennak hepken a zo anezo.

Pegel laouen ne voen ket o kavout em soudarti nevez meur a Vreizad evel-doun, hogen drougstu-ziet int holl gand an derzien, siouaz ! ha paneved ec'h anavezan mat anezo, em bije o c'hemeret evit teuziou pe tasmantet !

Eur gerseenn a dapis, m'hel lavar d'eoc'h, o te-gouezout e kêr an dour ha, n'hellen ket en emvrount da lavarout d'in va unan :

« Kouezet fall out amañ ha, mar gellez sachha da groc'hen ganez ac'halen e vo brao d'it ! »

A-bonez m'edo Goulc'hen ha me en em gavet e-barz ar soudarti, va c'henvrôad, lakaet nec'hiet, moarvat, gand e faoraoned, a lavaras d'in mont da gere'hat louzou d'ezañ d'an nammdi. Ha me larout yao da c'houlenn traet louet digand al louzaouer-kezeg, da gas chatal Goulc'hen kuit a-ziwar e beurlvanou d'ezañ !

Antronoz vintin, va c'henyezour, foaret e laoukrapitous gantañ, a baeas eur banne d'in.

Hor c'hazarn a zo graet gant brikennoù ruz ar vuriou anezi ; ar soliadur a zo e prenn. Frankizenou a zo tro-dro d'ezi.

Me a veze peurliesia er marchosiou, pe war-dro, e teurel evez war ar zoudarded du a rae war-dro al loeneg-kezeg, anezo, mirc'hed ha muled.

Diouz ar mintin, pa veze dizouret ar riziennou, e veze kaset ar jaoiou d'ar peurvanou, ha diouz ar pardaez ez aed d'o c'herc'hat d'o marchosi.

Eur c'hant a loened-kezeg a zo ganeomp er gan-nerez ni^{en} 4, anezo, mirc'hed kalloc'h, muled ha mulezed.

Ar marchosiou a zo ec'hon. N'ez eus na dor, na prenestr, na lumber ebet warnezo. Ar peb-unan anezo a zo rannet, dre ar c'hreiz hag hed-da-hed, gant nouspet kêl (pe speurenn, mar bez gwell ga-neoc'h).

Ar broïdi a zo soudarded strivant a-walc'h ha, war-bonez ober kuñv d'ezo, e reer ar pezh a garer ganto. Bez' ez eus hiniennou arwarek anezo. Kement tra a ra ar brezelidi du a vez graet ganto diwar c'hoari, hag ar c'hrog-diegi a spegfe alies enno, anez mac'h eeunan o sugelloù d'ezo.

Nag a labour a zo war-dro ar c'hrevier-mañ, da c'houzeria, da rozellat ha da skuba dindan al loened, da ginkailha korz bizier-sukr ha da vrevi maiz d'ezo, da bourchas rastelladou-geot hag ofennadouriz evito !

Gwechennou, ez aed da bleustri war ar c'hano-liou ha d'emgannata gand ar c'hleze, war varc'h pe war droad.

Da ziwez peb emboellad, e staged al loened-samm hag al loened-sugell war-bonez o rollou houarn ouz ar varenn-marchosi hag, ec'h eñtented outo.

Plijadur a gemeren oc'h arvesti ouz hor skoazellerien o fennou du, da varskuba, da strivella, da

griba, dá blañsona ha da walc'hi ar c'hezeg, da skarza d'ezo o zreid ha d'o doura.

Eun drôad, a-greiz m'edo eur c'hanolier houva ha me o varvailha, al letanant Tropetit en em gavas warnomp hag, hep ranna eur ger, e sailhas war va c'hile evel ma lamm ar c'hi gand ar paour hag e skôas gantañ gand e gelastreñn-varc'h. Ar brôad, pladet e giz eur yar, a leuske youc'hadennou spon-tus, gant bras ez oa ar boan a rae d'ezañ an taoliou.

Heugal a rae va c'halon o welout kement a grister, hag édon etre daou venoz, pe lorgna war an ofiser pe diframma e gelastreñn digantañ.

En eur gourlamm emañ etre ar Gall hag an Houva, hag o veza taolet eur gwall-zell ouz al letanant, e lavaris d'ar zoudard :

— Ez sav ! breur mac'het, ha bez den !

— Petra !... Gourdrouzou ?... eme al letanant d'in, droug ennañ ken na fuc'he.

— Difenn ar gwir a-enep d'ar gaou eo a wran ! emeve d'an ofiser.

— Rebekat ouzin-me a rit-hu ! eme Tropetit d'in.

— Pe c'houi pe me eo ar c'hablusa ac'hanomp hon-daou ? emeve.

— Mar lezomp ar brôidi da fringal re, dizale ni a renko sacha hor skasou ganeomp ac'halen !...

— Eur remistenn eo ar pezh a lavarit-hu aze ha netra ken ! a drouc'his-me war eun ton dichek.

— Hag al lezenn, petra a rit-hu anezi, kanolier L. G... ? Hag a reoladur ?

— N'ez eus nemed eul lezenn hag eur reoladur :

an hevelep sentidigez a c'houlenont digand ar brezelidi, holl gwitibunan ! A ! al lezenn n'eo ket ganeñ-me e vezo torret ha padal, c'houi, va letanant, he gwallas a-benn bremañ !

— Sell ! eme al letanant d'in, n'ouzon ket petra a virfe ouzin da rei eur saead bazadou d'it-te gant houman !... Ma ve aotreet !...

— Ya, aze emañ an dalc'h ! a drouc'his-me, hag ouspenn ez ankounac'hañ, Tropetit, emamp...

— Emaomp ?... Petra ? a drouc'has d'in al letanant.

— Emaomp daou zen amañ, er marchosi, hep ni-veri an arvester houva hag eun hanter-kant bennak a arvesterien o dioukouarn hir ! a gendalc'his-me.

— Ro peoc'h ! eme al letanant.

— Roñ peoc'h d'eun istrogell evel-dout-te ! Kleo 'ta, 'r randouseg ! A !... daoust ha mont a ra da benn en da reor ? emeve e brezoneg.

— Petra ? eme al letanant en eur zispourbella e zaoulagad kotou.

— Lavarout a ran d'it, emeve, ez out eur gwall-bez ! N'ec'h eus ken ober an neuz hepken da sevel da gelastreñn warnoun-me, hag ar forc'h-mañ, sell, az kourvezo maro aze war ar pavez ! Diwallit, va letanant ! Taolit pled da ze, mar kirit ! C'houi, ha c'houi hepken, eo ar penn-abeg ma 'z eus en em gavet ar pezh a zo kenetreomp ni hon-tri amañ ha, mar kirit, ez in troad-ha-troad ganeoc'h da gavout mestr an emgannerez, pe zoken da vreutaat d'ar c'horonal a-zivout se ?

— Ar gwella tra 'zo da ober, d'am mén, eo chom sioul war-ze, eme al letanant d'in en eur gimiadi diouz ar marchosi, lostek, ha toutek an tamm anezañ ha moan an traou gantañ.

Kerkent ha ma oa aet an Tropetit emaez ar c'hraou-kezeg, ar c'hanolier houva a nesaas d'in, hag a lavaras :

— Ho trugarekaat a ran, va den mat...

— C'hom peoc'h gant da c'henou, keneil, ha diwall, mar kiri, da vruda 'r pezh a zo bet c'hoarvezet amañ ! a drouc'his-me war eun ton dic'hoarz

— Eur dlead eo evidoun beza anaoudek e-keñver an hini en deus lakaet e frankiz en arvar abalamour d'in ! a gendalc'has an Houva en eur ginnig an dourn d'in da starda.

O veza stardet an dourn d'an hini m'oa gwarezet ouz kounnar al letanant, e lavaras :

— Bez' ez oun eur Breizad ! Hon daou emamp dindan an hevelep geo ! Dougomp hor samm gant kalonder, da c'hortoz ma paro evidomp heol ar frankiz !... An Tropetit, n'az pezh ket nec'h razañ, breur !

Eun endervez, o tremen m'edon ebioù d'eul liorz, e welis teir flac'h yaouank leun a gened azezet, o-zeir en eur gichen, e disheol eur bouchad gwezigou palmez, marvailhou ganto ha c'hoarzagdeg ivez. An teir baotrez-mañ a zistage flourik-flour an eil ger war-lerc'h egile ; ha me a voure ouz o c'hlevout, gant hesonus ez oa o moueziou-i.

Sed e lakajen va fri war ar bern krampoez, lore'h-us an tamm ac'hanoun o tistaga eur gerig bennak e yez kaer an teir Houvez koant, na petra 'ta !

— Penaos emañ an traou ganeoc'h, demezelled faro ? emeve, ar floura m'helljen.

— Gwelloc'h-gwella ! a eilgerias an teir goantenn a-unvouez.

— Hag a nevez ganeoc'h, merc'hed ?

— O, seurt ebet avat ! eme an hini vihana.

— Daoust ha dimezet oc'h... ho teir ?

— Ne gav ket d'in !... Ha c'houi ? emeve en eur c'hoarzin d'ar vrava anezo o-zeir :

— O klask eur plac'h yaouank da zimezi emañ... pell-'zo ha ne gavan hini ebet da blijout d'in, siouaz ! va mezell.

— Bez' e kredfen kentoc'h, va den mat, ar merc'hed eo a ra fae warnoc'h-c'houi, rak n'oc'h ket eus ar re goanta ac'hanoc'h ! eme an hini goanta eus an teir.

— Gouzout mat a ran, vamezell, n'oun ket eus ar re goanta, hogen tachet mat eo va botou, hag, ouspenn da-zê, nep kilhog ebet ne oar ober askellik d'ar merc'hed ker flour hag a ouzon-me, emeve en eur lucha d'ar goanta eus an teir flac'h.

— Da welout eo ha...

— N'her selaou ket, Rasoary a drouc'has ar yaouerez eus an teir c'hoar, rak c'hoarezed oant ar maouezed-se.

— Eo, selaouomp-heñ ! eme ar yaouanka eus an teir, marteze... Piou a oar ?

War-ze, ez is el liorz da gavout ar plac'hed. Ar re-mañ ouz va gwelout o nesaat outo a leuskas beb a c'harmadennig hag a steuzias timat e-touez eur bouchad brousgwez.

Peuz-kerkent ha m'edo didec'het an teir maouez, e welis eur pikol den o tifoucha eus ar strouez hag o tont em bete. Evel n'emañ ket ar c'hiz ganeñ da giza dirak gour all ebet, e vanis e-kreiz al louzaoueg, sounn war va ellou, stamp gant va diouhar, va c'hribell er vann, difrom va c'halon, ha gortoz en doare-ze an Houva rams da zont d'am dibri... pe d'en em glevout ganeñ.

— Ina vaovao ? (hag a-nevez ?) a c'houlennas ar galez a-ziabell.

— An fitavy sakava ? (tapet merenn ?) a c'houlennis-me en eur gemerout muioc'h-mui a stamp.

— Akoray ? (perak ?) eme an Houva, eur wen-c'hoarz o tarza war e weuz.

— O, abalamour da netra ebet avat ! emeve e brezoneg.

— Simalalajany ? (ne veizan ket ?) ne ouzon ket ar c'horsika ! eme perc'henn al liorz en eur zispourbella e zaoulagad.

— Na me kennebeut ! emeve.

Ar zoubenn a zeraoue da drénka etre ar ramz ha me, rak, gwasas pezh so, ne c'hellemp ket meiza kaer ar pezh a lavaremp an eil d'egile. Ne ouzon ket penaos e vije bet aet ar c'hoari ganeomp, an Houva bras ha me, paneved eur zoudard brôat (indigène) — an hini end-eeun a rôas al letanant eur freskad bazadou d'ezañ e-barz ar marchosi — o tegouezout war al lec'h d'an ampoent m'edo rust an trouc'h gand ar ramz koz ha me.

Ar brezelour a lavaras eun nebeud komzou d'e genouennad (ar mellad den a oa tad d'ar c'hanolier houva). War ar pezh a lavaras d'ezañ e vab, e sede-raas e zremm d'ar c'hoziad hag e teuas em bete.

O veza rôet eur stardat dourn an eil d'egile, ar ramz a lavaras :

— Donedigez vat d'eoc'h, aotrou. Bezit deut mat em liorz ha, sal va gwir, dor va zi a vo bepret digor evidoc'h, evit ho tegemerout.

— Bennoz Doue d'eoc'h, va den mat, emeve war eun ton flour.

— Ha d'eoc'h-c'houi den hael.

Ar c'homzou-ze, bet lavaret war eun ton meur-dezus, a drebarzas em c'halon hag a reas kement a vat d'ezañ ha ma ra ar gliz mintin da c'hoafiou glâs-moug louzaouenn an Dreinded war-nes d'en em zigeri.

Pedet e voen da vont en ti. Hemañ a oa damdost d'al lec'h m'edomp bet, an uheliad ha me, kendoniet gand ar c'hanolier houva.

Menel a rejomp, ar ramz ha me, da genbrezek e-pad eur pennadig, hag, e keit-se, mab ar gêr a yeas en e di da ziskleria d'e vamm ha d'e c'hoarezed pe-tra em boa graet evitañ ha peseurd a oa c'hoarvezet, etre e dad, heñ ha me.

Graet ganeomp eur pennad marvailat ez ejomp, ar c'hoziad ha me, war-du an ti. P'en em gavis war ar gell (treuzou), ha me reketi an demat d'an teir maouez ha d'ar zoudard a oa ennañ :

— Saraba (1) topkoa ! emeve.

— Trugarez d'eoc'h, aotrou, ha Ti An Aotrou Doue ra vo evidoc'h !... Deuit d'al laez an ti 'ta, va den mat ! eme ar maouezed d'in a-unvouez.

Ar paotr Yann, foug ennañ, a yeas da c'horre an ti hag eno gwelout peder maouez gwennhollwisket, azezet m'edont o-feder war al leur-di pallennet.

O veza bet pedet da azeza, ec'h azezis, e giz eur c'hemener, a-dal d'ar plac'hed yaouank, d'an teir a welis el liorz ! Aze emhout ganti avat, paotr Yann ! emeve d'in va-unan.

Eun tammik goude m'edon degouezet en ti, ar mab a gimiadas diouzimp evit mont da zoura al loened-kezeg. Sed-me va unan gand ar wreg, an

(1) D'an uhelidi hepken ; Sarabe d'an astud.

ozac'h hag an teir flac'h yaouank. Pegen nec'het ne voen ket o klask gouvezout penaos en em denna, pa 'z eo gwir ne ouien ket ar malagaseg, na, kennebeud-all, ne ouien doare ebet eus neuz-dalc'h hag eus ar boaziou houva; ha va ostizien a oa ken azen war ar galleg ha ma 'z oan-me war o yez o-unan.

A ! Yann, paotr ar c'houiled-tann, paotr ar merc'hed koant ! Sed amañ d'it adarre eur gudenn da zireustla ! Satordallig, va ! Fri ar c'haz e sac'h ar fars ! emezoun-me d'in va-unan, o klask jedi penaos en em denna, heb ober divalo, gand aon da veza kemeret evid eun diseven diorrôet fall.

E keit m'edon o prederenni ec'h erruas poent-koan. Ha ken na gwelout ar geginerez zu o tont da c'houlenn :

— Degaset e vo koan, itron (ramatoa) ? Prest eo.

— Pa giri, Raboza ! eme ar vestrez-ti.

Ar geginerez a oa yaouank. Du-pod kement tra enni nemet he dent, gwennou he daoulagad, hec'h ivinou daouarn ha seùliou he zreid. Ar vranig a yeas d'an ti-kegin. Eno kemerout eur gaoteriad riz mogedus, dont-tre en ti ha lakaat he samm war eur c'houndre a oa eno e-kreiz al leur-di ; ha mont adarre d'an ti-kegin ha degas ganti, en wech-mañ, eun diskad kig hag eur podadig lipig, ha lakaat ivez anezo war al leurdi pallennet gand eun doubier raosklek marellet e ruz hag e glas, ha gortoz eno staga da zibri.

Bez' e oa eno dindan va fri, riz gwenn-erc'h, kig moc'h, kig kabon ha kig ejen, louzeier-kegin poaz, da souba e-barz ar podad lipig e lagadennou gellrous, ha togamena (gwin melen) evid an ozac'h hag evidoun-me. Ar maouezed, i, o doa tea da eva pe dour diwar doareou-beler.

An hena eus ar plac'hed a dapas eun dournad loaïou houarn hag a lakaas beb a loa a-zirag ar peb-unan ac'hanomp hor-pemp, ha hi d'ober c'houec'h ; ar yaouerez a dapas boest ar pebr, an hollen hag ar sezo hag, abarz staga da bredda, kement hini a oa azezet en-dro d'ar gaoter ha d'an disk, am fedas da ober eveldo. Diverus-tre oun bet, e-doug ar wech, ha gand aon da zisplijout d'am ostizien, ec'h azezis ivez war al leur-di (e giz eur c'hemener war e daol) ez-eeun d'ar merc'hed yaouank ha gortoz evel-se ac'hann ken n'he devoa kemeret an tamm kenta 'r sklavez zu.

Mat-tre e kavis va c'hoan. Ar riz-dizec'h a zo eur bevans c'houek ha yac'hus d'an dud.

Ar pezh a reas ar muia plijadur d'in eo abalamour ma tebre an holl kevret hag eus an hevelep kaoter.

Tapet koan, ar geginerez, skoazellet m'edo gand ar peder maouez all, a zastumas al loaïou, pod al lipig hag an disk, hag a weatas an doubier. Ar vranig zu o c'hemeras a-ziwar al leur-di hag a laras yao ganto d'an ti-kegin. Eno kemerout dour klouar ha skarzou-dent, dont ganto d'an ti-annez hag o c'hinnig d'eomp, d'an tad, d'ar vamm, d'an teir c'hoar ha d'in-me, da walc'hi ar genou, an daouarn, ha da skarza ar c'hig-dent.

En em denna a ris braoik a-walc'h. Evelato, p'en em gave daoulagad ar merc'hed yaouank da bara war va re, o sellou-i o vont en arbenn d'am sellou-me, e vezen gweget eun tammik. Pelec'h 'ta, kemend-all a vere'hed war va zro !

Sevel a ris a-ziwar al leur-di, reut va c'hof, hag o veza trugarekaet an tiad, e lavarais : kenavo, eur wechall !

— Perak mont kuit ker buan-ze, va den mat ?... Daoust hag ouz o kortoz emae er sourdarti ? a c'houlennas ar vestrez-ti diganeñ war eun ton flour.

— Tamm ebet, ramatoa (1), rak bez' e c'hellan menel ganeoc'h tre bet ma sono an droumpilhoun ar mouch-goulou ha ne vezin ket digoulzet, emeve.

— Ac'hanta, paotr yaouank hael, perak 'ta, ne chomit ket kevret ganimp ? eme an ozac'h d'in.

— Ma, evid ober plijadur d'eoc'h, va zud vat, e chomin amañ en o kileerez betek nav eur-hanter.

— Me, va faotr, a gendalc'has an ozac'h, a zo eun andriana brogarour, hag, abalamour da-ze, an alouberien c'hall a daol warnoun o dismegans hag o disprij, goude beza va distroadet... Gwasat tonkadur eo va hini ! Ma n'eo ket mez d'ar vaza (2) ober kemend-all d'eun tiern a sav e nesanted da roueed koz an Imerina ! Petra ' dalv d'in lavarout se ?... I eo ar vistri... goude Doue !...

Sell, va den mat, ar vaouez-mañ eo va fried-reiz hag, an teir flac'h yaouank a zo bugale d'eomp hon-daou : Rasoary 20 vloaz a oad, Ramavo 18 vloaz, ha Rainysanamary 16 vloaz. O-zeir ez int kenedus, evel a welit hoc'h-unan, o-zeir ez int habask ha sentek : teir verc'h vras peurgelennet ha mat da zimezi an eil hag eben. Unan anezo o-zeir a vo d'eoc'h, mar karit...

Mab eo d'in ar paotr yaouank zo bet amañ bremaik. Bennoz Doue d'eoc'h, da veza bet her gwarezet ouz ar Gall hag, endra vevin, n'ankounac'hain an draze !

(1) Ramatou = itron.

(2) Vaza, gall = europaded.

— Me, va zud vat, a zo eur gobrsoudard, divrud, dideul, dizesk, dilorc'h, hogen bez' ez oun a-ouenn vat, eur ouenn greñv, vagol ha kadarn. Mar deo an orin ac'hanoun uhelouenn ; abaoe ez eus pell moarvat, ez eo-hi kouezet diouz lost ar c'har ! Me a zo ken paour hag eur raz iliz ha ken dianav hag eur c'hoz !... Mar kemeran unan eus ho merc'hed, ozac'h-meur, n'em bo ken tra da ginnig d'ezi nemed eun dourn goullo, eur vrec'h kuit a roudennou melen hag eur galon domm, emevé, hep lavarout « Ya ! » pe « Nann ».

— Pe vern ! argouraoi a rin va merc'h, ha va zi a zo frank a-walc'h evit rei repu da unan... da zaou pe da dri muioc'h.

— Asanti a ran kemerout da bried unan eus ho plac'hed, va den mat, ha, kent pe c'houde e vezin mab-kaer d'eoc'h !

— Seul kent ez eer en hent, seul kent e tegouezer ! eme ar wreg.

— Emañ an tan er fournez, timat e skôor war an tomm ! emeve d'in va-unan.

— Gwir eo, gwreg, ar pezh emaeoc'h o paouez a lavarout aze. Arbad eo d'eomp, koulskoude, deiziat a 'n eured, ac'hann ken na vo graet e zilenn eus an teir gant hor mab-kaer da-zont..., mar bez' ? eme an ozac'h seder d'ezañ.

O veza bet aotreet gand an tad ha gand ar vamm, ez ejomp d'al liorz da varvailhat ha da aezenna.

Azeza ' rejomp, an teir c'hoar ha me en eur gichen, war eur bank-keinok a oa eno dindan eur balmezenn hag, eur pennadig goude-ze, e tigoris ar gaou :

— Da eo ganeñ beza e kileerez demezelled hoalus,

hetus ha kenedus evel ma 'z eus bremañ dindan ar wezenn-mañ ; teir merc'h koant hag a deurvezo va digarezi, abalamour d'ar gwasat malagaseg a zeu ganefi, emeve ar floura m'hellis.

— Ya ! Ya ! Ya ! eme an teir baotrez.

An teir farodez am goulennate a-zivoud an drama'n dra ; ha me a lavare « Ya ! » bep tro en eur lavarout d'in va-unan : « Deut atao, merc'hed, goude-ze me a dailho d'eoc'h evel ma tailh ar bilhaouerien da Sant Herbod !

Divizet e voe, etre ar plac'hed yaouank ha me, mont a-gevret da bante Feunteun an dour Glas. Lakaet e oa 'ta, ez ejomp, an teir merc'h ha me, da gemerout perz er gouel a zegoueze antronoz.

O veza lavaret kenavo d'an tiad, ez is war-du ar soudarti en eur sotal war don ar pilhaouer :

**He bleo hir, peurzu ha plezet,
He dent gwenn 'vel ar c'hazarc'h,
Hag he gouzoug flour-dambleget
E stumm gouzoug eun alarc'h.**

GOUEL AN TRODROUC'H

Antronoz, beure mat, ec'h en em gavis e ti va mignoned nevez.

El liorz e yoa degouezet eur maread tud, anezo, merc'hed koant ha paotred skañv hollgwennwisket. Ar plac'hed edo en o lamba kaera, plañsonet ganto o fennadou-bleo e nao nac'hennadig war ar gilpenn ha rannet ker flour ha diou lipadenn ounner war an talpenn.

A-vec'h m'am boa gaoliatet mogerig al louzaoueg, e welis Rasoary o tont d'am c'havout, hag o veza mousc'hoarzet ouzin, hi a lavaras :

— Donedigez vat d'eoc'h, aotrou.

— Demateoc'h, vamezell, emeve.

— Mat hoc'h eus graet dont avat ! eme ar goantenn en eur ziskenn he lamba war dioukoaz.

— Ha pa ve ken nemed evid ober plijadur d'eoc'h-c'houi, Rasoary, oun deut, emeve ar floura m'hellen.

Ar farodez a wenc'hoarzas. Eur pennadig goude e kendalc'has :

— Bremañ e tigor gouel an « **Trodrouc'h** » e Feunteun an dour Glas. Va breur n'oun ket hag-heñ e teuñ ; ha c'houi dont a reot ?... Plijadur, forz plijadur, a vo ! Kaer e vo ar pante, war am eus klevet. Ar yaouankizou gwennhollwisket a zo bodet amañ el liorz a zeuy a-gevret ganimp.

— Ya da (asanti) kija a wran, vamezell, mont d'ar pante. Se evid ober plijadur d'ar plac'h yaouank am... Hogen abarz mont di, d'a Feunteun an dour Glas, e vefen laouen o c'houvezout pe ano a

zo d'an hini a vo da ganti beza va mestrezig d'in.
Aze emañ an dalc'h, Rasoary !

Etretant ma tivizemp, an Houvez ha me, paotred
ha paotrezed al liorz a c'houlenne, moarvat, gand
an eil egile petra a glasken-me eno. Eur vazaha !
Rasoary o dinec'hias.

— Teir c'hoar omp. Pehini ac'hanomp hon teir
a blij ar muia d'eoc'h ?... Ar yaouanka ?... Ar
yaouerez ?... An hena ?... Me ?...

— Ya ! c'houi end-eeun, Rasoary ! emeve gues-
tadik, mar deo da ganeoc'h ?...

— Hag ez eo ! a drouc'has ar plac'h kuñv en eur
lakaat he dournig flour em dourn hag he fenn kene-
dus war va c'halon.

Stokadennig tal ar verc'h koant ouz va brennid,
kudou flour he daoulagad voulouzek, frond klouar
balzam c'houez vat o sevel eus he fennad-bleo hag
o hilliga va fronellou, am mestronias, am dallas,
am sapeduas, am hudias, am zrelatas, am enkel-
c'hias ; hag ar paotr Yann Kabeshet, doñvaet
piaouet ha trellet gand ar garantez a lavaras
d'ezañ-heñ :

— Ra vo meulet Andriamanitra ! Benniget ra vo
an eur ma welis ar plac'h madelezus-mañ ! Ar ve-
genn eus ar maouezed out-te, va Gwerelaouenn
Zu ! D'it e vo va holl garanteziou, ha da blac'h all
ebet n'o roñ ez koude o, Rasoary !

Peuz-kerkent emgleoadenn an Imerianez ha me,
paotred ha paotrezed a loc'has hag a yeas, a-hinien-
nou dre eur yanell enk da dapa an hent bras a ra
an dro d'ar gêrbenn.

P'edomp degouezet war an hent kelc'hiek, e kerz-
jomp a-rezadou, gazeliet m'edo ar peb-unan eus ar
merc'hed gant beb a baotr yaouank.

Setu ni el leur-nevez. Bodet ez eus eur maread
tud a-benn bremañ en-dro da Feunteun an dour
Glas, eus an dud-se, anezo, gwazed ha maouezed,
bugale ha kozidi, berv ganto ken na ziaoul ! Pegen
dudius o c'havan, an dud gwennhollwisket-se, gand
o bijeziou o daouarn hag o divesker rous, dre ma
lugernont ouz ar skodou tan eliennus.

Feunteun an dour Glas a zo andoniet e traoñ ar
Roc'h-Zu ; houmañ a zo lec'hiet war naou kornog
uheldorgenn ar gêrbenn. Eun ugent ti, pe war-dro,
a zo en douinell-ze.

Edo peuraozet al leur-nevez evit hon degemerout.
War al leurenn anezañ ez eus taolet pallennou
raoskl plezet peurflour ha livet a veur a liou an
danvez anezo.

Ar sonerien hag ar sonerezed, azezet m'int en
o-fuch war al leur, a zo en tenn da starda ha da zis-
tarda kerdin o binviou.

Sed eun Houva mourennek ha bichbarvek o te-
gouezout el liorz ; hag o veza lavaret eun nebeud
komzou, ez eas da azeza en dourn dehou d'ar feun-
teun. Kerkent ha ma oa puchet an embanner barvek,
sonerien ha sonerezed a stagas da c'hoari, etretant
ma kane Basyvavavolamena (1), ar barz meur, eilet
m'edo gant Rasoary (2), ha bec'h d'ar c'hoari !

Kerreg briz an uheldorgenn ha doureier gwele-
vus ar gompezenn ec'hon a zassonas en eur voudal ;
ar raned a vanas war-dav ; an holl festaerien a zis-
tarnas en eur stlaka an daouarn.

Da c'houde ar ganaouenn gaer-ze, ar binviou-
soniri a yeas en dro ken na ziaoule ! Boura a raent

(1) Genou fusuilh aour.

(2) Va dousig d'in-me.

o welout bizied marvelen ar c'hoarierien o vont-dont, o tremen-distremen, o lammet ha dilammet war ar c'herdin reun, aour, arc'hant, arem.

Morse, gwech ebet, na biniawou na bombardou Albayn, Breiz hag Iwerzon, an anadurez am eus, ne sonint biken ker flour-ze.

Bez' ez eus e Keltia tud hag a oar kana brao ha korolli flour, hogen pell-bras emaint, e keñver ar poent-se, war-lerc'h kanerezed ha korollerien Ime-rina !

Ar valiha, ar ganaganagenn hag ar rebeka a stagas da seni war eun ton da gorolli ; paotred ha plac'hed yaouank a grogas an eil e dourn egile, ha bec'h d'al leur ! Ar garrou, ar c'herc'hennou, an diouскоaziou, korniou-klun ha divglunioù, ar brennidou, ar bronnou, an daoubennou, an treidou, an aspledou, an divrec'hioù, al lagadou a finv, a gort, a sav-disav, a bign, a gouez, a ziskenn, a vrall, a hej-dihej, a dro hag a gamm marzusoc'h-marzusa, lijeroc'h-lijera, mibinoc'h-mibina, dillôc'h-dillôa ha flourik-flour, war-adreñv, war-raok, war-zamzi-naou, a-zehou hag a-gleiz, a-us hag a-is, kamm-korvigamm, hag en eun doare ker mantrus, ker kaer, ker saouzanus, ker brao, ken iskis, ken du-dius, ker plijadurus, m'edo bet darbedik-kaer d'in koll va genou oc'h arvesti outo ha regi va bouzel-lou o c'hoarzin, kement a blijadur am boa ganto, ouz o gwelout oc'h ardaoui ! A ! an Houved a zo maout da zañsal avat ! gant souezus ez eo ar gwevnadennou a ra an drogellou anezo.

Etre diou abadennad goroll eo e vez graet al lid-trodrouc'h (pe trodrouc'het ar baotredigou, mar bez gwell ganeoc'h). E rannvroioù-zo, emañ ar

c'hiz da amdrouc'ha ar merc'hed bihan. Houmañ a zo eur c'hoari all hag a vo diskleriet ganeñ diweza-toc'h en eul levr arall.

Kerkent ha ma oa tavet ar sonerien, e welis eur vaouez o vont en eul logell hag eno kemerout eur c'hrennbaothr dre an dourn ha mont gantañ da gavout an trodrouc'her. Hemañ edo en eun tiig raoskl nepell ac'hanoun-me. Ha me ha larout yao da welout.

Ar c'hrennard da drogenna a zo anezañ eur paotrig hag en deus daoulagad digousk, divorfil. E benn a zo digabell hag e dreid diarc'hen, gwisket m'eo-heñ en eun doneg wenn o lezel e gofou-gar ez noaz. Gwenc'hoarzin a wra : lorc'h a zo ennañ, moarvat, o vont da ginnig e dammig kroc'hen da laonenn dremmus kontell-gamm eur c'hoziad barvek. E fei me oar piou n'en dije ket graet kemend-all, o tra !...

Pedet e voen da vont en ti e-lec'h m'edo an trodrouc'her, mont tre a rajen hag eno gwelout eun toullad tud, berv ganto. Edo eno en eur glodad, an tad, ar vamm hag o mab, hag an trogrenner. Ar vamm-hi a zouge eur mellad skudellad zour, dour-glanaat, gant he daou zourn, hag e koubl he brec'h kleiz e yoa ganti eul lienenn wenn e giz eur stol war brec'h eur beleg o vont da oleoi eur bugel nevez-c'hanet.

Sed an tad-heñ o kregi a-dro-vriad en e floc'h. se gand aon na deufe d'ar paotr kemerout nec'hamant, pa welfe ar gwad o tivera diouz e dammig migorn digabellet.

O veza tapet krog gand e viz-yod hag e viz-meud e buzugenn kurzet ha roufennek ar c'hrennard,

an trodrouc'her hel ledas war eur bank hag a voustras warni gant laonenn e gontell... Emañ tennet e voned-noz digant c'houitig sach-biniou ar floc'hig. Hemañ ne leuskas ket an distera gar-madenn. Danvez eun den taer a zo ennañ m'hel lavar d'eoc'h !

Berz a zo d'ar maouezed dizemez da vont da sellout trodrouc'ha ; a-hend-all, avat, n'eo ket difennet d'ar plac'hed yaouank mont da sellout amdrouc'ha.

Kerkent ha ma oa peurechuet an trogrena, ar vamm a nesaas d'he bugel hag a soubas hag a zizoubas e bilotig e-barz ar skudellad dour-meur. O veza sec'het gand al lienenn an tammig kroc'hen tano bet distaget diouz he mab, e ginnig d'he fried he deus graet-hi. Ar marlonk a dad a sankas an tamm migorn e kreizenn blot eur berenn-vananez diblusklet hag hel lonkas, tamm kabell-kalc'h hag all !

Mar deo digridienn an hini bihan ; direvus eo an hini koz. N'eo ket diaes d'ezañ beza lart !

War-ze, Rakotomanga (sed ahont en deus eur vouez avat !), ar c'hoarier valiha, a stagas da gana eur son vrudet en Imerina :

« **O, O, elistia !** (1)
Ri, i, sakaiza ! (diou wech)
Rano anala
Madio, manga-manga ! »

Tud al leur nevez a ziskane, stlakadeg daouarn ganto.

(1) « O, O, keneilded ! Ri, i, mignoned ! An dour-man a zo skanv. glan-glan ! »

Ar gouel kaer-mañ a badas betek kan ar c'hillog, da vihanañ, evit meur a hini moarvat ; da serr-noz, yaouankizou Isoanierana ha me a gimiadas diouz Feunteun an dour Glas, mall ganeomp degouezout er gêr, rak skuiz oamp.

En eur dremen ebou da baludou Fiadana, e welis meuriadou houi, re zoñv ha rê c'houez, o pesketa. Plijadur am boa oc'h arvesti ouz an neuñvierien treidkroc'hennok ha melengelvennok-se (1) a-zevri o tispac'ha ar rizeg peskedus, helibeni ganto da c'houzout pehini a dabac'hfe ar muia. N'oa ket brao, m'hel lavar d'eoc'h, chom re bell da sellout ouz ar besketourien askellok-se, rak ar c'houibu daonet a doulle va rakkroc'hen d'in hag a groge e dioujod ar merc'hed koant hag em re d'in-me, war ar marc'had !

P'edomp degouezet a-dal da di Randriamañgavelo, e lavaris kenavo d'ar yaouankizou all hag ez is war-eeun d'ar soudarti, amheuliet m'edon beteg ar maen-harz gant va dousig Rasoary, ha war eur pok ez ejomp, hi d'he glud ha me d'an neiz.

Noz ar c'hann-loar ez oa ha sklêr edo anezi evel war greiz an deiz.

(1) Becs jaunes.

VA C'HOAR DRE AR GWAD

Pa vez eun den hag eur vaouez, pe daou zen ha diou vaouez, youl ganto da destenia karantez wirion, doujans yras ha fizians diwallus an eil d'egile, ec'h en em c'hreont kenetrezo breudeur, c'hoarezed pe breur ha c'hoar dre ar gwad.

Eun dervez, Ramavo, c'hoar yaouerez Rasoiry (1), a lavaras d'in en eur zivoucha a-ziwar he zal gant he dourn he rodelladou bleo peurzu :

— Daoust ha plijout a rafe ganeoc'h beza breur d'in-me ?

— Ya, ya, Ramavo (2) ! Ho c'hoar hena a blij-kenan d'in...

— N'emaomp ket ganti, kariad !... Breur-kaer e viot d'in ! Hogen, breur dre ar gwad eo e fell d'in lavarout, ese ! Asanti a rit ?

— Asantet eo, demezell Ramavo.

— Bennoz Doue, aotrou !

Eun nebeud derveziou gonde-ze, ar plac'h yaouank ha me 'n em c'hreas breur ha c'hoar dre ar gwad, da c'hedal beza hon-daou; c'hoar-gaer ha breur-kaer an eil d'egile.

Setu amañ penaos e vez graet eul lidgwad.

Edomp, Ramavo ha me, azezet a-dal an eil d'egile war al leur-di ha, sed eun ozac'h hir-hoalet o nesaat d'eomp, hag, o veza en em lakaet en e-zav sounn e-kreiz etrezomp hon-daou, e lavaras :

« Va zud yaouank, emaoe'h o vont da glouma

(1) Distagit « Rachou ».

(2) Distagit « Ramave ».

kenetrezoc'h ho-taou, a-wel d'eomp-ni, eul liamm nevet hag, al liamm-kevre didorrus-se, n'hello ket e giz ebet beza trouc'het gant netra ! Nemet gand ar maro hepken e kavo diwez !

« Ar breur a zoujo d'e c'hoar; ar c'hoar a zoujo d'he breur !

« Azouez, karantez, haelled, tenerded, ez po a-hed ho puhez, an eil e-keñver egile !

« An hini kenta ac'hanoc'h ho-taou a wallo an ambosaou a ra amañ hizio, ra varvo dre houarn ar bir ! Ra vo pulluc'het gant tan an neñv ! Ra 'z aio e ene da c'hourlamm war lagenn fankus, bossennus, flaerius, lenn zu an tousegi ruz hag an naered o fennou korniek hag o geoliou driflemmek !

« Bezit felan an eil d'egile, kouls en dienez hag el levenez, ha, Sell Andriamanitra a warezo ar re a vo gwizien gwirion d'ezañ. »

Etretant ma prezege ar c'hoziad, ar plac'h yaouank ha me a skejas (1) gwazienn hor brec'h kleiz gant beg eur gontellaz, a gemeras beb a damm aouraval, a ziveras warnezo pemp pe c'houec'h lomm gwad, o eskemmas hag o debras, Ramavo an tamm a rôis-me d'ezi ha me an tamm a rôas hi d'in.

An Houvez yaouank he doa eur breur kelt; ar C'helt en doa eur c'hoar houva.

(1) Skeja = inciser.

KRENN-ISTORVEZ MADAGASKAR

Istor Madagaskaraka 'zo teñval-meurbet, dre ma n'ez eus ket bet morse er vro na danevellour na barz ebet hag a ouie lenn ha skriva. En amzer-vremañ eo rouez zoken ar Valagased hag a anavez an doare da skriva reiz yez, yez kaer-dreist o henda-dou, daoust ha ma vez graet skol d'ezo e galleg hag e malagaseg. A-raok ma voe aloubet an Imerina gand ar C'hallaoued, nikun eus an Houved a ouie e **V** ha **Ba**.

An Arabed hag ar Bersed eo ar c'henta poblou a-ouenn wenn, a zeuas da weladenni ha da glouma darempred gand ar Valagased. Testeniet eo se (er rann-vro a zo izeloc'h eget Sant Tomaz), dre ma 'z eus unanik bennak eus ar vorianed hag a ra implij eus ar skritur Arabek ha persek.

Ar Bortugaliz a weladennas an enezenn veur, war-dro ar bloavezh 1500. Kêr Majuñga 'zo bet diazezet ganto.

War-dro ar bloavezh 1640, ar C'hallaoued (laboused treut, mar boe) a berc'hennas meur a gornad-douar malagasek, dreistoll, an douarou a zo tro-dro da greñvlec'h Delfin. Houmañ, ar gêr kreñvlec'hiet-mañ, a zo lec'hiet e penn kreisteizia Madagaskar.

E 1895, Bro-C'hall, ar pezh fall a zo anezi, a gasas bagadou niverus o zoudarded da aloubi bro gaez ar Valagased.

Edo d'ar c'houlz-se azezet Ranavalona III war gador an Imerina.

Madagaskar n'he doa armead (lu) ebet, rak ne

c'heller ket lakaat an ano a « gadourien » d'ar strolladou diurziet a dud direizaduriet ha di-c'hourdon, ha divarrek da stourm gant berz ouz bagadou soudarded europat.

O ren ar C'hallaoued e yoa eur bennkadour gwidreüs, akwit hag ampart; hogen ar bennvreze-lourez (1) a oa a-du'gand ar Valagased oa kals gwidreüsoc'h, akwitoc'h hag ampartoc'h c'hoaz eged o fennrener d'an alouberien arall vro, ha m'o dije gouezet an enezidi ober ganti ha beza bet kemeret an evezioù reta da urzia o lu ha beza bet lakaet sklêrijennerien en he fenn, war he c'hostezioù hag en he lost, ar C'hallaoued n'o dije biken gounezet warno. Hogen penaos kenderc'hel da enebi, pa vez lakaet ar spouron hag al laoskentez da ziskenn er c'halonou ?

Ar rouanez, kroget aon enni a klevout an tennou kanol o skei ouz he falezh, a rôas urz da bignat timat ar banniel wenn, banniel-arouezinti ar re faezet, war unan eus peder douribell an annezlec'h roueel evit goulenn eun amziviz digand ar C'hallaoued. An tennou a davas, hag an alouberien e kêr ! Graet ar stal ! Laeret ar Vro ! Eur c'haer a daol he doa graet eno Ranavalona III gaez !

Den a benn ebet d'o blenia hag e-leiz a drubarded d'o spial ha d'o gwerza, petra o dije graet ar paour keiz Malagased a-enep da gadourien armet-klos, a-enep da duniou-brezel pennoubrezel boas da vrezeli ?... Ya, a-enep d'o c'henebour galloudus, peseurd o dije graet ar meuriadou malagasat, M'her gouleñn ?... — Neuñv pe veuzi, petramant eva holl dourier o faludou ?... — Houmañ, an dra

(1) An Jemezell a Uhelwad a Gêrbaludou.

reuzeudik-mañ, eo an hini a zilennjont-i, ha bre-mañ e renkont ivez, siouaz d'ezo ! evel ma renkomp-ni, Breiziz, abaoe drouziwez Sant Albin an Hiliber, eva eus dour, dour mezevennus, flarius ha kontammus, viltañsus, bosennek ha bosennus, feunteun ar maro, maro o **Broadelez wirion !**

Ar bobl valagasat a reas eur gourlamm bras e 1897 : klask a raent brevi ar geo. Soeti a rejont war o zaol, siouaz d'ezo ! An dra-ze en abeg d'an diemgleo a rene etre ar meuriadou. An hevelep dizunvaniez a dalvezas gwechall-goz d'ar Saozon o gounidou war ar Vrezoned o-unan.

An tiern houva a voe torret e benn outañ gand eun tenn pistolenn-dro, tenn bet leusket gand ar pennkadour gall (général X).

**Digarez ar c'hrenva
Eo atao ar gwella.**

Ar rouanez-hi a voe tennet emaez he gwele e-kreiz an noz ha kaset, hep gouzout doare da zen, da borz-mor Sant-Tomaz. Eno eul lestr dre dran he c'hemeraz hag he c'hasas d'an harlu.

AN HENHOUED

Geneliez ar ouenn houva a zo, war a leverer, ar c'hef anezi eus enezeg Polinesia. Bez' e kredfen a-walc'h ez eo gevier se.

Pevar c'hant vloaz a zo, d'an nebeuta, abaoe m'eo bet taolet bagou pilprennek an Houved koz war draezennou gwenn izeldornaodou rann-vro Sant-Tomaz (Tamatave) gant tonnou koeñvet ar meurvor e kounnar, evel ma c'hoari gantañ atao d'an hevelep prantad er bloaz, da varevez an eon. Ne dalveze ket ar boan d'an Houved kouna distrei ken d'o bro, da wlad o c'havell. Ar beñseidi keiz ne ouient ket nag e pe du nag e petore brêez ez oant degouezet.

Ma, en desped d'an dispi o doa d'o bro goz, ha daoust d'ezo da veza oldilhad, olvoued, olarc'hant, ar Valagased ne fallgalonjent ket : morse an di-c'hoanag (désespoir) ne gavas an distera krog e kalonou ar re laoska anezo.

Ar gadourien en em fardas, ar gwella m'helljont, hag a yeas da glask peurvezioù dibri. N'eo ket bevans a rae diouer e rann-vro retera an enezenn veur, anezo, frouez, mel, kudoned, yer-Spagn, viou baoted, siliou a-zruilhadoù, pesked a-vordilh, hol-len, kregin, brennig ha bigerniel, eur builhentez anezo.

Er c'hoadou e yoa tra pep tra da sevel logellou hag evit c'houeza tan ; dindan an treid o ruilha, a-skign hag a-stlabez, e yoa mein-lufr ha kebell-tousegi, eun dreist-ezomm anezo : peadra da enaoui tan evid aoza pred ker didenn ha gant tont, ha

kals dilôoc'h ha didrabasoc'h ha difreüsoc'h eget dre rimia.

P'edont bet eur pennad o veva war glann ar meurvor, ar Valagased wenn a savas ar c'hamp. War-du ar Gwalarn ez ejont da glask douarou nevez, rak temz-hin ar rann-vro e-lec'h ma touarjont a oa diyac'hus-kenan, abalamour m'edo enni eun toullad paludou dour chag, ar c'houibu terzien-nus o vordilha a-us ha tro-dro d'ezo.

D'ar mare ma c'hoarvezas an dra-ze, Madagaskar a oa didud, kouls lavarout. Hepken eun nebeud meuriadou morianed du, tavantek ha pakret, pesketerien ar c'halz anezo, eo a berc'henne an enezenn veur; hag an Houved n'o doa ket bet nemeur a ziaesamantou o tigeri hent a-dreuz d'o bro d'an dalc'hidi henbrôat evit diraezout an uhelgompezennou imerinat.

Pe vern ar pezh a c'hoarvezas en amzer gent gand ar ouenn houva, ha penaos bennak m'eo bet he drouk-lammou-hi eus ar re wasa; abaoe ma vevan e ser an Antanaïmeriniz ha kaer am eus hirevezia ha studial warni, war ar ouenn houva e santan, e kavan hag e welan spis, a-dreuz d'ar c'hantvedou teñval, an ec'hennou a reas he zud d'ez, hag ar gadarnded a renkfont da zisplega int-i evit mirout o frankiziu, o yez, o c'hreañsou, o hengouniou, o giziu koz hag o emskiant-vrôadel, kelc'hiet, kilhet hag enkelc'hiet evel ma 'maint gant nouspet meuriad all brezelgar ha disheñvel-klok diouto, dre al liou ha dre an temz-spered (1).

Ar ouenn houva a zo dellezek da ren war meuriadou arall an enez veur; barrek eo-hi ivez da se-

(1) Caractère.

vel betek derez uhela ar sevenadur... mar sent ouz lezenn ar c'hendamouez ! Ar meuriadou malagasat a zo kemm bras kenetrezo: duoc'h eo kroc'hen an eil meuriad eget hini egile. Pep poli he deus he rannyez; evelato, an hini a oar komz houvega 'zo barrek da roi da intent d'ar meuriadou arall.

Holl, n'eus forz eus petore meuriad int, ar valagased a zo degemerus-tre: enno an digasted n'he deus ket bet, betek-heñ, mouget ar vadelez.

Bet ouñ bet, liesgwech, e tiez kuñv Imerina o c'houlenn eur bannac'h dour da derri va sec'hed ha bewech ez eus bet graet d'in eur c'haer a zegemer: e lec'h dour e rôed laez d'in laez livriz koavon hag all, hag, ouspenn da-ze, ne vanked morse, gwech ebet, da c'houlenn ouzin:

« Marteze, an aotrou en deus naon ? Sec'hed hoc'h eus-hu ? »

Hogos holl kement kêriadenn, trev ha touinell a zo war ar maeziou, ken en Imerina ken e poli damhouvaet Fianaransoa, kêrbenn ar Betsiloed, a zo lec'hiet war uhelennou serz evel m'eo ar c'hestell-kreñv war dorgennou Breiz. Tro-dro da bep kêr seurd-se ez eus fezier doun ha savadennigou douar gand eur porrastell hepken da vont tre. Diouz an noz, e vez ruilhet eur pikol maen krenn da beurstanka an toull-dor, hag eur gedour armet a chom war-zav e-pad an noz gand aon rag al laeron.

Kent donedigez ar C'hallaoued, ar meuriadou malagasat en-em laere kenetrezo. Peurdorret eo, pelloc'h, ar c'hiz divalo-ze.

Bez' ez eus c'hoaz preizaderien dre amañ, hogen aet eo berr ar peuri ganto. Araokaat ! Araokaat !

Temz-hin Madagaskar a zo terzienius ha glebo-
rek. An derzien paludat a ra he reuz e pep lec'h,
kouls lavarout, dre-holl an enezenn ; a-hend-all, an
temz-amzer n'eo ket re domm an holl. War dosen-
nou an Imerina emañ ar c'hiz, gand ar brezelidi du
ha gwenn, da wiska an dilhad mezer fetis e-kerz
eur rannvloaz-zo : adalek derou miz mae betek han-
ter Wengolo.

War-dro diwez miz du eo e teraou amzervez ar
glaoier e Madagaskar ha, da viz ebrel e vez di-
wez d'egi.

Spontus eo ar glao a ra war ar vro-mañ, p'en em
laka d'avat da rei ; skrijus eo klevout an taran o
tarani ha dudius her gwelout o freuza, oc'h erven-
ni hag o tazroudenna an aerva gant flemmou ruz-
skedus e luc'hed kamm. An trouz a ra ar gurun en
hor Breiz n'eo nemet trouz boullou o ruilha war
eur solier, e-skoaz ar sarfar a ra an hini a vez e
Madagaskar, da varevez ar glaoier : eun dra
dreist-kred eo an dra-mañ, d'an hini nemañ ket
war al lec'h o welout hag o klevout.

Er vro-mañ eo brao, m'heñ asur d'eoc'h, beza
kenklet kloz etre peder moger, pa strakl ar c'hu-
runou en ebrou tredanet ha pa yud er-maez ar gor-
ventenn !

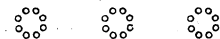
Gwelet a ris, eur wech, kazarc'h o koeza hag
an teol war doenn ar soudarti o vrevi dindano,
gant bras ez oant : ar pezh anezo a oa kement ha pe
vrasoc'h eged eur vi pañ, hag ese !...

Ar Valagased a zo tud hegreidik-tre ha similek-
kenan hag, e-keñver an dra-ze, int mat da staga
kevret ha da lakaat en hevelep sac'h gand ar Vrei-
ziz ; rak, evelomp-ni ivez, kenvroiz, bez' e kre-
dont i ez eus korredandon, paotred ar sabad, hu-
dourien, roufled kelered-noz, poullpiked, boudi-
gou, hag all...

Temz-spered ar ouenn valagasat a zo kuñv ha se-
ven, ha netra aesoc'h da ober eget tremen diouz ar
vorianed hag en em ober ganto. Eur gwallnamm o
deus i, ese : tud laer int, kel laer ha fraved !

Pep gouenn-dud he deus he gwallnammou,
siouaz !

PINVIDIGEZHIOU TANI-BE ⁽¹⁾

An ejened vosek (pe an oc'hen-Indez, mar bez
gwell ganeoc'h) eo a zo unan eus ar brasa teñzo-
riou a ziouan e Madagaskar. Hogen, ar gwas pe-
so, ar broïdi n'ouzont ket tenna gounid diouto.

Al loened-korn a zo ker stank el lec'hiennou-zo,
er vro-mañ, ma n'hellfed ket jedi an niver anezo :
meur a vestr-tiegez sakalavat a zo perc'henn da
ouspenn dek mil aneval-gorn (pe biou, mar bez
gwell ganeoc'h). Arabad estlammi ma varv an tir-
vi dre gozni e bro ar Valagased, pa ouzer ne vez
ket divrôet hogos tamm kig ebet diouz an enezenn
vras.

Ejened, koleou, tirvi, buoc'hed, ounneri ha leou
a vez lezet en o-frankiz, noz-deiz, hañv-goañv, war

(1) Tany = douar ; be = bras.

ar peurvanou, diwallet ma 'z int gant mësærien peurvat.

Al loened-ti eo an hevelep re gant loened an Europa, hep niveri ar struskañval a zo brêllet nevez-zo e poli Krefivlec'h-Delfin, evel ma 'z eo brêllet ar marc'h hag an azen en Imerina-Greiz.

Ar marblunv struskañval a vez implijet da ober foulinennou.

Er c'hoadou ec'hon, riblennadou hir ha ledan anezo, ez eus gwez eus ar c'haera o lufri a veur a liou. Dibaot, e Breiz, gwelout tachennou gwezus ker brao-ze. Anavezout a ris enno : an dervenn-spoue, ar baobab, an ebên, ar palmez, ar greunadez, an aouravalenn, ar suravalenn, ar mañgier, gwez prenn-houarn, hag eun toullad all a wez, a grennwez hag a wezigou.

El liorzou, eteit an hentou, er paludou, el louzaouegou, ez eus kement seurt louzeier-kegin a zo en Europa hag, ouspenn da-ze, bez' ez eus enno : avalou, per, pechez, greunaval, mangou, goyavez, ananas ha beler c'houero, raoskl, korz, êz, hesg hag elestr ha siliou ha pesked.

Ar maniog, anavezet-mat gant kement gounideg-douar a zo er vro, a ziouan en douarou blot. Diwar an had anezo e pign gwezigou damheñvel ouz bleñchou aozilh, padal o frouez d'ezo en em sank doundoun e-barz an douar. Gand ar maniog eo e graet an tapioka.

Berz a ra ar gwiniennou a zo nevez-bet brêllet en Imerina ; Kreski a ra ar pegezenned hag ar c'hotonenned nevez-bet treuzplantet e poli Morondava ; frouezenna a ra braoik a-walc'h ar c'hafeñned, vanilhenned yaouank ha deliaoua kaertre ar plantennou butun nevez-hadet e douarou

ruz ha gwerç'h poliou kreisteiziat an drevadenn veur ; ha poullou-holen Antsirana a vern marc'hadourezioù, meur a wrac'hell anezo.

Bez' ez eus ivez e Madagaskar : mengleuzioù glaou-douar, mein-touch, mein-kigoc'h, mein-grouan, hag all...

Munudigon aour melen a zo, eun niver bras anezo, a-skign dre-holl ar vro, nemed a-war an douar avat n'emaint ket, hogen e naoz ar stêrioù, ar gouerioù, ar richerioù hag ar gwazredennou. Kavadennoù mein-skinus a zo bet graet, n'eus ket gwall bell c'hoaz, gant meinourien gouiziek Mariana a Vro-C'hall, deut da studia war al lec'h douaroniez ha bleuñvenoniez an drevadenn veur.

Ar vein-skinus, an holl her goar pe ne ouzont ket, a vez implijet ouz ar c'hrign-beo.

Sal e vefe dizolêet e Madagaskar louzou efedus da ziboania kement hini a zo dalc'het gand ar c'hleñved hirizus-se, evel ma 'z eus bet kavet en Indez-Sina peadra da barea klok ar re vosennek.

Diwezatoc'h, pa zeuio ar wrac'h habask Aezenn-Dredanet da weladenni ar vro gaer-mañ, e vo gwelet o tiouan eus an douar, dre c'halloud kivrinus baz-hud an Itron gran-ze : labouradegoù, tiez-annez, hentou-houarn, hentou-dour hag hentou-karr, skournlec'hioù, sanailhou ha delwennou.

Ar Valagased n'int ket mailhed-vichourerien da deuzi na da labourat ar metalou ; morianed du an Indez, a zo eun nebeud anezo dre amañ, a oar matre avat ober d'ar metalou kemerout bep seurt neuz, stumm ha furm disheñvel.

Bez' ez eus aouretaerien gwenn o ren skouadren-
nadou gwastadourien du en o c'hefridi dispac'ha
ha turiat gwrac'hellou ha firbouchat naoz ar riche-
riou en evez kavout munudigou aour. Eur vicher
denn eo hini ar c'haskerien aour, rak alies e reont
tro-wenn, dre ma ra diouer d'ezo dilaverezou stum-
met-mat ha, dre m'int peurliesañ oldud hag olar-
c'hant.

Ar maouezed houva a zo akwit, ampart ha mailh
da bleza raoskl ha, ret eo beza bet o gwelet
stag a-zevri gand o labour evit meiza an ijin a zis-
plegont i, ar boan a gemeront hag an amzer a dre-
menont da stumma traou ker kaer-ze, ha gwerzet
ker marc'had-mat-all, koulskoude !

Bez' ez eus ivez darn eus ar maouezed houva
hag a oar labourat brao-tre gant gwerzidigou sta-
get beb a neudenn c'hloan pe seiz a-ziouto hag o
tivilha diouz eun tamm leien spillhennet war eur
goubenner (pe eur pennwele, mar bez gwell
ganeoc'h).

REMZIAD-ROUEED AN IMERINA

War-dro ar bloavez 1760, eun tiern mailh, ijinus
ha gwidreüs eus meuriad an Houved a voe anvet
da vac'htiern (roue) war e genouenniz. Pa varvas
ar pendevig-mañ, er bloavez 1810, e lezas war e
lerc'h, d'e vab Radama kenta, eur vro bleuüs-tre
ha rouantelez Madagaskaraka gand Antananarivo
da gêrbenn.

Radama kenta a oa kadarn, hollboellek ha mao.
O veza m'hen doa skloumet darempred gant meur
a rouantelez europat, e lakaas pinvidigeziou e zo-
maniou da dalvezout. Gwarezi a eure-heñ ar Sao-
zon a oa en e rouantelez.

Aloubi a reas an enezenn hogos holl : eur roue
meur eo bet Radama kenta, hogen leun a grister.

Mervel a reas er bloavez 1828.

Pa bignas Ranavalona, gwreg Radama kenta,
war gador an Imerina edo Madagaskara e barr he
ment (1828).

Ranavalona, ar genta, a greskas ar beli roueel war
he fobl en eur gas da get al levezon saoznek en he
rouantelez.

Daou vloaz, war-lerc'h maro he fried, ar rouanez
Ranavalona a lakeas eur mab er bed. Rakoto a
raed anezañ.

P'edo Ranavalona brazez-anat ha, c'hoant d'ezi,
gand ar vez ha pa ve ken, da bellaat ar brud fall
diwar he-zro hag abalamour da virout ouz he su-
jidi hegreidik ha similek da gemerout abeg enni ha
da lavarout traou outi, a vagas eun dezo mantrus,
dreistkredus ha kañvaouüs :

P'edo war var da wilioudi, krog a-zevri ar big
en he skouarn, He Meurdez roueel a c'hourc'he-
mennas ober bodadennou bras dre-holl ar rouante-
lez hag, er vodadennou-ze, eur garmer a embanne
an traou estlamus-mañ :

« He Meurdez Ranavalona a zo bet, eun nebeud
miziou a zo, o weladenni ar roue (he fried, aet da
anaon) en e geo-bez ha, drezañ eo ez oa bet enge-
hentet dreistnatur ar c'hrouadur a zoug hi en he
zor !

« Kement hini a ziskredo war an endevout

d'ober, da lavarout eo, war zarempred-lik ar rouanez Ranavalona gand ar roue marv Radama, a gousto ker d'e ler ! »

Bodet adreuz hag adal d'an hoperien roueel o tisonka o c'helou trelonk, ar paour keiz morianed a gredas ez oa greüs an taol burzudus-se ! A-hendall, gwir eo, nikun anezo ne c'helle gwiria testenabez o rouanez, hag, ouspenn da-ze, o doa aon o tigi-ri o genou da gomz a-zivoud an trubuilh degouezet gant Ranavalona.

Ranavalo genta a heskinas ar gristenien. Hi a voe eur rouanez vriz. Netra ken.

Er bloavez (1861), ma varvas-hi, he mab, ar bastard Rakoto, a bignas war ar gador hag, adalek neuze, e voe lesanvet Radama II.

Ar pendevig yaouank-mañ, en enep d'e vamm, a blije-kenan ar sevenadur gristen d'ezañ : aotreal a reas d'ar veleien katolik ha d'an avielerien enebierien (1) menel er vro da gentelia ar vorianed ha da zeski d'ezo lenn e levr ar Skritur-Sakr. Eur c'haer a daol en doa graet eno ar roue nevez !

An daou c'hall, an aotrounez Laborde ha Lambert, a voe pedet da zont d'al Jez-roueel. A ! ar fall a daol en doa graet eno ar roue kaez !

Yann Laborde a zeuas da veza brudet-bras en Imerina. An dra-ze a reas berz e Bro-C'hall. An aotr. Lambert a voe houarnlazet gand ar broidi.

Ar roue Radama II a voe muntret gand unan eus e sujidi. Eur brogarour, hag a wele pelloc'h eget heli e fri, emichans, eo ez oa an hini en doa graet e stal outañ !

Rabodona, gwreg Radama II, a bignas war ar

(1) Protestants.

gador en desped d'ezi. Hi a voe lesanvet Ranavalona II. Houmañ, ar rouanez hollboellek-mañ, a nac'has krenn adtoui ar feur-emgleo bet graet kenetre he ozac'h hag ar Frans. War-ze, kannad Mariana a Vro-C'hall a renkas kimiadi diouz Antananarivo.

Pa voe kadoret Ranavalona III, diweza rouanez Madagaskar, Yann Laborde a zistrôas d'ar gêr he mil gêriadenn.

Yann Laborde, al labous treut-se, a gouezas e karantez ar rouanez yaouank, hag eus ar serc'herez-se e tiflukas an holl reuziou, dre bere e kouezas ar bobl valagasat dindan ar geo !...

Ar pezh a c'hoarvezas gwechall-goz e Breiz a zo bet en em gavet gant Madagaskar : **en em baret an ouner hag ar bleiz !** Impalaerez ! Impalaerez !

Eus a gannad estranjour, Yann Laborde a zeuas a-benn, dre c'hevrierez livet brao, da zistroada kenta merourbro (1) He Meurdez Ranavalona III ha d'hen warlerc'hia (2). Evel-hen, reit degemer da dud-zo !

Bez' e oa Yann Laborde eun ijinour akwit. Lakaat a eure sevel eul labouradeg vras er gêrbenn, eur vilin-boultr hag eun teuzlestrti kaer e Montaso. Paleziou ar rouanez hag ar merourbro, o-daou balireget ha touribellet eus ar c'haera, a zo bet savet dre e urz hag hervez e zezoiou d'ezañ.

Buhez Yann Laborde a zo bet trubuilhus-meurbet. Heñ a voe eur pennhedro. Hini ebet eus ezezh-meur an Imerina n'o doa ket an distera fizians ennañ, er Gall-ze, deut da veza he moumoun

(1) Merourbro, brorener = Premier Ministre.

(2) Warlerc'hia = succéder.

d'ar rouanez Ranavalona ha zoken he serc'heg (1) d'ezi.

Pa varvas Yann Laborde, ar rouanez a lakaas balzami e gorf-marzo ha sevel eur c'haer a geo-bez evitañ.

E Montasoa eo emañ bez an den meur-ze. Ra gousko e peoc'h !

Er bloavezh 1895 e savas dael etre ar Frans ha rouantelezh Madagaskar. Brezel a savas ; ar Vala-gased a voe faezet. War-ze, Ranavalona a voe rediet da dreki he c'hurunenn hag he arouezintikarg hag he c'hador ouz seizenn ruz ha kroaz enor Bro-C'hall. Yann Laborde, heñ hepen, eo ar penn-abeg eus an taol kaer-ze ! Brao eo rei deger mat da galkenned seurd-se, m'hel lavar !

AR C'HAKOUZ

Ar walenn euzik-mañ hag a bouezas ker pounner war diousoaz Breiz ha Bro-C'hall, e kantvedou kenta ar grennamzer, a gendalc'h, en amzer-vremañ, da ober he reuz e Madagaskar.

Gwelet em eus eun niver bras a dud keiz gwall-dizet gand ar c'hleñved heugus, donjerus, skrijus ha dibare-ze.

En Ambohidatrimo, kêrig tost da Antananarivo, ez eus savet eul lordi, hag ennañ eo niverus-tre ar c'hakouzien hag ar c'hakouzezed, anezo, gwazed, maouezed ha floc'hed. Leanezed eus urz Sant Tomaz a Vilinevez oc'h ober war-dro ar re glañv (2),

(1) Serc'heg = amant.

(2) Pe eun urz all bennak.

Ar c'hakouz (pe al lorgnez, mar bez gwell ga-neoc'h) a zo eur eur c'hleñved gwasoc'h, kals gwasoc'h, eget hini ar c'hrign-beo. Hemañ-heñ ne ra nemed eur gouli ; al lorgnez-hi a sun, a zebr hag a grign ar c'horf (trogell) beteg ar galon anezañ, ar penn holl a-bez, an izili hed-da-hed hag an eskern beteg ar mel anezo !

Gwelet em eus er vro-mañ eun nebeud kakouzien ha, n'ez eus ken anezo neuz krouadurien denel gant doun ez eo louc'het ar c'hakouz enno ! Saon, munsunou, karvanou, bougenou, elgez, gouzoug, brennid, izili, daouarn ha treid, fri ha tal, n'ez oa anezo nemed eur gouli ruz-voug, al linbrein o tivera dioutañ.

E Breiz hag e Bro-C'hall ez eus c'hoaz meur a gakouzier.

Hevlene end-eeun e welis e Rumengol, eur c'hasker-bara gollet-holl a lorgnez !

AR C'HEVNID-SEIZ

Kevnid Madagaskar a zo bras-kenan : ment ar peb-unan anezo eo hini rouanez ar gwenan.

Gwelet em eus e kêrig Ambohidatrimo eul labou-radeg steui neud seiz, seiz ar gevridenn. An neud seiz kevnid a dalv bepret neud ar preñv-seiz. A-hend-all, bez' ez eo eun tamm diaesoc'h beva ar c'hevnid eget maga ar preñved-seiz, dre m'eo ar c'helien bevans an eil ha deliou mouaregi magadur egile. D'ar c'hevnid e vez rôet kelien beo da zibri, rak magadur all ebet ne zere outo, ne blij d'ezo, hag aze emañ an dalc'h. Ouspenn se, e rank

beza unan bennak o teurel evez warno gand aon n'en em zebrfent an eil eben, ha beza dalc'hmat o foc'ha difoc'ha hini pe hini anezo evid o redia da dremen-distremen war neud ar stern, bet aozet a-ratoz evit degemerout ar seiz a lezont war o lerc'h en eur zilec'hia.

Dibaot eo ar c'hevritiez e Madagaskar, dre m'eo bihan ar gounid a denner anezo.

AR C'HILHEIEN-RADEN

Diou wech er bloaz, atao d'an hevelep prantad, e tremen a-us d'an Imerina eur vordilh a gilheien raden (1). Al loenedigou marlonk-mañ a c'hoari ganto evel ma ra gand ar yer, da lavarout eo, emaint atao debr-debr kac'h-kac'h. Eur walenn int evid ar vro, dre al lec'h ma tremenont abalamour, al lontegeien-ze, e keit ma pad o nijadegou kantreüs a blav d'an douar hag e tismantront kement glasvez a gavont, deliou, geot, louzeier-kegin, h. a...

Ker bras e vez an niver eus ar c'hilheien-raden, ma vironet ouz sklêrijenn an heol d'en em sila a-dreuz d'o meuriadou ! O ment d'ezo eo hini eun nadozaer, gell-ruz al liou anezo ha, pimpatrom o neuz-korf ouz hini lammeregien Breiz-Izel.

Ar vorianed a zastum ar c'hilheien-raden evid o dibri. N'int ket meuziou sasun na chugofinus. M'hel lavar d'eoc'h, peogwir em eus debret meur a-gant anezo.

(1) Pe lammeregien.

AR BALAFENNED⁽¹⁾

Madagaskar eo baradoz ar balafenned. A bep seurt liou hag a bep ment ez eus anezo er vro-mañ. Gwelet em eus eur valafenn kement hag eul laouenan (pe eur bidanig, mar bez gwell ganeoc'h).

Eun dudi eo arvesti ouz al loenedigou peder-askellok-se, ker skañv hag an aezenn, o kammi-gella, dre ma tilec'hiont da ziskenn flourik-flour d'an douar pe war goafiou marellet ha bleudek ar bleunioù koant o tidiñva.

Eur wech e welis eur vodenn spenn bleunvek-holl ar c'hef hag an deliadur anezi... ya, a gave d'in ! Ha me o tostaat da welout. Peger souezet ne voen ket ! E lec'h bleunioù e kavis eur grugellad balafennigou o wiska e gwenn ar wezennig !

Ar balafenned eo ar bleunioù askellok lieslivioù, bet krouet a-ratoz gant Doue evit kaeraat ar maezioù.

DIMEZI RASOARY

Amañ, e vez dalc'het berr war gabestr ar zoudarded : difenn a zo da ober an dra-mañ-tra ha, dreistoll, da bignat er filañzana (leter, pe kador-zoug, mar bez gwell ganeoc'h). A ! satordampet ! n'eo ket brao d'ar brezelidi leuskel re a vrammou-sugell e Madagaskar !

Ar brezelidi izel hag o deus c'hoant e vefe douget d'ezo o reor er vro-mañ, a renk tenna troiou kamm

(1) Balafenned = papillons.

dre zindan gaol Herri, da lavarout eo, chom hep plega na terri (1).

Eur zulvez, abret diouz ar mintin, e pignjomp, Rasoary ha me, he zad, he mamm, he c'hoarezed, e peb a filanzaña (pe leter, mar bez gwell ganeoc'h) hag ez ejomp a-gevret hor-c'houec'h war-du Ambohimaña, **Ker C'hlan** an Houved. Er gêr gaer-mañ eo e veze sebeliet, kent donedigez ar babored gall er vro, roueed ha rouanezed an Imerina.

Etre Soanierana hag Ambohimaña ez eus eur pennad-brao a hent. Hogen amzer hor boa; n'eus forz pegement.

Dre ma veajen e welen tachennou ec'hon, enno riz melen o wagenni flourik-flour dindan anal c'houezvataet eun aezennig glouar a c'houeze sioulik-sioul eus ar Reter war ar gompezenn rizek.

Beb an amzer e tremen ebious d'eomp maouezed ha gwazed, sioul d'ezo o vont da Anakely da brena pe da werza an dra-mañ-tra.

Setu e klevis jao eur marc'heger europat o tusial war hol lerc'h. Nesaat a ra timat ouzimp. Sed-heñ en hor c'hichen. O veza lakaet e varc'h d'ar c'hammed, ar zoudard a c'harmas e galleg, war zigarez farsal :

— O vont e oar, ramatoa ?

— Ha te, Goulc'hen, a zo o vont d'eun tu bennak ivez evit doare ? a eilgerjen-me e brezoneg.

Ar pemp filañzana all a gendalc'has da vont gand o hent; va leter d'in-me a zaleas eur pennadig.

(1) Arc'hant eur zoudard a dalv re eur general.

Rasoary, va dousig

— Sell 'ta, piou !... Te an hini eo, am eus aon, Yann ! Biskoaz kemend-all ! Hag e petore giz ez out gwisket, ma !... O, nag a verc'hed a zo en-dro d'it !... Eur pabor a zo ac'hanout avat !... Me gav d'in ! Aze emhout ganti !...

— Ya, pedost ! a drouc'his me.

— Ha da belec'h an diaouskel emhout o vont evel-se, kenvrôad ?

— Ez an da Ambohimaña, Goulc'hen.

— Ha da ober peseurd, mar plich ?

— Al lec'h ma 'z an di a zo eur gêr santel hag abalamour da-ze, va zud-kaer da veza o deus he dilennet evit lida enni dimezi unan eus o merc'hed.

— Ha gant piou e timez-hi ?

— D'in-me, Goulc'hen !

— Evelato, Yann ?

— Pa lavaran d'it !

— Ha gant pehini eus ar merc'hed e timezez ? ha peur e vo graet an eured, Yann ?

— Gant Rasoary eo e timezan hag emberr emañ an eured, Goulc'hen ! Dont a rez d'ar friko ?

— Dioustu-dak, sell ! eme paotr Goueznou en eur geita ar rañjennou war gouzoug hirvoueek Erig, ar marc'h kalloc'h.

— Arabad eo ober taoliou penndiboell, Goulc'hen ! emeve.

— Gwir eo, Yann, gwell eo d'in senti ouzit, eme ar Goueled-Leonad war eun ton dipitus.

— Diwezatoc'h e vo gwelet...

— Ma, kred-mat, Yann, a drouc'has Goulc'hen, dereat out en eul lamba ha gand eun tog raoskl gwenn. Bez' e c'hellez beza dinec'h er filañzana, rak den ebet n'hellfe lavarout, pe te eo pe eun Houva, ker mat treuzwisket ez out !

— Her gouvezout a wran, Goulc'hen. Hag arabad d'it lavarout na grik na mik da zen ebet a-zivoud an dra-ze, rak, te a oar ervat, pig pe wran a gan : ha sed ar paotr Yann diskuliet, ha lakaet en disheol da zistana !

— Kae atao, Yann, nikun ne c'houvezo, drezoun-me, netra ebet diwar-benn an dro-gamm a dennez !

War-ze, ez ejomp, Goulc'hen ha me, pep-hini eus e-du : heñ etrezek marc'hallec'h Analakely, ha me war-du al lec'h am eus meneget uheloc'h.

Hinoni a ra an amzer da nav eur. An dougerien a zo rediet bremañ da gerzout a-dreuz gwernigi, enno eur rouedad-gwenodennou leun-bri, meinok ha kamm-korvigamm, disheoliet ma 'z int, a-lec'hiennou, gant krennwez raoskl-meur. A-wechadou, ar borizaned (dervezourien) a renke gaoliata gwazredennou, poullou, fezeier, gouerenou, kaelou ha kaeïou. Ma, en desped d'an odeou-ze ha daoust d'ar wrez, an dougerien a rede evel chas difelec'h ha, koulskoude, hini ebet anezo ne strebotas. Tud ouesk, kalet ha kreñv int, m'heñ asur d'eoc'h ! Laoniet e ven evid ober ar vicher-ze.

Dre ma pigne an heol, e teue an amzer da veza tommoc'h-tomma, ha bannou tomm-bero lagad an deiz, o koueza a-bik war hor pennou, a lakae mil a berlezennou da lufri war geinou gwevn ha war divrec'h nerzus hon dougerien.

Enoeüs-kenan e kaven an hent, dre ma n'helled ket marvailhat, an éil gand egile, rediet ma 'z edo ar filanzañou da gerzout a-hiniennou.

A forz da vale, da drei ha da gildrei, ec'h en em gavas ar borizaned, ha ni ganto, gand eun dorgenn uhel ha gwezus. Eno ober eur pennad ehan, da la-

kaat eun tamm tan, ha mont-el leo adarre. An hent a zo link bremañ gant latarennet ez eo gant treid ar chatal-loened, o vont da zoura d'ar gompezenn hag o tistrei d'ar gêr da c'houde-ze.

Rasoary, va gefrisa guñv, a gavas an tu da nesaat d'in, hag, o veza gwenc'hoarzet, e lavaras :

— Du-hont e-touez eur c'hougoulad gwez bras eo emañ **Kêr C'hlan** an Houved, lec'h kaer va bugaleaj. Dizale e vezimp en em gavet. Habasterit eur pennadig c'hoaz.

— Trugarez d'eoc'h, va dousig. Plijadur vras am eus o klevout se ganeoc'h-c'houi, rak ar goradennou heol n'eo ket tomm a reont, 'met devi ! emeve en eur gutuilh eur bodig agroazenn (arouezinti ar garantez) a oa er c'harziad raokl, spenn ha roz-gouez, an heol o tamoueza dreizo e skleur. O veza lakaet eur pok war ar vleunenn, e kinnigis-hi d'ar plac'h koant. Houmañ a gemeras ar rozennig hag ar pok a-ziwarni, hag a zenesaas diouzin, lorc'h enni o lakaat va fok-me war he c'halon hag ar bod roz ruz en he brennidenn.

Emaomp pignet war an uhelenn. A-hont, e-metou ar gwez, e welan kiminou Ambohimaña o tivogedi ha tachadou glas, gwenn, ruz o verka an tiez-annez hag an adtiez.

An dougerien a gerz war o gorregez gand aon d'en em c'hlaza gant spilhennou lemm ha bilimus ar gwezigoù fiez.

Setu ni degouzet e-kichenik annezlec'h nesañtet va c'henveajourien. An dougerien a denn divrec'h ar filañzanou a-ziwar o diousoaz hag hol laka gouestadik war al leur, ha ni er-maez.

O veza rôet pep-hini e skodenn d'ar borizaned, ez

ejomp en ti. Eur c'haer a zegemer a voe graet d'eomp.

Diwiska a rejomp hol lambaou, tenna hon tokou (ar re a oa toget) hag azeza war al leur-di pallennet kaer, Rasoary ha me hon-daoou en eur gichen.

Edod ouz hor gortoz ; ha peuz-kerkent ha ma oamp erruet e stagjod da zibri. Merennet d'in, ez is da ober ar jar (1) evel ma 'mañ ar boaz e soudartiez ar brôiou tomm.

War-dro mareou teir eur hanter e tihunis hag ez ejomp, Rasoary ha me, da ober eun dro vale e kêr. Enni e welis streadou riblennet ledan, eun dudi bale warno gant dalc'het nêz ez int.

A-dal hogos da bep ti-annez ez eus ribitailhou bugale o c'hoari, kanadeg ha garmadeg ganto ken na ziaoul !

En eur dremen ebioù d'eun ti e klevis eur stern o vont en dro ken na ziaoule ! Ha me mont tre ha gwelout eno eur vaouez goz, treut-skoul, hanter-wisket a-zevri-kaer o wea. Dourn mibin ha digarn ar wiaderez he c'hroc'hen roufennek evel eun aval da gala-mae, ha ker melen ha ler nevez-kivizet, a rae d'ar vulzun tremen dilo eus an eil tu d'egile ha d'ar c'harvanou laviga prim.

Damheñvel eo sternioù ar gwiaderien houva ouz re ar Vrezoned, nemed ar re a zo e Madagaskar a zo eun tamm bihanoc'h ha kals kaeroc'h.

E pleg eun dorgennig gwezus, kuzet fall ma 'z int gand an deliadur, emañ brompou (pe kevier-bez, mar bez gwell ganeoc'h) roueed ha rouanezed an Imerina.

Ar bezioù roueel-mañ a zo graet a vein grouan du

(1) Jar = sieste.

kizellet flour. N'ez eus enskrivadur ebet warno, siouaz ! A furm hag a vent emaint gand ar chapelou breizat, ha n'ez eus netra a vraz o kaeraat an tu diavaez, nag an tu diabarz anezo.

Ar brompou roueel a zo peure'houllo, rak an archedou a zoug korfou-maro ar c'hent renerien a zo bet kaset da Antanarivo, abalamour ma teue laeron da ziskolpa tammou diouz ar c'heleriou. Ar remañ, war am eus klevet, a zo en arc'hantholl an danvez anezo, warnezo potailhou ha dournellou aour digemmesk.

Sed va flac'h yaouank ha me degouezet a-dal da stal eur frouezieriez. Eno prena meuziou-diweza evit koan, anezo, aouravaligou, avalou-pechez, avalou-sukrin hag eur mellad torkad bananez. Eur c'hrennbaotr a zeredas d'hor c'havout, a gemeras an traou prenet a-ziwar ar stalaf hag a yeas timat d'o c'has da geginerez moereb va dousig.

Larkoc'hik ac'hano e yoa eun ostaleri sinaat, ha ni mont tre, azeza da gemeront beb a vanne kêr ha da ziskuiza. An ostiz edo e gwask e niverouer en tenn da gas eur benveg iskis en dro. Lakaet nec'het o klask gouzout petore gwikefre a yoa etre daouarn paotr e zaoulagad treuz a-veskell, e c'houlennis e malagaseg :

— Penaos e rit-hu eus an dra-ze ?

Mibien an neñv a oar komz e meur a yez ; da denna gounid eus pep tra, n'ez eus ket en tu-all d'ezo. Evel-se 'ta, paotr e nac'hennad-vleo hir a zisklerias d'in e galleg hag e malagaseg :

— Ar benveg-mañ, aotrou, emezañ d'in, a zo ana-vezet pell 'zo gant va c'hengouenniz d'in-me : « eur jederez » a raed anezi.

En eur deurel priz ar banac'hou war ar nive-

rouer, e welis a-dost ar jederez sinaat o vont en dro : eur c'hased-koad pevar c'hognek gant liesro-digou prenn du, trebarzet enno pemp pe c'houec'h bazig, eo neuz-stumm ar jederez (1) a oa eno dirak va daoulagad. Netra ken.

War-ze, ez ejomp, Rasoary ha me, da glask hor c'hoan, rak nozi a rae.

Tapet koan-gand an tiegezhad-tud, graet eur pennad marvailhat ganeomp, dastumet an dafarou-kegin a-ziwar an doubier, hag an doubier a-ziwar al leurdi, va flac'h yaouank a dosteas ouzin hag a lavaras d'in :

— Ha ma 'z afemp hon-daou da ober eun dro-vale, va c'hariad ?

— Kerkouls eo d'imp, va mignonez, peogwir emaomp e tro, sioul an avel, sklaer al loar, ha gwallabredik c'hoaz mont da gousket, emeve en eun sevel a-ziwar al leur-di.

Rasoary a yeas d'ar c'hibellec'h ha me d'am c'hambr. Kibellet d'ezi ha treuzwisket d'in, e ki-miadjomp hon-daou diouz an ti hag ez ejomp kevret da ober eur valeadenn betek liorz an dintin.

A-hed eur stread skosellek e kerzjomp eur pennad ha, degouezet gand eur raoskleg, e welis eur weno-dennig. Eno ar plac'h yaouank a lavaras d'in ez oa al liorz e penn ar garhentig uhelgleuziet. Diskenn a-unanou ar vanellig a rejomp hon-daou, me da genta.

Al logod-dall a dremene didrouz a-us d'hor pen-

(1) Machine à compter.

nou. Ar girzier a oa moredet. Hor skeud a daole eur riblennad hir-mantrus en hor-raok, ma hafivale d'in bale war eur pallenn du dilec'hius (1).

Dizale emamp e penn all d'an hentgavr. Eno gwelout eun norig damguzet e kael didreuzus ar c'hefiou raoskl-meur, al lore hag ar fiezegenned.

Rasoary a dennas eun alc'hovez arem eus he godell hag a zialc'hovezas ar grabonitell houarn, ha ni e-barz al liorz. Ar plac'h yaouank a zegasas ar grabonitell ganti ; me a brennas an nor war hol lerc'h. Kregi a rejomp an eil e dourn egile, ha mont a-dreuz aleziou da aspleda war eur c'harziad lore penntouzet, hag arvesti ouz an ebr steredennus : al loar edo e kann ; steredeg ar Yarig-Wenn en e gaera. Eno e tiskulias hor sellou eun draonienn, sioulik, ec'hon ha kompes, golôet a riz melen, marrellet a stankou treuzwelus, ervennet a wazredennou gwelevus.

Fronde al lireu, an aouravalenned hag ar pebrenned-Spagn a hillige d'eomp hor fronellou.

O terri war sioulder an noz, n'eus nemet hiboud an aezenn o leñva e deliadur ar raoskl, leñv an dour o hiboudi e naozigou ar gouerion, roegadeg ar raned war al lugustr, klabousadeg ar c'hrak-houidi o fan-gigella el liboud, ha flouradeg, flouradeg klemmus ar c'horzennou riz o fennou pounner hag o zreidou arc'hleb.

O welout e chomen dilavar, batet ha mantret ha prederiet, da sellout ouz al lagadou touilh o lugerni en eun doare sebezus war gelc'h an dremmwel-pella, an Houvez koant he daoulagad milliour a beurstokas he bongenn dehou ouz va boc'h kleiz hag a lavaras :

(1) Mobile.

— Petra a gaer a welit-hu, va c'hariad, peogwir ne zistagit ket ho sellou a-ziwar ar menez-hont ?

— En tu-hont d'ar menez-se, ma 'z a di bep noz an heol da sevel war douar nevet Keltia, e welan evel koabrennou arc'hant a-c'haoliad war ar gern, difinv, lufus ha tano. N'ho gwelit-hu ket ivez, Rasoary ? emeve en eur deurel va brec'h kleiz war gerc'hen ar farodez.

— Gran ! emezi d'in, glac'har o krena en he mouez, hag o tont ar ger gant poan eus he genou.

Eur pennadig goude, ar plac'h yaouank a gen-dalc'has :

— Eomp d'al laez al liorz, va mignon. Eno e vezimp braôec'h eged amañ.

— Deomp di 'ta, va c'halon ! emeve gand eur vouez flour.

Ar plac'h yaouank a wenc'hoarzas.

Adkregi a rejomp hon-daou an eil e dourn egile, loc'ha ha mont en eur vouskana eun ton malagasat dindan bleinou gwez palmez, eun dudi kerzout dindan o skeud a-hed eun alez a da eus an traoñ d'ar penn all d'al liorz.

Graet ganeomp eur pennad hent e tegouezjomp gand eun eienenn, an dour rik o tifoupa diouti, o redet en eur wazig verr ha goude poullada en eun toull krenn.

En tu kleiz d'imp, eus tu ar c'hae, ez oa diou rezad krennwez bananez, ker karget pounner ar c'hefiou gourlufu anezo gand o zorkadou frouez hag a ranker o zinta gant speurellou prenn forc'hek.

Diraezout a rejomp timat talarenn uhela ar c'hloz, eur sukrineg hir. Ouz ar c'hae ez oa eun aze-zenn c'hlaour c'hoezvatet gand fronde al lireu, an

aouravalou, ar fâ bleñniet o korvigella en-dro d'o bizier.

— Hag evit dereata lec'h ez eo hemañ da ober al lez ! emezoun-me d'am mignonez vras. Houmañ a vouse'hoarzas ouzin.

Dastum a ris eur guchenn vleñchou aozilh sec'h-kras hag eur vriad deliou glas, enaoui eun enaouetenn ha c'houeza eun tantadig tan diwelus : kemerout a raen an evezion reta ouz an naered, merien, kruged-melen.

Unan eus al lambaou a ledjomp war eur menk hag ez azezjomp warnañ, kever-ha-kever. Al lamba all a daoljomp war hor pennou, war e led, evit kuzat ouz al loar hag an ebr pers stirgannek ar pokou kuñv a dapemp an eil digand egile.

Skoachet m'edomp, hi ha me, e pleg an aouravalenn, lagad ebet n'hor gwele... nemet hini Andriamanitra hepken.

**Genel, adgouenna, mervel,
Sed al lezenn beurbadel.**

Eur pennad da c'houde m'edomp bet azezet, Rasoary a c'houlennas diganeñ :

— Am c'harout a rez ? emezi d'in.

— A-zevri-beo, Rasoary, emeve d'ezi.

— Ma, mar kiri, henoz e vezin gwreg d'it ; emezi d'in war eun ton dic'hoarz, evelkent e lakin eun diviz etrezomp.

— N'em eus ken mennad nemet da veza pried d'ite, va c'harantez, emeve en eur deal ar farodez.

— Bennoz Doue ha trugarez-mat d'it, Yann ! emezi en eur sevel en he zav-sounn.

Em zav e savis ivez.

— Ha toui a rez beza felan atao d'az Rasoary ?

— Hen toui a wran, Rasoary !

— Ha me a dou gwirnded d'it, Yann, beteg ar maro !

Al loar a gemerjomp da dest.

— Bez' em eus eur fizians gredus ennout, Rasoary, ha drezout e vezin eürus.

— Fizians am eus ez eeunded, ez ledouet hag ez karantez, o va ene ! Ha, m'her goar ervat, n'en em fizien e den all ebet evel m'em eus graet ennout-te, o tont va-unanik ez kevret e-barz al liorz prennet kloz-mañ ! Mallus eo d'imp dimezi... Evelato... eur wech dimezet d'in-me, diwall, gand a ri, da vac'ha dindan da seùliou ar vleuennig espar emaut o vont da gutuilh bremaik, amañ, em liorzig d'in-me ! Taol evez, mar kiri, rak ouzit e trofe an taran ha pulluc'het e vefes gantañ !

— N'em eus goulennet ali ken hini va c'halon evit roi d'it va ger, o va mignonez vras ! emeve en eur deurel flourik-flour va diou vrec'h en-dro da gerc'hen va dousig wek ha tek.

O veza atizet an tan ez ejomp adarre, hi ha me, da azeza war al lamba, hag, a-greiz-holl, e teuas war va spered ano ar plac'h yaouank a skriven d'ez liziri.

Edon etre daou venoz. Petra ober ?

...Mont a-enep d'am ger ?... Biken !

Va c'hoantidigez n'oa ket rec'hus, rak gand ar c'hoant dimezi e reer tro ar bed, ha gand ar c'hoant k... ne reer ket !

Farloket mat m'edon el lenn va mestrezig, e lavaren d'in va-unan.

« Yun pa vo ha yun pa ne vo (ket)
A zo yun atao (bepred) ! »

Evel a lavare d'in va mamm-goz, hi boas da ober yun an nao steredenn.

Pell a-walc'h 'zo, emeve etre va dent, emañ o pleustra ar verc'h-mañ. Dre an afedenn eo e vez boulc'het an dorz, ha dao d'ezi ! Hiroc'h e pado al leur eged ar freilh !

E keit-se, an Houvez karantezus a astennas he brec'h kleiz da gutuilh eun aouraval, hag, o veza graet daougementad anezañ, e kinnigas eun tamm d'in en eur vouse'hoarzin hag en eur gomz en doare-mañ :

— Kemer an dra-mañ, va c'hariad, a seurd gantañ n'ez eus ket nemeur en Imerina ! Bez dinec'h ouz e dañva, o tibri ar frouezenn espar bet digant da zousig Rasoary, emezi d'in dre c'heriou divinadellus hag en eur lakaat an tamm aouraval war va barlenn.

Ar pep penna a oa graet. Neuze e teneraas va c'halon hag ar garantez d'ezi a enaouas ennoun, ha n'hellen ket dizellet outi.

Sklintin ha glan evel strink edo he mouez. En he daoulagad peurzu o hirvalvennou e skeude he enor, he glanded, he yaouankted, he gwerc'hted, he c'harantez, he madelez.

Pec'hed, pec'hed marvel, a vije bet d'in ober fae war eur frouezenn ker sasun ha ker chugofinus-se :

Nétra ne voe espernet gand ar plac'h d'ober d'in plega, hag e tebris an tamm aouraval bet diganti.

Dic'hallus ez oa enebi : eun taol dreist va nerz.

Dallet, trellet, mezevellet ha touellet gant kudou flour ar goantenn he hirabrantoù luc'hus, ar paotr Yann a stokas e askre ouz brennid ar werc'hez yaouank hag a zebras an tamm aouraval, e galon o trivialia gand eul levenez divent.

Tud a dra oamp hon-daou, hi ha me. Na rak na perak da lavarout war-ze.

O veza debret an tamm aouraval, e kouezis e gourzao dirak rouanezig va c'halon, ha pokat dibokat d'ezi a ris : lorc'h a yoa ennoun o kaout da bried douesusa, deolia, koanta, tenera, sentusa maouez a oa en Imerina, dre ma ouien.

N'oamp ket barrek c'hoaz, hi da veiza braoik a-walc'h yez ar C'hallaoued, me da gomz malagaseg mat. Ma, daoust da-ze, hor c'halonou unanet en em intente peurvut.

Va eurier a verk deg eur. — Koz-poent eo d'eomp, emeve, distrei d'ar gêr ! Ne gav ket d'it, Rasoary ?

— Da vennad a vo bepret va hini d'in, va mignon, eme ar goantenn en eur vrizat he gourennou du talbennet.

Sevel a rejomp hon-daou, hi ha me, a-ziwar ar fiourenn c'hlas, moug a tan, teurel hol lambaou war hon diouiskoaz ha larout yao etrezeg an nor. Me a zibrennas an norig, ha ni er-maez eus ar baradozig douarel, hep beza bet argaset gand eun el e gleze flammus. E toull an nor edo ganeñ **va archouere** : Rasoary.

Pa fellas d'an eneziadez alc'houeza dor al liorz, e tapas-hi eur gerseen : kavout an alc'houez n'helle ket. Dianket oa. Puchet añ diaoul warnañ !

Va c'hariadez, n'helle ket resisaat d'in peur, na pe da goulz, nag e pelec'h he doa e gollet.

Eun heugenn a zeuas d'in.

En eur redadenn emañ e-lec'h m'edomp bet helmôet eur pennad. Eno kavout an dra ha dont d'ar red d'heñ degas da Rasoary. Houmañ a alc'houezas an nor war hol lerc'h.

A-greiz m'edo ar plac'h koant o troi an alc'houez er grabonitell, e tiverzis eun arc'helar o kammigella e-metou eun aozilheg a oa en dourn dehou d'imp ha nepell diouzimp. Trei a ris godell va lavreg war an tu enep. N'hel lavaris tra d'am dousig a-zivout-se gand aon rak strafilha-hi.

Stumma 'rae an amzer da gaout glao.

Eur voubouenn, eilet gant youc'h mantrus eur gaouenn, a dorras war sioulder kiyrinus an noz ; ar raned a vanas war dav ; eun teñvalder pounner a ziskennas war an dosenn ; ha ne welen takenn.

Daoust d'in da veza eur paotr diskramailh, e santis eun aezenn yen o tremen penn-da-benn d'am li-venn-gein. Doan am boa rag eur gwall zarcvoud. Digridienn edon, koulskoude.

Rasoary a grogas em arvrec'h kleiz. Krena ' rae, ar paourkaez plac'h ; me a lavaras d'ezi :

— Nebaon ! Paouez a grena, Rasoary ! Bez' ez eus eur galon greñv em c'hreiz, eur vistolenn gar-geget em garitell, eur gougleze dir war va morzed hag eur mell penn-baz em dourn ! Diogel emaut kevret ganeñ-me ! Tredir !..

Toulbaba da glask penn hon hent, ne dalveze ket ar boan. Triflega ' ris va lenn, kroazia va divrec'h ha lavarout d'in va-unan : « sed amañ eur c'hoari hag a zo reudik avat ! »

A-dreñv hor c'hein, e kave d'in klevout trouz skourrou o tigraka. Dao ! eun taol-baz war ar c'hae douarek ha brousgwezus... plaouf ! eun dourgi a lammas d'an douar hag a steuzias timat e-metou an aozilh. Peuz-kerkent, al loar a zifouchas (n'ouzon doare eus a belec'h avat, rak digoumoul edo an oabl) hag a sklêrijennas an douar adarre. Ha ni hon-daou

da c'hoarzin war ar from hor boa bet : hevlene ez eus eur bloavez biseost ha, dres hizio, d'an eur mañ-an-eur, e tlie d'eur fallaenn dont war al loar, hag hini ebet ac'hanomp-ni hon-daou ne ouie se !

Loc'ha rejomp, hi ha me. Dre ma kerzemp, e klevemp gwigour treut ha storlok sec'h rodou ha klu-dellou kirripenton ar Valagased o nesaat d'ar gêrbenn.

P'en em gavjomp a-dal da benn-iliz ar gêr c'hlan. Peger souezet ne voemp ket o welout eun den gwenn, digor-frank e stread gantañ, o tont a-benn-herr d'hon arbenn. P'en em gavas an Europad nes d'imp, e rôas eur buntadenn d'in-me. Ar paotr Yann a vanas divrall, a daolas e lamba trekouüs d'an douar, a reas eur gourlamm souz-dreñv, ha, d'an ampoent m'edo ar merc'hetaer divalo o soubla ouz Rasoary o vont da bokat d'ezi, e tarc'haouas eur peziad taol a-dreuz d'e gein d'ar Gall. Hemañ a yeas da c'hoari penntoullik war lez an hent, ha ni d'ar gêr gazel-hagazel, heb ankounac'haat va lamba war ar vali... eo moarvat, gortozit 'ta !

Sed a-hont kerent, pellgerent hag amezeien an dintin, deut d'hon diambroug. Int-i ivez am gwelas, a-ziabell, o teurka e vaout d'an hini a grogas e Rasoary. I a rôas d'in, a-zevri-beo, eur c'haer a veuleudi.

Dreist pep tra e pouezas an taol-ze da drei a-du ganeñ ar broïdi : eur vad graet a dalv atao d'eun dra bennak.

Eur wech m'edomp degouezet en ti, ec'h azezjomp da ober eur pennad marvailhat, abarz mont da gousket.

Tad va dousig a oa eun den tavedek anezañ ; he

mamm d'ezi, avat, a c'hoarie ganti evel ma ra hogo-
zik gand an holl maouezed : mont a rae he zeod dal-
c'hmat en dro gwasoc'h eged eur vilin-baper ! A ! ar
merc'hed !...

« Hag an dra-mañ, Yann ? Hag an dra-hont, mab-
kaer ? Ya, pa zimezo va merc'h vras ez ay ar bluenn
wella diouz lost va yar !... Ya, bez' ez aio ! » emezi
d'in o klask va dizienna.

En diwez, pa vele ervat, n'helle ket e wreg dont
a-benn, kaer he doa, da c'horro ar paotr Yann, an
ozac'h-meur a lavaras war eun ton dic'hoarz :

— N'eo ket gand an dra-ze emaomp ! Te, Yann,
a blij-kenan d'in, dre mac'h eus anavezet e pe du
emañ ar gwir, gwir ar Valagased... Rasoary a zo
dellezek da veza keneilez d'it !

— Aotreet hoc'h eus d'in, aotrou an dean, dilenn
etre ho teir merc'h, emeve lentik-holl.

— Hag ec'h eus dilennet an hena, va c'hever, a
gendalc'has an ozac'h-meur en eur vousc'hoarzin.

— Ya ! emeve en eur starda dournig va dousig.

« Mat eo ! » eme kement hini a oa en ti.

— Warc'hoaz kenta ez aimp, Rasoary ha me, da
Antananarivo da brena ar c'hinnig-dimezi.

— Hag a zo mat ! eme an tad.

— Seul gentoc'h, seul welloc'h ! eme ar vamm.

« Ya ! Ya ! » eme ar re all a-unvouez.

Da 'voe ganto holl gwelout hon dimezi.

War-ze, ez eas holl diad da gousket.

Hunia mat a ris, daoust da voubouadeg ar c'houi-
bu-dall ha da dregaserez ar c'houen-strink.

Antronoz, e savis abred eus va gwele, demata ke-
ment hini a oa dihun ha mont da glask diou filañza-
na : unan d'in hag eben da Rasoary. Ar plac'h a bi-
gnas en he leter ha me em hini, ha yao ! war-du
Antananarivo.

A-hed an hent huañnek e welen, maouezed gant
beb a vigalennad dour war o fenn diazezet war eur
c'houmble, bugale blim o soubla o c'horf en heol,
saouteier o peuri geot ar paludou, leun a fals-herle-
goned war o-zro ha war o c'hein.

P'edomp o tegouezout a-dal da balez ar rouanez e
douribellou elvennus, ec'h en em gavas eur zoudard
gwenn ganeomp, ha me da youc'hal :

— B... ! Goulven (Koulmwenn !).

— Ya, Goulc'hen B..., eo va ano d'in, sur
a-walc'h ! Ha piou out-te, loen fall ? a c'houlennas
ar brezelour gant diweuz minc'hoarzus.

Tenna ' ris lamba gwenn va c'henveajourez a-zi-
warnoun. Ar Breizad va anavezaz dioustu-dak, hag
a lavaras :

— An dra-mañ a gendigouez mat avat ! Dres, sell,
pa lavarín d'it, emaoun o vont d'ar verouridi da a-
rouezia eun adengouestladenn. Ha dont a ri da dest
ganeñ ?

— Mont a rin. Kenavo, bremañk !

— Te ac'h eus liziri, Yann ! Del sede-i d'it !

— Trugarez d'it, Goulc'hen.

Lenn a ris an daou lizer deut eus a Vreiz, hag, o
veza o lennet, o freuzis a-dammou bihan hag
o hadis, tamm amañ ha tamm a-hont.

Eun tammik a-raok degouezout war leurgêr Ana-
lakely, e tennis va lenn hag e lakais va zog spoue.
Eur pennadig goude, e tiskennjomp d'an douar hag

ez ejomp, me da roi va zesteni da C'houlc'hen ha Rasoary da ober eur welladenn d'ar marc'had.

Edod ouz va gortoz da lakaat va merk e traoñ testennadur engouestladenn va c'hendere. Graet ar stal : gwerzet al Leonad da Variana evel-douñ-me ivez, eiz dervez ez oa bet dec'h, d'an eur-mañ.

Petiaoul a raimp ken ? Mont da labourat a-laz-korf d'ar re all ? Ha pa zeuimp da veza koz, leun a c'hlizi, e rankimp mont da glask hor boued ha tapa flipadou c'hoaz, war ar marc'had, digand an dud digar ez omp bet o c'hounit bara d'ezo ! Hopala !...

Sed-me ha merzout Rasoary, mont d'he c'havout hag he fedi da zont da gemeret eur banne kafe ganeomp. Evet hor banneou, ez ejomp hon-tri, a-gervet, da ober hor marc'had.

D'ar gwener (zoma e malagaseg) eo e vez kavet ar muia a draou da brena war gompezenn Anakely (1). Di e tered eun engroez a dud da foara ha da brena an dra-mañ-tra. Netra ne ra diouer eno : loened-korn, loened-kezeg, loened-ti, loened-porz, frouez, louzeier-kegin, dilhadou, lennou, varlennou ha pallennou, kestennou, togou, gwalennou biz, gwalennou ufern ha gwalennou brec'h, krec'hen kriz pe givizet, butun, podou pri livet, trebeziou houarn listri arem, mel ha koar, h. a., h. a...

Amañ hag a-hont, e welan trokerien moneiz. War o daoliou ganto ez eus berniou peziou ugent-realed, eiz reale, pevar reale ha dek gweneg.

Hag a dud ! Hag a wrac'hellou traou en em vern war ar marc'hallec'h-se ! Hag a drouz ! Hag a verv ! Ma, daoust da-ze, ar c'herreizerien a zo didenn-kaer

(1) Pe Anakely.

d'ezo beza eno : ret eo kredi, an dud du a zo di-c'houesoc'h egedomp-ni ! Sevenadur ! Sevenadur ! Sevenadur europat !

Emaomp, Goulc'hen, me ha Rasoary, o c'henaoui dirag eur stal leun a vraoigou Pariz hag a varc'hadouezioù arall vro, anezo, karitellou prigweret pe askorn pe olifant, gwerach, meleziourioù godell, gargetou, kreziou dantelezek gwriet gand ar gwikefre, nozelennou melen, disglaverien ha disheolierien, andorennou, toubierioù, kreuzeulioù, taolierioù ha ferc'hieregoù, gweveanoù (1) arc'hantholl, re gouevr ha re aouret, porpantou, advrageier, loereier maouezed graet evit pignat betek ar grazunell, livadur-pastez, boestadou soavon, eol-c'houezvat, troioù-c'houzoug, kozigellou, h. a...

O veza aet eun tammig larkoc'h ac'han, e prenjomp tri lur kilhevardon, c'houec'h ramskoaz dazlaret, eul litrad gwin ruz ha diou voutailhad kôr, eun torkad bananez, eur c'habon, eur voestad sukr, eur voutailhadig laez tigr (2), hag ez ejomp hon-tri en eun ostaleri. Eno azeza ouz taol, kemenn d'an ostiz poaza hor c'hig hag hor c'habon d'eomp ha degas dour ha bara war an daol. Eur Sinaad e zivesker parounou a zeredas timat d'am c'havout hag, o welout hon died e wilc'has ouzin hag e lavaras e galleg mat :

— Amañ, aotrou, e vez gwerzet da eva ha da zibri...

— Ro peoc'h d'imp a-zivout-se, ha gra ar pezh a zo gourc'hemennet d'it, pe bremañ me a velo ! Pistriaer a zo ac'hanout ! a drouc'has Goulc'hen da vab an neñv.

(1) Boucles.

(2) Du Pernod.

An ostiz a sentas war an tomm.

— Debron-javez am eus, eme va c'heneil, hag eun ibouedenn pe ziou ne ray ket, koulskoude, nemeur a zroug d'in ! Petra a lavarez, Yann ?

— D'eomp d'ezi ! emev en eur ziskarga da eva beb a vannac'h laez tigr, da C'houle'hen ha d'in, hag eur werennad kôr spoumus d'am dousig.

— Evelato, Yann, emaut o farsal ! Dinaou eur meutadig all d'in, da vihanañ ! N'ez eus ket a be dra em gwerenn da c'hlebia an teod ! eme Goulc'hen.

Diskenn a ris eur banneig all d'am c'henvrôad.

— Ha d'it, Yann, ne ziskargez ket ! Daoust ha deut out da veza aonik rag an evachou kreñv ? Ma ! biskoaz !

— Hizio n'emaoun ket e tro, kariad !

— Ha da nesañted, Yann, penaos emañ ar bed ganto ?

— Bouchantik atao ! Ha da re d'it-te ?

— A zo grenik ivez, Yann. Va diou c'hoar, Mari ha Finnig, a zo nevez-bet gant beb a vaz rikamanet o pardona e Rumengol.

— A ! ya !... emeve en eur c'hoarzin.

— Eun dag a blac'h ec'h eus aze, Yann ! Koant, karadek, karus, trevellus ha dournet-mat, uhelsperedet hag uhelsperedek, ijinus, gwiriek.

— N'ez eus ket ken, Goulc'hen ? emeve.

— Eur gañfartez ec'h eus kavet avat !

— Petra, Goulc'hen, te am c'hemere evid eun den panen n'eo ket go e doaz ? Ha te, peur e timezi ivez 'ta ?... Mar kiri, ez in da vazvalani d'it ?... O, nann, te ac'h eus re a ziegi... Re zamantus out d'az ar-c'hant... Te a zo gwelloc'h ganez dimezi diouz an noz ha terri bizou diouz ar mintin ! Tamm ampre-

van a zo ac'hanout, va ! Me a skrivo da Finnig Poull-ar Feunteun avat !

— Ha me da Varinonig ar Gernevodez, 412, stread ar C'hastell, Brest.

Ha, war-ze, e stagjomp da c'hoarzin pezh ma c'hellemp.

— Hep ! maow ! emeve d'ar c'heginour, eun alumenn viou poazet dre an amenen ! (amann)

— Peseurt viou, mar plich, aotrounez ? eme an ostiz.

— Peseurt viou ?... Viou kazekenned, mar kiri ! eme Goulc'hen e brezoneg.

— Ma, viou houldi neuze, eme an ostiz kof bourounek.

— Ha diwall da lakaat viou koufilis d'eomp, mar kiri ! emeve.

— Hizio emañ ar gwener, Gwener Ar Groaz ! Arabad d'eomp dibri kig !... Emichans, Yann, n'omp ket aet c'hoaz da vleiz ? eme Goulc'hen e brezoneg.

— O tra ! emeve en eur lakaat dek avalkarantez war an daol.

Ar c'heginour a zegasas d'eomp eun alumenn viou, eun diskad riz, eur skudellad lipig, bara gwiniz hag eur pebrer ha loaïou, kontilli ha ferc'hierigou. Me a leugnias ar gwer ; hag e stagjomp da zibri.

— Degas kaoc'h leue bihan d'eomp 'ta ! emeve d'ar mevel.

— Petra ?... ka-o-ok leu-leu-e bi-bi... eme ar gattell-gogez, chomet foeret e deod ouz ar raou !

— Ya, pe sezo ! emeve en eur zic'hargadenna.

— Emaoun ganti ! eme paotr e zaouarn krapek.

— Brao eo d'it ! a eilgerias Goulc'hen.

Karget hor c'hof ha torret hor sec'hed, paeet an

ostiz ha dastumet hor peurvezioù ganeomp, ez ejomp, hon-tri, kevret adarre, da ober eun dro-vale d'ar foar. Prena 'ris eur sobika vras (eur gestenn golo), tri lenn, daou varlenn, eur bragou bras hag eur bragou hir, eur re wentleou, butun, teir gari-tell, teir oseliad louzou c'houez vat, eur peziad me-c'hiog, eur penn-gwazi, c'houec'h kilhogig, hag eur maoutken, ha. a...

Brokus out deut da veza, da vihanañ, Yann ! eme va c'henvrôad d'in.

— Lakaet eo d'in beza paour ! Sell, Goulc'hen, sede amañ d'it gwerz eur vigalennad gwin ruz evid ar c'hambrad, ha c'hoaz eo da c'houvezout ha dont a rin a-benn da blijout d'ezo... da blijout da dud ha ne c'houlennont nemet : seul vui, seul c'hoaz !

— Diaes eo gounit selladou an holl, Yann ! Regredus eo beva e ser tud-zo ! Evelato, kenvrôad ker, n'eo ket renkout d'eomp lonka hor gobr-en-gouestladur en eun dervez ! Evidoun-me, p'em bezo godellet va arc'hant, n'hel lakain ket barr-uhel o ofenn a gerc'h d'ezo, eo marteze !

Ro d'in 'ta, Yann, eun nebeud gwenneien, hag e prenin eur rôad d'az kefrisa ! (1).

— Del, paotr, sed d'it ugent lagad ejen ! Tra-walc'h ec'h eus evel-se ?

— O, ya ! Ar pezh a zo dleet eo, Yann !

Va c'heneil a brenas eul lamba kaer trolinennet, du ar bevennou anezi.

Ar plac'h yaouank a drugarekaas he madoberour.

— Eur banne all a yelo ganemp ? eme va c'henvrôad.

— O ya, 'ta ! eme va c'heneil.

(1) Fiancée.

Azeza ' rejomp hon-tri dindan eun deltenn da eva beb a vanne.

— Eur banne all a vo c'hoaz, pa lavaran-me ! eme ar Goueled-Leonad.

— Ma ! an hini diweza neuze abarz lavarout kenavo ! Ne fell ket d'in eva dreist-goñvor ! eme va c'henvrôad.

A-dal d'imp ez oa pevar ejen en tenn da baoata, da skuba o c'heinou gand o lostou ha da lipat o fronel-lou podez gand o zeodou ledan ; eur borhailherez o sanko riz ha moc'haj e gelvenn eur yarig he elazenn stambouc'het.

— Neket souez ez eo pounner ar yer ganeoc'h, maouez ! N'hoc'h ket rik gant ho pouezioù ! It da gerc'hat eur vegin hag e reot gwelloc'h ha buanoc'h labour ! eme paotr Goueznou d'ar varc'hadourez yer.

— Gwell e ve mont da glask eur vegin da sanko c'houez ennout-te, ha da c'houde-ze e vezi rik gant da bouezioù moarvat ! Leue-kelorn ma 'z out ! a eilgerias ar vrôadez d'al Leonad.

— Hounnez he deus degaset da zorz d'it d'ar gêr avat ! eme va c'henvrôad en eur drei e brezoneg ar pezh he doa eilgeriet an Houvez goz e malagaseg.

— Mat a zo graet d'in ! eme va c'heneil, an dra-ze am desko, a-benn eur wech all d'ober goap ouz ar re goz !

War-ze, e lavarjomp, Rasoary ha me, kenavo d'ar Breizad.

Eur c'hrennard a yeas da glask teir flañzana evidomp hon-daou hag hor marc'hadourez. Daouzek borizañ a zeredas, a lakaas teir gestennad traezoù en unan eus leterioù, ha Rasoary a bignas en eilvet hag unan eus al leterioù, ha Rasoary a bignas en eilvet hag eben a yeas ez c'houlo eun tammik larkoc'h

ac'hano. Ha me em filañzana d'in-me, ha yao ! etre-zeg Ambohimafga.

A-hed an hent ec'h en em gave tud ganeomp, darn anezo o tistrei d'ar gêr eus ar marc'had, lod-all o vont.

Arne a zo en amzer. Al loened-korn a vreskign er prajeier ; ar blenierien-kirri a youc'h da lakaat striv en denn.

Setu ni degouezet er gêr. Laouen eo an holl ouz hor gwelout.

Tapet koan ganeomp, e kinnigis ar rôadou. Warze, an ozac'h-meur a lavaras :

— Da eo ganeñ gwelout va merc'h hena o lakaat he dourn ez hini d'it-te, Yann, ha kred-mat mabeg, morse merc'h ha paotr arall ebët ne c'hellfent klota gwelloc'h egedoc'h-c'houi ho-taou an eil gand egile. It ha paotait (1). Ra vo bennoz Andriamanitra ganeoc'h !

En nozvez-se end-eeun e kouskjomp, Rasoary ha me, a-gevret.

Setu aze penaos e timezas hag ec'h eureujas ar paotr Yann da Rasoary, hep feuskeur, hep kleier hag hep den ebët da laerez kabestr-eured e blac'h nevez d'ezañ.

Rasoary ha me a reas ambosaou (1) kaer an eil d'egile :

— Biken, foeltr' birviken ! ne vo disrann etrezomp, dre va gwallegez d'in-me, o va ene, emezi d'in.

— Dour an Ikopa a vo klerennet, savet hinkinoun ouz barv Erig, trôet lenn Anosy e yod abarz ma vo steuziet da ano d'it-te eus va c'halon-me o, Rasoary ! emeve d'ezi.

(1) Paotait = multipliez-vous.

(2) Promesses.

Ar gaoued ma 'maomp, Rasoary ha me, enni n'eo ket kaer ; hogen an daou labous a zo e-barz a gan brao !

Al le a rejomp hon-daou, hi ha me, ne c'houzañvfe gwall-donkadur, hini pe hini ac'hanomp, heb ober hon holl galloud da zivec'hia an eil egile.

An dervez sadorn a dremenjomp ivez er gêr c'hlan ; antronoz, e kimiadjomp, an tad hag ar vamm, an diou verc'h ha me, ha Rasoary, diouz ti an dud vat a rôas degemer d'eomp.

Dispenna a rejomp an hent a gemerjomp da zont, tre betek redva Mahamasina. El lec'h-mañ, an hent a c'haolia, hag e lec'h skei a-zehou, an dougerien a skôas a-gleiz evel ma oa bet lavaret d'ezo.

Eur wech en em gavet war gompezenn Analakely, e c'hourc'hemennis d'ar borizaned kemerout stread vras ar gêrbenn. An hent korvigellus ha gravek-se a doull adal d'ar marc'had, a dremen dirak palez ar gouarnour-meur ha, goude nouspet tro ha kildro, rag-enep da leurgêr Yann Laborde ha da balez ar rouanez.

Hed-da-hed ar stread torrgouzouk-se ez eus diou riblennad kanolioù koz. Ar re-mañ a zo sanket en douar dre ar penn bihan anezo.

Treuzwisket edon. N'oa netra ouz va disheñvelout diouz ar Valagased, krammennet m'edo va bijez, eur vourennig zu dindan va fri, eul lamba gwenn war va diouiskoaz hag eun tog raoskl war va fenn.

Ez-eeun da di kaer-dreist mevel Mariana (palez paotr e gador-vrec'h amdorret) ez eus eun delwenn arem : Eur vaouez vras gwisket en eur sae divilgin

o lezel e divrec'h ez noaz. Ar gañfardez-se a hañval beza en tenn da roi he bennoz (**pe he malloz**) d'eur paourkaez morianez. E traoñ an delwenn ez eus eur zoudard arem azezet e-kichen e zrouin, lakaet war eun derez vaen.

En eur dremen ebious da leurgêr Yann Laborde, edo ar binviou-sonerez en tenn da vont en dro ken na ziaoule ! Eur maread tud a yoa bodet eno, digor-frank o genaou ganto : Hep mar, e tapent muioc'h gand o genou eget na raent gand o diousskouarn ! En em gavet rag-enep da balez ar rouanez, ez ejomp da weladenni ar mirdi (musée).

Nebeut a dud a yoa, d'an ampoent-se, war-dro eno.

E-kreiz ar palez ez eus eur wezenn deo, hir, dirusket ha gourlufret ar c'hef anezi. E trogell ar pikol gwezenn-ze ez eo sanket holl dreustou ha pesteier ar palez roueel : pep framm a zo louc'het doun ha yennet start e garanou ar mestr-framm, e giz ma 'z eo sanket skinou eur rod karr er vendell. Marzus-kenan eo an doare frammadur-ze. N'ouzon ket, avat, petore koad a zo oc'h ober anezañ.

Er mirdi roueel n'ez eus ket nemeur a draou kaer da welout : kadorioubrec'h, filañzanou arc'hantet, dantelezek hag alaouret, ha golôet gant neudennou seiz glas-pers pe ruz-ligern an azezennou anezo. Gwelout a ris ivez er c'hastell bras-se, toulladou skoedou, loreou ha birou, goafiou-bann a furm gand deliou evlec'h an houarnou merglet anezo, fuzuilhou koz, dalmou ha gwaregeier, koz traouachou lastaj-binviou, h. a...

Palez ar rouanez a zo eur c'haer a zelwenn anezañ. Stummet eo-heñ e doare eun nevedenn romanek touribellet ha frankizennet.

Distrei a ris d'am filañzana, adwiska va lenn ha lakaat va zog houva ha larout yao war-du palez ar gouarnour-meur.

Nag a streadou ribin-diribin a zo en Antananarivo !

En eur dremen e-kichen liorz paotr e varc'h gwenn hag e gador a 10.000 lur, e welis, en tu all d'ar vur, diou vaot ramzel o tommheolia. Ar peb-unan eus ar baoted-se a oa a vent gand eur pod da boaza panez.

Heda ' rejomp mur al liorz, ober eur c'hildro ha degouezout war gompézenn Mahamasina. War an izelenn-mañ ez eus eul lenn goant-meurbet, warni an houldi o neuñvial. Netra dudiussoc'h d'al lagad eged ar stankad-dour-ze, sklaer ha lugernus, en em gemmesk ennañ skeud an oabl glas-pers, skourrou mildeliek ar c'hrennwez ha klezeier glas-pour ar raoskl-kornandon.

Dirazomp hag a-us d'hor pennou, kludet ma 'z eo war eur grec'hienn uhel ha serz, e luf palez Rana-valona gaez ; en dourn dehou, a-dal d'al lenn ha damdost d'ezi, emañ keo-bez he merour-bro (ministr bras).

Kentpell, ec'h en em gavomp e Fiadana ha Soanierana.

Graet beaj vat ganeomp.

Lidou Klemglanv hag Orbidou

Pa vez maro eur Malagas pe eur valagasez, e staged dioustu d'ar c'hlemgañvliid. Nesañted ar marv, skoazellet ma vezont gand an amezeien dosta a entent ouz ar c'horf. Hemañ a vez lakaet en e-azez war eur skaoñ hag ereet outi gant lurennou raoskl plezet.

An doriou hag ar prenester a vez prennet-klos evit mirout ouz an dud diavaez da vont en ti. Kerkent ha ma vez staget ar marv ouz ar varvskaoñ, e teraou ar c'haniri. al leñvadennou hag ar c'hoarzadennou gand an tiad-tud, eun druez hag eur zouez o c'hlevout o tifronkal hag o youc'hal.

Pa staged da breja, e kinniged boued d'ar marv. En eilvet dervez e vez dizispailhet ar c'horf-mar, graet eun onganta klok d'ezañ ha lianet goude-ze en eul lamba mena (linsel ruz) ha sebeliet er c'heo-bez kerentiadel.

N'hellan ket diskleria mat-tre d'am lennerien penaos ec'h en em gemered da valzami eur c'horf-mar. Me, ne skrivan nemed ar pezh m'em eus gwelet gant va daoulagad ha klevet gant va diousskouarn va-unan. Dius d'ar skrivagnerien all da zezrevelli gevier ! War bevar skrivagner ez eus tri c'haouiad ! Hag ese !...

Peogwir 'ta, ne c'hellen ket gwelout ar pezh a dre-mene e di-abarz an tiez, e lakaen va skouarn wella e toull an alc'houez da selaou (ne doun ket eur sellataer evelkent), ha ne gleven nemed atao an hevelep son hag an hevelep skrijadennou : luc'haj. Netra ken.

Un endervez, m'edod e-tenn da zigeri war eur c'heo-bez, hag o veza bet aotre ar perc'henn, e tis-kennis va-unan en eur bromp bras ha teñval.

Ar brompou malagasat a zo lec'hiet damdost d'an tiez-annez.

Ar c'heo-bez ma oan-me diskennet ennañ o oa kaer-meurbet. Seiz derez vaen a c'haoliatais kent degouezout gand an nor vaen amgorn, uhel, ledan ha teo. Houmañ edo korn-zigor, ha ret-mat e oa d'in mont war va c'hostez e-barz ar bez.

Enaoui a ris eur pennad-goulou koar hag, o welout e chome war enaou, ez is da c'horre ar vougeo. Ne santis ket an distera tamm c'houez fall.

Gwelout a ris eno, tro-dro d'in, gourvezennou mein kizellet flour, stag diou-ha-diou ouz ar mogeriou hag an eil war c'horre eben. War beder gourvezenn e welis pevar gorr-mar, en o-gouryez ha chouchet penn-kil-ha-troad en o lamba ruz. Bez' e oa ludu melen-aour, a-wiskadou, war vein ar gourvezennou. An traou melen-ze, kredus eo, a oa bet ingalet eno evit mirout ouz ar merien hag ouz ar preñved da zibri ar c'horfou ha da ober o neiziadur enno.

Damgoude ma kuitais ar c'heo-bez, e welis diskenn eur marv el lec'h end-eeun ma oan o paouez a weladenni.

Kerkent ha ma oa diskennet ar c'horf-mar en e annezlec'h diweza, daou zen a glozas dor ar c'heo, a bignas d'al laez hag a adc'holoas ar bromp gant mouded.

Pa vez aet ar relegou e tammou hag en uloc'h, o dastumer en eul lamba ruz nevez-flamm-flimin hag o dilec'hier. Bremañ, n'hellfen ket lavarout d'eoc'h da belec'h o c'hasont-i avat.

Bez' emañ ar c'hiz gand ar Valagased da lakaat kestennadou arc'hant a-zindan penn o re varo ha da gas boued ha died war ar beziou.

Ar Valagased a gred e divarvelez an ene. Ouspenn da-ze, e kredont eveldomp-ni, Breiziz, e plij d'an anaon dont, eur wech an amzer, da weladenni al lec'hioù kaera a garent gwechall, p'edont tud.

Eun diverra eus doareou, boazamantou ha gizioù ar bobl Valagasat

Tiez-annez ar Valagased a zo stummet disneus a-walc'h an di-abarz anezo. Darn a zo soliaduriet ha rannet gant speurinier graet a wial hag a bri-tou-seg, gourlufret tu-ha-tu, ha golôet gant paper livet evit mirout ouz ar bruzunachou douar da zistaga diouto.

Bez' ez eus annezioù kevanneus-tre er vro-mañ, gant kombodou bras, gant prenester ledan trôet mat ouz an heol, eun diskuruner war nein o zôenn teol pe soul. An tîennou teol ruz pe louet a c'hounit tachenn e Madagaskar. An distera eufenn dan a gouez war eun dôenn soul, a zo trawalc'h evit pulluc'ha eun ti ; eun dôenn graet e teol, an holl her goar, a zo dileskidik.

N'ez eus ket a zaou zoare stumm da diez an Houved, nemet bez' ez eo brasoc'h ha kaeroc'h an eil eged egile anezo. Diazezet int peurliesha war gern pe ouz krap an uhelennou.

En desped ma 'z eo puilh ar vein er vro, e vezont implijet dibaot a-walc'h gant ar Valagased da sevel tiez.

Gant nebeut a arrebeuri e ra ar Valagased : pres ebet, na gwele, na kador, na kreuzeul, na kantolor, nag arbeil-listrier, na parailher.

War al leur-di pallennet e kouskont i, a-zaouiou, a-driou pe a-unanou, gwechennoù dilhad hag-all hag awechou en noaz-dibitilh.

Dindan aotrouniez ar C'hallaoued, ec'h en em skigno er vro impli ar gweleou, golc'hedou, skebell, kreuzeulioù, taolioù, listri, hanafou, loaiou, kadorioù, armelioù, h. a...

Dister n'eo ket bevidigez ar vorianed-mañ. Debrerien-frouez int ha debrerien-glasvez ivez. Ar riz eo bara an dud du.

Ar maouezed a zo hogozi-k-holl (kouls lavarout) « **merc'hed boutin** ». Dibaot eo er vro-mañ kavout paotred yaouank, deut da gaezoured, ha n'o dije ket bet eun darempred lik bennak gant an hon-ha-hon ; rouesoc'h c'hoaz eo dre amañ ar plac'hed, deut d'o oad-dimezi, hag o dije miret d'o gwerc'hted.

Ar brezilidi europat a zesk d'ar Valagased digrana ha teilat an douarou, gwellaat filzier ha filc'hier, kouga eur vreo, kanouc'hella paludou, lenn, niverenni ha skriva, h. a...

An aotr. Kollet, ostiz e Isoanieraña, a zekas ar sterniad-loened d'an Houved.

An disivoud, bet hadet er vro-mañ gant an avierien, a zo diouanet stank ha bleufiet kaer er c'hallonoù hag er speredou malagasat. Ar c'hefridiourien katolik, i, a zo tano ar peuri ganto e Madagaskar. Dre o gwallegez eo !

Spered ar c'han a zo gwriziennet er ouenn valagased : enez Tany-Be a zo eur mor a gan.

Ar C'hallaoued a had e speredou ar paour keiz

morianed, hag o lennegez c'hallek, o meizerez, o mennerez, o barnerez, o lezennerez, o gwiraouriez, o ranelez hag o c'haoc'herez !

Kempredidi Ranavalona III, a oar a-benn bremañ petra oe an impalaererez ha pe bouez he deus ar velestradurez c'hall : hollc'hallekaat ar Vro hag ober o mad eus ar broïdi, sed ar pal a glaskont ti-zout. Netra ken.

Bez' ez eus bremañ er gêrbenn valagasat : skoliou, skoliou-meur ha kelenndiou-uhel. D'ar vugalligou, e vez graet skol diouyezek ha d'ar skolidi bras skol hollc'hallek, war an doueoni, douaroniez, mezegiez, niveroniez, naturoniez, h. a... Kelc'houiziegez Bro-C'hall a zo divent... war he menno !

Ar riz a vez hadet stank ha treusplantet rouez. Ar c'hiz a zo er vro-mañ da drouc'ha nemed ar pen-nou eus ar riz. Gant skousellou eo e vezont trouc'het. Ar soul a vez lezet er paludou evit temza al lec'h a-benn ar bloavez war lerc'h.

Ar c'horzennou riz a zo damheñvel ouz ar c'herch-brulu, nemed int skourrigaouet eus an daou du, e lec'h kerc'h-beskennou an Itron Varia n'int nemed eus eun tu hepken. Ar greun riz a zo peurheñvel ouz ar greun heiz. Kent ma vezont poazet d'an dud da zibri, ar riz a vez diblusket, dirusket da digoc'hen-net en eul laouer vaen, ar maouezed o lopa warno, peb eil taol, gant beb a horz prenn.

Bez' ez eus en Imerina diou pe deir gelaouenn valagasat. Skrivet int e malagaseg reiz gant skrivagnerien awenet. Dournskridou oberourien ar « **Vao**

Vao », h. a., a vez burutellet, krennet ha diveget gand ar baotred c'hall, siouaz !

Er vro-mañ, n'ez eus kanndi ebet. Poullou-kanna a zo avat.

Eun dudi eo gwelout ar maouezed du o vuga, o souba, o waska, hag o vresa gand o zreid noaz, aet ganto da golvizier, o dilhad. Ar c'hrezion ne vezont ket lisaoulet ganto ; bugadi hepken a reont o c'han-nadenn.

Kent donedigez ar C'hallaoued er vro, ar Valagased n'o doa moneiz ebet diouto o-unan. O doare moneizadur d'ezo oa : feilhennou pe boultr aour, riz, chatal, armou, braoïgou, sklaved.

N'ez oa ket, kennebeud-all, gant poblou Madagaskaraka kenreizadur a vuzulioù-poueza o klota striz kenetrezo.

Dindan renadurez Ranavalona III e rene, war nebeut a dra, ar stad-diren dre-holl an enezenn veur.

An heñvelboan a oa kent, ar penna lezenn e boaz gand ar Valagased.

Dreserien ha yac'haouerien : setu aze mezeged ar Valagased.

Amiegezed ampart a zo er vro-mañ avat. Diaes kavout e nep lec'h maouezed aketusoc'h egeto war-dro ar re glañv. Ar mammou malagasat ne goust nemed ar boan d'ezo gwilioudi. Trawalc'h eo !

Ar vorianed a vale diarc'hen-flipez. Ar brezelidi du zoken, n'int ket evit gouzañv seuliou ler dindan o zreid, rak troc'holia, en em gigna ha roi taoliou-kites a reont ganto. Ar boteier n'int ket boaziet gand ar Valagased.

Eostet ha peurechuet an dournerezou riz ganto, ar baotred du ne dizont ober netra eus o c'horf ac'hann da brantad an hada. An amzer na da ket ganto da varvailhat ha da dommheolia a gasont er gêr o tidalveza ; kemend-all a zouarou a zo dre amañ hag int dic'hounid.

E-pad pellamzer em eus bevet eurüs e ser va dou-sig Rasoary. Desket ganefi komz malagaseg peurvât, hep koll va brezoneg ha va feiz.

Va yec'hed a zeuas da veza fall-put. N'hellen ket herzel ken ouz eun temz-hin ken diyac'hus. Ret-mat 'oa d'in kemerout an hent da Vreiz, da vihanañ, ma ne felle ket d in chom e Madagaskar da suna ar geot dre o gwrizioù !

War va dremm, kel livrin o tegouezout er vro-mañ, ez eus bremañ eur verglenn deo ha nousped ero zoun, irvi bet kleuzet, hini hag ini, gant garzou lemm ha souc'h dremmus an derzien. Va diou-jod a zo teuzet, va daoulagad a zo kelc'hiet e glas-pers. Drougstuziet oun. Paeet eo ganefi va daspren d'an derzien. Al louzenn a zo anezi !

Fallat, garvat, planedenn an hini am eus-me ! Aner eo d'in stourm ouz va zonkadur !

Kimiadi diouz an Imerina, ha lezel va dousig Rasoary, eno, war va lerc'h : pebez kalonad !

Menel a ris, e-pad an nozvez diweza a dremenis er vro, e kileerez va c'hariadez vras, he zad hag he mamm, he breur hag he c'hoarezed.

Nozvez verr, ankenius, kriz ha kalet, mar boe ! N'hellis ket kousket eur banne : anhan am boa.

Pebez gwallblanedenn ez eo va hini d'in me ! Morse, foeltr birviken ! ne vezin eurüs 'ta, war an douar, er bed-mañ faez ha brein ?

P'en em gavas an eur d'in da gimiadi diouz ar re a oa bet ket mat ouzin, e santis va c'halon baour o frailha dre nerz va enkreizou, va daouvidig o tar-lammet, ha va fenn a vennas faouta ouzin, gant bras ez oa va c'heuz ha va glac'hlar.

O veza lavaret kenavo d'an tiad, ez is kevret gant Rasoary etrezeg ar soudardi hag, eur wech degouezet e-kichen ode ar voger zouar a yoa a-dal d'ar marchosi, ec'h en em vriatjomp, Rasoary ha me, en eur veska hon daerou an eil gant re egile.

Diwar ar c'hleuz, e lavaris glac'hlar o krena en am mouez :

— Veloma, dia veloma, am vâdy, am trano Andriamañitra hianaka ! En emwelout a raïmp hag, arabad d'eomp, gand a reomp, en em drechala ; nann, arabad d'eomp stlepel ar spañell goude ar billig ! Diwezatoc'h, e vior eurüs adarre. Kenavo !... Kenavo !

— Kenavo ! Kena... eme Rasoary, ar c'hlaç'har o voustra war he c'halon.

— Kenavezo, Yann, ha beaj vat ! eme va c'hen-vrôad Goulc'hen d'in.

— Kenavo, Goulc'hen !.. Ac'hanta, sourzien a fal-

lagriez ! peur ez eor da weladenni Finneg da Boullar-Feunteun ?... Gortoz a-walc'h he deus graet a-benn bremañ !... Deport 'ta, me a yelo d'he c'havout hag a raio da c'hourc'hemennou d'ezi : A !... E feiz !...

— Ya, ya, mat a rafes ! A-benn eur miz, d'an hira, ne vezin ket ken amañ, sur a-walc'h ! a drouc'has Goulc'hen en eur starda d'in an dourn.

War-ze, e pignis en eur c'harrig, stlejet gant tri morian bras, hag e kimiadis evit mat diouz Isoanierana.

En eur dremen ebou da di-annez Rasoary e klevs kilhog ruz an ti-all o stlaka e ziousaskell hag o kana :

— « Sarabe toubkô ô ! »

— « Sarabe toubkô ô ! » a adlaras mouez vras ar reier o taskrena en eur skrijal.

Ar c'harrig e rodou peget, ha me e-barz, a ruilhe founnus war an hent bras a da eus ar gêrbenn da Voramañga.

Setu e lezomp war hol lerc'h Betoñgola, ar c'hlañvdi europat ha gwere kreñvlec'h « Duchesne ». Emaomp war ar ploue.

E Mañjakañdriana e rejomp eun tamm ehan, abalamour d'ar stlejerien da wiria rodou o c'hirri abarz diskenn torgenn korvigellus ar Mañdraka. E penndalc'h an uhelidi, e welis eur varzenn a blac'h yaouank : melen he c'hroc'hen, du-pod he bleo ha glas-bleun-laregan he daoulagad d'ezi.

Darbet eo bet d'am c'harrig gwintra, nouspet gwech, o tiskenn an dorgenn vras. Emaomp o ruilha war douarou kêriet rouez ha tostalek.

« Kenavo, Rasoary ! Kenavo, Bro dudius an

Houved madelezus ! » a lavis, kerkent ha ma oa aet disgwel evidoun an dolzennad-veneziou imerinaat.

Eur vras a anken a voustre war va c'halon o kouna em dousig.

Er gêriadenn a zo a-raok degouezout e Moramañga, e pignis en treñ. Hemañ am c'hasas da Vrikanville. Eno tremen eun nozvez. Antronoz vintin e kemeris ar vag-treiz, ha yao ! war-du Sant Tomaz.

Bez' e oa war ar vag-treiz eun tiad indezat : an tad, ar vamm hag o floc'hig. Hemañ edo azezet da dosta d'in-me war ar pont. O veza tennet peadra da zibri eus va sac'h, e kinnigis eun tamm bara, eur vorzed yar hag eun aouraval d'ar bugel du. Ar morilhonig o c'hemeris diganeñ, hag o debras en eur ober allazik d'in. Lakaat a ris ar c'hrouadur war va barlenn hag ober daik d'ezañ ; ar vamm hag an tad a voure o-daou, o welout o mab ha me o kenbrezek e diou yez disheñvel hag oc'h en em veiza mat-tre koulskoude.

Emaomp degouezet e Sant Tomaz (Tamatave). Eno tremen an noz.

En eur dremen war bali ar gwez palmez he c'helien mordan, e welis eul lester eoriet nepell ac'hano. E beg ar vern greiz e rodelle gand an avel an dinell etrevedel ; war an aroz an dinell triliv a heje, ha tinell ar « Gargerien-Unanet » a dripe ouz ar vern volosk.

Antronoz, e pignis e bourz ar « Melbourne » adarre hag e lavis kenavo da Sant Tomaz a Vada-gaskaraka.

Hevlene (1928), ar gêr goant Sant Tomaz a zo bet diskaret rez gand eur gelc'houdenn hag eun di-c'hlañn-reverzi (raz de marée).

Mall am eus d'adgwelout va Breiz koz... ha va dousig ar Gernevodez. N'oun ket gwrac'h da skri-va... Petra ! lavaro-hi... Em eus, en deus Yann zoudard, eur galon askol-dibri ?... (1)

Ar merc'hed o deus kalonou kaol dre goavon ! (2)

Peurankounac'haat Rasoary ne rin biken .
Gwaz a-ze da Varivonig !

(1) Artichaud.

(2) Crème.

PENNAD TRI. — VA DISTRO DA VADAGASKAR

Tri bloaz a zo abaoe ma kimiadis diouz bro ar Vorianed.

Eun endervez, al lester « Saghalien » a daolas an eor e morlenn dispar Diego-Suarez.

Ar paotr Yann a zilestras en Antsirana. Evel-kent, karet em bije distrei da vro gaer an Imerina.

Antsirana 'zo eur gêrig vraz a-walc'h anezi. Enni ez eus eun eskopti, eur c'hlanvdi, eun emzivati, eur c'hoc'hu hag, eur verourdi, eun armi, eun arnod-lec'h evid ar peurveziou kanol, sanailhou, e-lec'h ma teu da yernia marc'hadourezioù a bep seurt. Eur porzig a vrezel a zo nevez graet eno ivez evid aozidigez al listri.

Dibaot eo al listri estren a zeu di da eoria.

Ouf Diego-Suarez eo, hep mar, ar brasa, ar goudora, ar c'haera, ar muguliet enka pleg-mor eus an hollved. Morlenn Brest a zo kaer hag ec'hon, hogen pell emañ-hi war-lerc'h hini Diego-Suarez.

Kêr Antsirana a vefe bet eur blijadur beza enni, paneved an uloc'h damruz a zibrad an avelaj o c'houeza dalc'hmat e-pad eur marevez-zo eus ar bloaz.

Ne vanjen ket a wall bellou en Antsirana ; kaset e voen da venez Sakaramy, tost da Raz-ar-Goularz. Eno e oan brao avat.

Al lec'h anvet Sakaramy a zo eur gompezenn vras leun a wez uhel. N'ez eus, el lec'h-se, nemed eur sou-darti ha, tro-dro d'ezañ, pemp pe c'houec'h ti tavantek.

A-dal d'ar marchosioù ez eus eul letonenn ec'hon,

hag an dirienn vras-se a zo gourizet gand eur stêr ledan leun a c'hourglazarded.

Er c'hoad, a zo o kurunenni e glas an dosenn gaer-ze, ez eus eur maread yer-Spagn o fluñv brizellet, kudoned perokedou louet ha perokedigou gwer-skedus o gelvennou kamm, marmouzien lostek, dourgoun, chas-gouez, kizier-karvetaered, moc'h-gouez, amprevaned, gurlarzed liesliou, naered-meur. Ar miled stlej-mañ n'int ket drouk, pell ac'hano. Lakaet em eus bet meur a naer vras en-dro d'am c'herc'hen ha, morse hini ebet anezo n'he deus klasket ober an distera droug d'in. Pa dremenenn an dourn flourik-flour war benn yen eul loen seurd-se, e tenne raktal e flemm hir ha forc'hek emaez e c'heol hirzentek, hag e teraoue da lavarout e « gredo » en hevelep doare gand ar c'hizier, pa vez tremenet gouestadik palv an dourn penn-da-benn d'o livenn d'ezo. Arabad eo avat, e giz ebet, ober an heg ouz an naered-meur pe, a-hend-all, gwaz a-ze d'an hegaser !

Pa vez lakaet droug en eun naer-veur, e sut, e roc'h, e fuc'h, he fenn ganti er vann hag he flemm dispaket, en eur zibuna he gweadennoù, dre ma c'hourlamm-hi etrezeg an hini en deus graet droug d'ezi.

An naered-meur o deus daou c'hildant hir, hogen n'ez eus ket a vinim enno. Loened brao-tre eo ar miled-stlej-ze. A bep ment ez eus anezo. Ar re vrasa o deus dek troatad, muzuliet adalek beg al lost beteg o fri. An drogellou anezo a zo ken teo ha kof-gar eun den bras.

Beg-douar Sakaramy a zo eur baradoz douarel. Ennañ ne vez morse na re domm na re yen. Hogen ar c'horn-douar boemus-se a zo tudet rouez.

Daoust d'an temz-aer peuryac'hus a ren dre-holl Raz-ar-Goularz em eus keuz d'an Imerina, rak eno emañ an hini a garan.

Skriva' raen alies d'am dousig koant Rasoary ; an Houvez vat a zegase d'in liziri. Ar c'heleier-ze a vire ouz an hiraез da voustra war hor c'halonou reuzeudik, hag hor skoazelle hon-daou da waska war hor poaniou kalet.

Ar plac'h kuñv a lavare d'in en he lizerou :

« Goanagi a wran az kwelout dizale, va c'harriad bras. Da bedi a wran, da ober ar pezh a zo ret evit gallout addont d'hon adgwelout da vro goant an Imerina.

« Da gariaded, kariadezed, da c'hoar dre ar gwad, ha me, dreistoll, o deus mall e tistrofes daveto.

« Degemer, am vady, gwella pokou, reketou ha gourc'hemennou da zouzig felan, Rasoary, merc'h Imerina. »

En unan eus he liziri, e kavis eur gizennad-vleo, bleo peurzu va dousig, ganto c'houez ar bleun melion.

Aner eo bet d'imp menozia e c'helljemp en em adgwelout, siouaz ! Ar boan hag an anken a zo bet, abaoe ma 'z eus ac'hanoun, va zonkadur !

Bez' ez eus war dachennad-douar Raz-ar-Goularz :

Eul lammdour marzus. Hemañ a da d'en em deurel e naoz eur froud. Eno poullada en eur c'hil-drôenn spoumus. A-ziwar al lagad-dour-ze e tarnij, war askell an aezenn, eur maread tammou eon skañvoc'h eget soublec'h.

War lez ar stêr ez eus eur vammenn-zour vurzudus, ha diouz an eienenn-ze e tarz, hep paouez, dour

ker sklaer hag ar strink. Hevelebekaet a helljed an dour-ze gand ar gwella dour-melar.

Va brasa diduamant er vro-mañ eo ar marc'hegez. Awechou, ez aen da evnata ha da ober an hu war ar moc'h-gouez. Kals soudarded e vezemp kevret oc'h ober an neuz da hemolc'hi; ober an neuz a lavaran, rak hini ebet ac'hanomp n'en doa desket an hemolc'hmerez, pe gwenaez (vénerie).

Pa veze gallet difoucha eur penn-moc'h-gouez, e veze klevet chilpadennou gourskiltr ar chas bras kounnaret o heklevi e doun ar c'hoad, dre ma redent war-lerc'h an euzloen, o lostou ganto er vann hag o zeodou a-ispilh a-ziouz o geolliou neudennek.

An toure'h a gerz atao, nemet tizet e vefe, eeuntenn dirazañ ha, m'hen asur d'eoc'h, n'eo ket brao beza war e hent d'ezañ gand aon rak beza eilpennet ha toullgofet gantañ.

Hor c'houn d'eomp-ni, pa vezent o kas, ne grogent morse e diousskouarn ar porc'hell, rak n'ez oa ket eur c'hi anezo ha n'oa ket bet freuzet e groc'hen gant stilhonioù eun digenvez e hirjosken.

Kentraour, ar c'hi gwella gourdonet evid an hemolc'h, a-voe marlonket d'eomp gand eur gourc'hla-zard. Antronoz, maro ar c'hi, an amprevan bras a voe lazet a-dennou grondin (mousqueton).

Karout a raen mont, d'an amheol, da arvesti ouz ar mor, da hufvreal war gwrinnenn ar c'hoad, da selaou mouezioù klemvanus froud ar stêr hag al lammdour (1).

Beb abardaez, pa veze brao an amzer, e lavaren da unan eus paotred ar marchosi dibra va roñs baian d'in. Hemañ, ar marc'h

(1) Cascade, cataracte.

skañv-mañ, am c'hase en eur redadenn, d'an tus, d'an daou-lamm pe d'ar pemp-pevar-lamm, d'eun heolienn gaer a yoa war vevenn kornog ar c'hoad. Eno diweskenna va jao-red, her staga ouz eur wezenn, ha tirienna.

Pa veze splann an noz, ha kreñv an avel, e welen hag e kleven :

Tonnou flour ar meuryor o c'hourdarza a-dreist d'ar c'herreg uhel hag oc'h en em leda, flourik-flour, war draezennou gwenn ha gwelevus an tornaodou kildrôennet, e-lec'h ma lezent war o lerc'h riblenadou eon. Ar skolpadennou gwenn-kann-ze a hañvale beza, gwelet a-ziabell, tropellou deñvedigou o peuri e-metou rec'hier du ha bili-briz an aodou kilblegennet.

Klevout a raen gant dudi, ar froud o klemm, al lammdour o hirvoudi, ar c'houerioù o hiboudi, ar gwizi o torc'hal, an tousegi hag ar gweklered o roega, ar yer-Spagn o raganella, ar c'hizier o viaoual, ar pevarzourneged o ragacha, an ejened-gouez o rinchañ, ar c'hezeg o ruffa. Gwechennou, e kleven ivez youc'h saouzanus ar gaouenn, hag eur gourc'hla-zard o sinal en eur varlonka e breiz.

Pa veze klevet leñvadenn kañvaouüs an euzloen skantek-ze, va marc'h a richañne (pe a c'hristilhe gouestadik, mar bez gwell ganec'h) hag a fringe hag a dripe en eur ziskrapa an douar gand e hern. Al loen skiantek a oa anezañ, a lavare d'in en e c'hiz :

« Deomp kuit ac'halen, mestr ! Ne glevit-hu ket ar marlonk ?... »

Va jao-gad « Skuizmorse » en doa fizians ennoun ; me a gare-heñ.

Anien (1) va c'hile (2) a rae d'ezañ santout ar rec'h a yoa, evidomp hon-daou, o venel eno en amezegiez ar gourc'hlazard fero.

P'en em gave an dra-ze, e tostaen ouz va marc'h kalloc'h hag e raen allazik d'ezañ. Raktal, va c'harriad a vane peurreiz hag, an eil war egile, e tistrôemp d'ar gêr en eur vragal.

Skuizmorse a oa eur marc'h kuñv ha reiz evel eun oan, skañv evel eun heiez, ouesk evel eur marmouz, buan evel eun dremedal ha kreñv evel eun ejen.

Gaoliatet em eus bet ouspenn pemp kant a gezeg pe a vuled, ha, nepret ne bignis war eul loen-kezeg par da Skuizmorse. Gand ar roñs-se e c'hellen kevezata ouz n'eus forz petore marc'h all evid an herrder hag ar skañvder. Meur a arnodenn a ris gantañ ha, bep tro, e leze ar mirc'hed all pell war e lerc'h e redadegou ar marc'hva.

EUN TAOL-BRICHINEREZ

Bemdez, mintin ha noz, e vezemp o leviata war dirienn vras ar gomepezenn, darn war varc'h ha lod-all azezet war bankeier ar peziou-kanoliou.

Eun drôad, e-pad m'edod oc'h ober eun ehan (pe o lakaat eun tamm tan, mar bez gwell ganeoc'h), unan ac'hanomp a c'hoarias eun dro-gamm d'eur zoudard all. Setu a c'hoarvezas:

Edomp eun tregont soudard bennak, pe war-dro, diskennet a-ziwar hor jaoiou hag, azezet en eur gichen war donenn c'hlas eur flourenn. Nepell

(1) Anien = nature, instinct.

(2) C'hile (va) = compagnon (mon).

diouzimp e yoa eur bouchad pebrenned-Spagn leun a frouez ruz a-ziouto.

Bez' e oa eno, kevret ganeomp, eur pikol den mourennek, malgudennek, ha hogos ker blevek an drogell anezañ hag eur penn-moc'h-mel (1).

Alies e save dael etre ar blevek vras ha paotred enez ar Reunion. Ar baotred-mañ, a rebeche e vourennou d'ar Gall; hemañ, en doa lesanvet an inizi: « debrerien pebr-Spagn ha, mi a ou ! ».

Unan eus an inizi a gutuilhas eur bebreñn-Spagn ha he sankas e toull e reor d'e varc'h d'ar Gall. Al loen ne reas van ebet, war an taol. Damgoude, ni a adpignas war varc'h hag a gendalc'has da leviata.

Sed, a-greiz-holl, jao ar blevek vras o strilha e lost hag o tided'hout diouz ar marc'hva ken na ziaoule ! Ar bebreñn a oa deut da deuzi e-barz an toull teñval !

O welout ar marc'heger o kimiadi diouzin, al letanant a gemennas, da gement hini a oa eno war zibr, mont da zizarbenn loen hor c'hile, ha mont timat.

Ha ni larout yao d'an daoulamm-ruz war-lerc'h ar paourkaez blevek vras, eun druez her gwelout o tortisa kerc'h e varc'h.

A forz da zaoulammat, ar jaoiou en em gavas, hini amañ, hini ahont, da enkelc'hia an debrer pebr dre an toull gaou. Darn ac'hanomp a oa en o bleud, hag a youc'he:

« Diwall da goueza, mourek ! Krog mat, mar kiri, er pempet ranjenn ! Emañ sklisset war ar stleugou ! Klaoustre, e pilo ! Klaoustre, e talc'ho !... h. a ... ».

(1) E galleg = ours, penn-moc'h-mel.

Ar marc'h, a rede a-gleiz hag a-zehou en eur fraskella, sounn e ziouskouarn hag e lost er vann. Setu ar marc'h spontet o tremen dindan eun daouzenn grabotek, hag ar barvek vras tapout krog en eur skourr, chom a-ispilh, eur pennadig, ha koueza d'an douar war e barlochau. Ar jao, skañvaet, a rede gwasoc'h-gwaz! En diwez, a-forz da vramat, moarvat, e teuas ar bebrenn-Spagn emaez an toull hag, al loen, skuiz-divi, a arzañas.

— Pa vezor degouezet er c'hazarn e vo graet an enklask ha, sur-a-walc'h, e c'houverzour piou en deus laket traou e diadrefñ ar marc'h! Pig pe vran a gan! eme eur c'heneil d'in.

— Gouvezor ket! eme d'am c'henseurd.

Karout a rae d'in mont da leviata war varc'h, abalamour da glevout stirlink ar c'hlezeier, strap ar rollou ha tourni ar rodou, o tremen prim e-metou ar geot hag ar brousgwez glizennek. Hag a boan a veze da c'houde o spura, gveskennoù, stleugou, rolligou-groñj, feuriou!

Gwechennoù, e tegoueze va zro d'in da zeski an embregerezh armou d'ar vorianed: laonia ha pistiga gand ar c'hleze bras, poencha, skolia ha patouilh ar c'hanol.

Kentelioù pemdeziek a veze rôet d'in da zeski dindan eñvor war, ar marc'honiez, al leviaterez war droad ha war varc'h, war ar peziou-kanolioù.

Pa vezen vak, ez aen d'al levrdr, da lenn, da skriva, da c'hoari gwezboell. A-wechou all, e veze c'hoariet pellenn-droad war ar c'hlaenn.

Ar skiantgraou ne drebarze ket didenn-kaer em

penn, em penn kalet; war an obergraou e oan maout avat!

War bouez striva ha lakaat eun tammig youlvat, e teuer da veza desket.

Ne glasklan ket an tu da veza Maréchal de France! Mar gellan beza anvet da Varéchal des logis e vo brao d'in!

Menel a ris e Sakaramy e-pad eur bloavezh. Ac'hano e teus da gêr Antsirana.

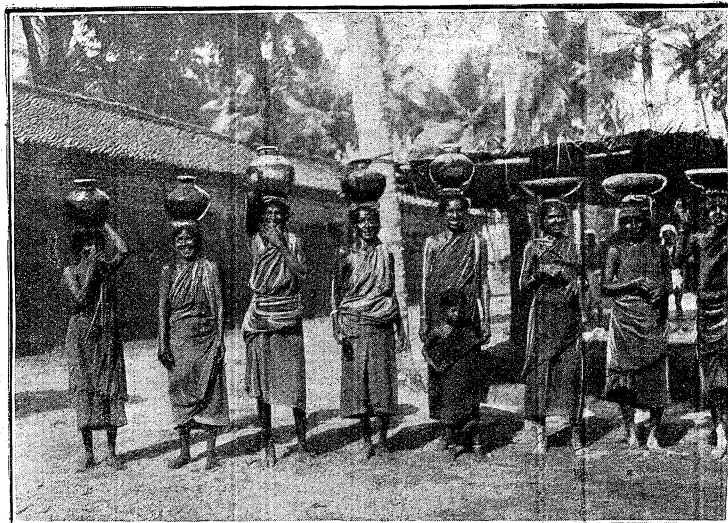
N'hellfed ket lavarout gant petore gouenn-dud eo perc'hennet an drev-ze, gant niverus ez eo ar ouennoù disheñvel o deus graet o chomadur enni.

Bez' ez eus er beg-douar-mañ: Sakalaved peuzioziek, lezidant, lezirek. N'helled ket, e giz ebet, taeri ouz ar vorianed peurzu, didalvez ha dibreder-ze, tamm labour vat ebet. N'int ket mat da streoui plouz e botou eur c'hi! A-hen-dall, int tud habask ha peoc'hiek avat.

An dourazeulerez, an tanazeulerez hag ar gwezazeulerez, eo kreansou ar Sakalaved. E koz logelloù e reont o annez. Evit preda ec'h azeont e giz ar gemenerien, en-dro d'ar gaoterioù. Ganto n'eo ket boaziet na loaiou, na ferc'hierigoù, hogen gand o c'hrabanou eo e tebront. Evel a reer e bro-Pagan: kig ha fars gand ar c'hraban.

Gwelet em eus, dibaot a-walc'h, avat, soudarded sakalavat hag a nac'he dibri kig moc'h. Kredi a ran start, berzioù ar gredenn vohametad eo a vire ouz ar re-ze da zibri eus an hevelep meuzioù gand o c'henvroiz.

Da zafarou-kegin, e ra ar Sakalaved gand ar

Morianezed faro o vont d'ar pellgent

ber, kaoter, taolierou, ha podou graet e pri pe vetal, hervez an impli anezo.

Korfou kaer a dud eo ar Sakalaved. Dibaot ec'h evont betek peurvezvi.

An Arabiz eo a garg hag a ziskarg al listri a zeu da eoria e morlenn Diego-Suarez. Al labourien arabiât, a zo amañ, a zo ginidik eus an Azi-Vihana. Tud trevellus ha karantek int.

Ostaleriou, staliou, h. a ... ar c'horn-douar-mañ, a zo perc'hennet gant Greked, Malabared pe Sinaiz.

Bez' ez eus o chom dre amañ ivez, eun toullad

morianed tavantek ha laouek ha paour-glez: lastaj-tud. Netra ken. Al laboused du-ze a zo bet harluet diouz enezeg Komor.

An inizi-mañ a zo leun a siou fall oc'h ober-i: breborek ha bradek, orgedus, gourvennek hag oazus int, laer, souret ha naplek ha trubart, yud, lous, hudur, diegus evel eur vaot ha fall betek mel o eskern.

O veva e-metou ar ouennou, am eus niveret, ez eus tud a orin wenn ha hanter-vorianed en eun douez ganto, divrôezet ma 'z int diouz enez Bourbon. Hiniennou eus an harluïdi-ze a zo leun a vrizennou ar bijeziou anezo, hag ar brizennou-ze a zo pimpatrom ouz ar pikou a zo o vrizella ar viou moualc'h, kegin ha pig.

Darn eus an dud pigotet-se o deus anoiou gwir vreizat! Gwelet em eus eur morian du « Kêrbidi » e ano d'ezañ. Hemañ a oa ginidik a enez ar Réunion. An dra-ze n'eo ket souezus, tamm ebet, peogwir Brezoned taer Surkoul, roue al laeron-vor (pe ar morlaeron, mar bez gwell ganeoc'h) a zo bet, e-pad meur a vloavez, o veva war droidellou ar Réunion ha, diarvar eo, ar bleizimor-ze a engehentas eno mabed ha merc'hed.

Ar vorianed du a zo en Afrika-Reterel o deus pennadou-bleo damheñvel ouz kreo eun dañvad du-pod. Ar zoudard Kêrbidi, heñ, en doa eur pennad-bleo flour evel m'en deus eun den gwenn.

Menel a ris tost d'eur bloavez e kêr Antsirana. Ac'hano, e voen kaset da Orañjea da zivall eur gannerez, pevar bez-kanol bras enni, kludet war gein eun uhelenn sounn, gwezus ha kleus, hag ez-eeun d'ar meurvor.

Kement lester bras a fell d'ezañ mont tre e pleg-

mor Diego-Suarez a rank hedi an dorgenn vras e-lec'h ma 'mañ ar c'hanoliou m'edomp, me ha pemp soudard du, ouz o diwall.

Kousket ha dibri a ran en eul logell graet a skourrou gwez: eus gwir beneti, nemed ar pene-dour n'oa ket eur sant anezañ, o tra, pell ac'hane!

Ar grec'hienn ma 'maoun warni a glos, diouz tu Reter, war ouf ec'hona an enezenn veur. An dorgenn a zo meneg anezi amañ, a zo bet graet gand ar pri tomm-bero a zislonkas, bremañ ez eus pell (*en tu-hont da goun mab-den pe, da vihanan, damgoude al Linvadenn-Veur*), eun eienenn-dan. Ar vein teuzet-se a zeuas da yenaat, bern war vern, abalamour ma voent dic'hallout da vont larkoc'h eged ode didreuzus ar mor.

Bet oun, meur a wech, o weladenni kreizenn gleus ar berniou mein damwenn ha kalet-se. En unan eus ar c'hevier lug a zo er wrac'hell vein ez eus eun niver bras a logod-dall (pe eskell-krec'hen, mar bez gwell ganeoc'h), lod anezo a zo a vent gand eur skoul; en unan all e welis diw rez pennou-maro digig eur mantr ar gwel anezo gand o dent diskrognet hag o foullou-lagad goullo.

Estlammi a-raen oc'h arvesti ouz al loenedigeu askelloc ha peurzu-ze, krapet ma 'z edont ouz solier glazennek bolzenn silhek ar vougeo, o diouas-kell a furm gand eun disglavier korvigellet start en-dro d'o zrogellou peurvoal.

Ar bronneged noziadel-ze ne vraouac'hent ket, daoust d'in da dremen eun eteo-sklêrijenni dindan ar friou tougn anezo.

Dor reterel ar c'heo teñvalus-se a zo lec'hiet a-dal d'ar mor bras ha nes outañ. Eno, el lec'h awenus-se, ouz kerreg louet ha skejus ha bloñsus krap

eun tornaod serz, e.yoa eun toullad neiziou gwenilied. An evnedigou drant-mañ, geizadeg ganto, a c'hournije diarzao tro-dro d'in, paskadur gant lod anezo da roi d'o reou vihan.

Bemdez ez aen di, d'al lec'h glebius ha sioul-ze, hag e-pad diw eur diouz ar mintin ha diw eur diouz an abardaez e kouronkeden, e kanen, e kenaozen gwerzioù ha, dreistoll, e tesken ober preze-gennoù brezonek.

Youl am boa da zont a-benn da zeski mat reolennoù yezadur ar brezoneg, ha d'en em varrekaat da zistaga ar sillabennou keltiek, sillabennou kerstrapus ha kirri-brezel, ha hesonus ivez, ... pa vezont distaget mat!

A-vihanik e oan douget d'ar varzoniez, ha plijout a rae d'in dont d'ar c'hornig barzonius-se da huñvreal, da faltazia, da arvesti ouz al lano o lipat ar c'herreg briz, ouz ar vaot o tivora, ouz ar souc'haer hag ar vorgazenn o divrec'hioù mando-ziek oc'h ebat war gern ar gwagennoù.

Amañ, n'em aoun ket dindan levezon ar reizsentidigez (1); gredus int ar vorianed a zo dindanoun.

Pa daole tanlec'h (2) Orangea e genta strinkadou luc'hus war mugul ouf Diego-Suarez, e pignen gouestadik krap an tornaod roc'hus hag ez aen da gousket, ha beteg en am gwele e kendalc'hen da studia ken na zeue ar c'housed warnoun.

Dre hirevezia ha war bouez striva e tigoras va spered heb am lakaat da goll va feiz.

Peurc'holôet eo ar gourenezenn-mañ en he diabarz gant koadou bras a wez. An darn vuia eus o doareoù plant dianav d'in.

(1) Discipline, ivez (reizadurez).

(2) Tourtan = phare, tanlec'h.

N'ez eus ket nemeur a geuneud devus war-dro amañ hag, ar re a zo n'int ket gwall vat da ober tan, gant bresk ha difoun ez int, pa vezont sec'h-korn.

Unan eus va morianed a anaveze mat louzawou-riez ar vro. Gantañ e teskis anavezout ar bleuniou louzaouüs ha darbari ganto louzou euvri ouz an derzien, al lenkernenn-vras, ar c'hleñvedou naplus, ar pistigou, ar gwazrudez. Ouspenn se, al louzawer du a zeskas d'in trec'hi d'ar boan benn en eur lakaat daou damm suraval (1) war an daouividig; divinima ar flemmadou naer, re ar merien askel-lok, ar gwenan, al louezaesed, ar gwrac'hed-du, ar gelaoued, ar gruged-melen.

Eur wech, gourgousket ma 'z edon war va gwele, peger souezet ne voen ket o welout eur pezh anevad o tifoucha eus an teñvalder, o tont war-du ennoun, o pucha tost d'in hag o sellout skoelf ouzin. Kemerout a ris va fuzuilh, skoazia ha moustra war an draenenn... paon!... an tenn en aer! Va gweladenner ha sevel, trei kein ha mont kuit ac'hano, mar gouie, hep chom da c'hedal lod ar foar!

Eur pennadig goude-ze, eur zoudard a c'houlennas diganeñ:

— Daoust ha bez' ez eus traou enep-hud ganeoc'h?

— Ya, bez' ez eus eun dra enep-hud (2) ganeñ! emeve en eur ziskouez eur maen-Koadri d'am morianed treuzkredennus.

— Ma, brao eo d'eoc'h neuze, peogwir unan eus arc'houereed ar c'hoad (eur c'hor, aet e ki) eo an

(1) Suraval = citron.

(2) Fétiche, gri, gri.

hini a zo bet bremañ amañ... Daoulagad noz en doa-heñ (1).

— Eur c'hor... deut d'hor gweladenni d'hol logell!... mar deo gwir an dra-ze? a drouc'his-me en eur ober van da veza souezetoc'h eged ez oan.

— Hep mar ebet! a gendalc'has va goulennater war eun ton dic'hoarz.

War-ze, ec'h en em rôis d'ar c'housked.

N'em eus deiziadur ebet. Hanter-amzer ne c'houvezan ket e petore dervez eus ar miz emae.

D'in-me, e vez pourchaset boued gant tud va c'henstrollad; maouezed du a zegas o fredou d'am morianed.

Nag a blijadur am bez o welout ar vorianezed o tont a-hiniennou dre stread kamm ar c'hoad, gant beb a skudellad riz war o fenn, o morilhoni-gou a-c'haoliad war o c'hein, souchet ma 'z int en eul lamba gwenn, en tenn da sach war ar vronn taolet d'ezo dre zindan pe dreist ar skoaz!

Gwechennoù, darn eus ar brezelidi du a veze o pesketa, o koukousa, o koailheta, hag a zegase ganto peadra da frikota an nemorant eus ar zizun.

Pa vezan enoet hag aet fall va fenn, ez an da ober eur valeadenn lark er c'hoad, hag ennañ e klevan hag e welan: An naer en he rodellou, an heureuchin o kantreal, ar gurlaz rividik o tommheolia, ar raz c'houennek ha c'houenus o tibri kig kontronek, ar velc'housedenn krogennek o tilec'hia,

(1) Evel diou luc'hedenn en e benn e lugerne e zaoulagad d'ar c'hi a welis.

ar valafenn he buhez deiziat (1) o kammigella, ar wiz hirvronnek o krenial e-touez ar pri hag o c'her-vel d'he heul he moc'higou briz-roudennek, ar we-nanenn o trevella, ar c'hoailh o veketal, ar baba-kota (2) o lammedika, an herlegon o pesketa, ar santeniged oc'h ebati tro-dro da laboused-aod gwenn-erc'h al liou anezo hag eur stuc'henn hir-hir en o lostou (an hini wella moarvat!).

Pa vezan skuiz, ec'h azezañ, e tennan eur vleuen-nig eus eliedenn va godellig hag, e lavaran d'eur goulm :

« Koulmig wenn ar c'hoad-mañ, c'houi a zo drant, c'houi a zo lijer... Me a zo glac'haret-holl... Daoust ha n'hellfec'h ket mont da ober eur c'he-fredi evidoun-me... du-hont d'an Imerina. Eno ez eus eur verc'h koant o leñva d'in-me... Sellit, loe-nig Doue, mar karfec'h ne vefec'h pell oc'h ober ho tro... Delit, kemerit an dra-mañ en ho pigos hag it d'he c'has da Rasoary!...

« It, en an' Doue, it da gas d'ezi ar pok c'houek a lakais war ar vleuenn-mañ, ar vleuennig c'houez-vata a gavis er c'hoad ».

An evn, a gomzen d'ezañ e malagaseg, n'am c'have ket helavar a-walc'h, emichans, hag, e lec'h senti, e tidec'he pell diouzin.

Adlakaat a ris ar vleuennig, glebiet gant va dae-rou, em eliedenn, sevel ha distrei d'am logell. Eno azeza hag arvesti ouz eur glodad laboused en tenn da ober o neiziou en eur wezenn he deliou ruz-irin-hogan.

An evned a arvesten outo a gemm liou teir gwech er bloaz. Dont a reont i da veza rous-louet d'an

(1) Ephémère.

(2) Genre de singe (make).

eil prantad, melen-aour d'egile, ha ruz-gwad d'ar prantad arall. O neiziou a zo a furm gant loereier merc'hed. Mil-kementi a reont en eun doare sebe-zus ha muza (pe ober kalan, mar bez gwell ga-neoc'h) en eur c'hiz souezus.

AR MORGEZEG

Bez' ez eus er rann-vor, e-lec'h ma 'maoun, pes-kedigou espar. I a zo a vent gant ar gwrac'hete-zed. Morgezeg int anvet e brezoneg. O fennou, o gouzougou hag o bruchedou d'al loenedigou-ze a zo a furm gant penn, gouzoug ha brusk eur marc'h, hag an dilerc'h eus o c'horf a zo damhenvel ouz hini eur pesk.

Estlammi a raen oc'h arvesti ouz ar pesked koant-se o neuñ en eur gibell gwerholl. Seiz mor-varc'h edont i e-barz an hevelep ogleñn oc'h ebati, skoaz-ouz-skoaz, war eul rezaad linennet peurflour : penn morvarc'h ebet n'oa na war-raok, na war-lerc'h an eil egile warnes treuz eur reunenn fa-outet e pevar damm.

Trei ha distrei, ober tro-grenn hag hanter-zistrei a raent o-seiz kevret ; pignat da grec'h an dour ha diskenn da strad ar pod a raent i ivez en eun doare marzus, dre m'em en lede o moueou (1) ruz ha kamm tro-dro d'o fennou kenedus (2).

Morse, gwech ebet, ar jaoiou gourdonet ar gwel-la n'int ket bet gouest da ober finvadennou ker

(1) An azbleo o deus ar morgezeg war o fennou a zo damhenvel ouz kerniel ar c'houiled-tann.

(2) Brenkou ar morvarc'h a zo mistr ha barvek.

flour en eur redva. Ha c'hoaz e leverer eo diskiant al loened!...

— Ac'hanta, Yann!... Penaos ez a 'r bed ganez, keit-all a zo abaoe n'omp ket en emwelet? eme eun troñsad den d'in en eur arzaoui e jao a-dal d'am zi.

— Ne c'huit ket, Alan! emeve en eur vont da starda 'n dourn d'am c'heneil.

— Mar gouves, Yann!... eme an Tregeriad en eur ziskenn a-ziwar e vul.

— Petra, Alan?

— Ez omp anvet hon-daou da is-ofiserien... Warc'hoaz kenta e kimiadomp hon-daou diouz Orangea hag ez aimp da Antsirana. Eno ez eus merc'hed koant hag a oar ober kamambre d'ar wazed!...

— Va gourc'hemennou d'it, Alan! a drouc'his-me.

— Ha va re-me d'it-te ivez, paotr ma bro! a gendalc'has an Tregeriad.

— Deus tre em logell, Mis Alan, tav, ro peoc'h d'in gant da stultennou, ha leusk da jao, aze en e-frankiz, da beurgarga e gof war ar raoskl. Bez dinec'h, ne dapo ket ar goendr diwarno, na kloc'ha e zent ne raio ket ivez!

— Mouza ouzin a ra ha begivini, tro-ha-tro, al loen fall! eme va c'heneil en eur zont d'am heul em feneti.

Azeza ' rejomp da gemerout beb a vanne gwin-gwenn.

— Fall-put ez a an traou er Frans: « Al luou

(1) gall faezet e Charleroi ha lakaet en argoll hed-da-hed an harzou, a zidec'h ez drougatred etrezek Pariz ».

Sede aze, keneil, ar gwallgelou a bellgomzas d'in bremaik paotr tour houarn ar pellarouezerezh diorjal.

— Arabad eo niñval bete goût penaos e trôio ar c'hoari, rak ret eo goanagi e teuy hor re a-benn da zaz-strolladenna o bagadou dismantet! eme an Tregeriad etre diou c'houzougad gwin.

— Nag a baotred yaouank ha bagol a zo a-benn bremañ astennet divuhez war an emgannlec'hioù, siouaz! Brezel milliget!...

— Da biou tamall? D'ezo?... D'imp-ni?... Pe laz! a drouc'has Alan en eur lakaat e gorn-butun e skalfou bizied e zourn dehout.

— Nag a verc'hed yaouank-kozh-viret a vo da zilouedi! Nag a zaerou intañvezed disher a vo da sec'ha, goude an dra-mañ, Alan!... ya, d'an neb a hallo en emdenna yac'h ha salo diouz ar Reuz!

« **Alies drouguez an eil
A wra eurvad egile.** » (1)

— Hag a zo gwir, Yann!

— Kerse eo ganeñ, keneil, beza pell diouz an hini a garan du-hont en Imerina. Perak n'oun ket evniour? (aviateur).

— Deus atao, Yann, ahont, en Antsirana ez eus merc'hed faro hag a aor ober kamambre d'ar baotred... ha, ganto ez eus louzou da vouga da vorc'hed! a drouc'has Alan en eur voulc'ha eul litrad all a win.

(1) Armées.

(2) Hervez krennlavar Yann ar Feunteun, mojenour gall.

— Gwell eo ganefñ beva ez digenvez eget mont da ilinata trutelled mildifaganet! Ar c'hadour fur a dleo disprijout gisti-touet seurd-se, Alan!

— El lec'h e vez stag ar maout, e vez dâ d'ezañ peuri, Yann! a gendalc'has Alan en eur c'hoarzin pezh ma c'helle.

— A! keneil, bez' e c'hellez meuli d'in kañfartezed breborek (1) ha dieleveziek (2) Antsirana!... N'ez eus nemed an dud dall hag a gredfe ez int diantek al lakontenned-se! A! an neb a ya d'ar zul d'an oferenn o gwel, leiz an iliz-veur ganto, o penn-lina, o taoulina hag o c'hlinazeulina flourik-flour, o helmoù ouz an Daol-Fask ker braoik ha tra hag o stoui gant kemend a izelegez d'ar gorreou, mar ve lavaret ez int beuzet-holl e Doue!

— Ya, ar merc'hed gwenn a zo deuet da gevan-neza d'an takadou tiez a zo nevez-savet e Tanambao, eo a ra an orbidou-ze, Yann!

— Pevern! ar re zu pe ar re wenn, rak holl ez int mat da lakaat en hevelep sac'h! Mont a reont, an eil hag eben anezo, d'an oferenn, hogen a-vec'h ma vez distag ar bara kan-diouz o staon ec'h em em rôont d'ar fallagriez a-ouez d'an holl, ma n'eo ket eur vez! Ar merc'hodenned fichet kaer-ze a oar roi pokou c'houek, mazuenn (1), d'ar wazed! Di-wallomp, Alan, gand aon na vefe flemmet hor fri d'eomp gant hini pe hini eus ar gisti-touet-se! Hag a bet hini o deus keuz d'o arc'hant, bet foraned ganto evit prena madigou d'ar merc'hed boutin,... hag a bed all a zo bet mastaret evid eur biken gand allazigou ar goantenned naplek ha **naplus-se**!

(1) Hypocrite.

(2) Impudique.

(3) Pardon, pokou c'houero evel ar vestl eo e fell d'in lavarout.

Edomp aet beskteot eun tammik, an eil hag egile ac'hanomp hon-daou.

War-ze, Alan a savas, hag ez eas-heñ daved e vul; ha war eur stardadenn zourn hag eur c'henavo, an Tregeriad a bignas war zibr hag a steuzias timat en o metou d'ar strouez en eur sulbedi ouz e jao hirskouarnek, rankoudus, pennok, sourret, korbezenn ha skeudik.

Kenavo, kileed du ar c'hoad, kenavo, evnedigou koant a frealze ar barz breizad gand o kanadeg; kenavo, logell baour, kenavo!

Emaoun degouezet en Antsirana adarre, e bro ar c'horc'houezadou traez ruz.

N'en em blijan ket er gêr-mañ. Evit laza 'n droughirnez e c'houlenhis distrei er Frans.

Va youl d'in a oa mont da vrezeli e ser an den-naterien valagasat. I, ken habask, ken sentek, ken digeffusk (1).

Da heul eur bagad morianed flaerius eo ez an, siouaz! I, ken disuj, ken disant, ker warlerc hiet, ha dougetoc'h da gasaat eget da garout!

Skriva 'ris eul lizer tener-gliz da gas d'an Imerina, hogen ne lakais ket warnañ ez aen a-youlvat d'ar brezel, bete goût kreski glac'hlar Rasoary.

(1) Impassible.

N'e gavan mui netra da zanevella na da ziskle-
ria a-zivoud ar vorianed. Va romant a zo gwiriek
hed-da-hed an neudenn. Bremañ, dius d'an neb a
garo pe d'am c'hredi pe da chom heb ober.

DA BEURECHUI. — Malloz d'an hini a isas
ar German war ar C'helt! Eürus int poblansou ar
brôadou neptu, dre m'eo chomet o faotred yaouank
dindan an dôenn gerentiadel!

Pegouls e vo diwez d'am zrubuihou-me?

Bro-C'hall a zo toc'hor!... Hi diwallourez ar
gwir... war am eus lennet!

Mont a ran a-youl-vañ d'al lazadeg, da gorolli
etre divrec'h an El Du e ziouaskell alaouret.

War-raok! evit *Doue hag ar Vro!* Nebaon!...
Pa gouezo va c'horf d'an douar, va ene a bigno
d'an Neñv!

Hag a lazidi, a gantaberziou, a loskaberziou a
ray ar brezel-mañ, siouaz!

N'ez eus netra ouz va jahina war an tamm douar-
mañ. Mat eo d'in beza paour, rak lenn am eus graet
war levr nevet-santel an Aviel ez eo:

« **Aesoc'h d'eur c'hanval tremen dre eur graoenn-nadoz
Eget d'eun den pinvidik dre zor ar baradoz.** »

.....
Doue eo Ar Mestr hag An Tredeog. E youl san-
tel ra vo graet.

Kenavo, er bed-all, e enezennou ar re wenvidik.
Eno e vior brao, ha ne vo ken a zisrann etrezomp
o, Rasoary!

Langoueznou, 1929.

AB-SULIO.

DIWEZ

GERIOU DIAES

A

Amdrouc'h, circonsion pour les filles.
Amzoriduriet, à pylônes; anien, instinct.
Alouberien, conquérants; anwaz, chagrin.
Aradennad-menezioù, chaînes de montagnes.
Aerva, espace (aither); annezlec'h, demeure.
Arvar, doute; arnodenn, expérience.
Aveler, éventail; amheol, crépuscule.
Arouezlunou, hiéroglyphes; amanen, beurrée.
Arouezinti, enseigne; amenen, amann, beurre.
Arc'houere, génie; arc'helar, feu follet.
A-war, à la surface; anhun, insomnie.
Arwarek, oisif; awen, inspiration.
Arzellou, jarrets; azeulva, sanctuaire.

B

Breborek, hypocrite; bonezegien, aristocrates.
Broidi, indigènes; Bre (iz) montagne, (es).
Brezélidi, militaires; nann-brezeliad, civil.
Brogarour, patriote; brôadelez, nation.

C'H

C'houbana, siffler; c'houl-k.-s., scarabée.
C'houita (war), manquer, rater, échouer.

D

Dag (eun dag a blac'h) une femme capable.
Damesaat, dompter, apprivoiser.

Deol, dévot ; dean, doyen ; deñ, gendre.
Diantek, innocent ; diougan, prophétie.
Diouganlec'h, oracle ; diogel, en sûreté.
Diñs, dé ; dius (d'eoc'h), libre (à vous).
Diskramailh, gaillard, courageux, qui n'a peur de rien ; dihuza, consoler, dihuz ger peurgoz.
Dourvarc'h, hippopotame ; dourgi, loutre.

E

Ec'hoaza, se reposer ; ec'hander, latitude.
Ec'hon, vaste, immense ; euvri, remède.

F

Faltazi, imagination, chimère.
Farloket, envelopper (qui est).
Foulinenn, fourrure ; frilienn, mouchoir.
From, frayeur ; frond, odeur, parfum.
Fru, embruns ; fuc'h, grande colère.

G

Galez, géant ; ramz (eur) ; gourenel, athlétique.
Ganas, traître, perfide ; geol, gueule.
Glann, rive ; glan, pur ; glanvaen, albatre.
Gogleze, poignard, sabre-baïonnette.
Gourc'hlazard, caïman ; gourdonet, habituer.

H

Hael, généreux ; habask, d'humeur douce.
Helibeni, émulation ; kendamouez.
Hentour, guide ; hengouniou, traditions.
Herlégon, aigrette ; hetus, agréable.
Hud, magie ; hudourez, magicienne.

J

Josken, hure ; Dizana, consoler.
Jubennour, interprète ; Mazeua, pardonner.

K

Kaborell, gargote ; kaezourek, pubère.
Kakouz, lèpre, ladre vert.
Kalloc'h (cheval) entier ; kalc'h, pénis.
Karantez (avalou) tomates ; aouraval, orange.
Kadlann, champ de bataille.
Kantaberz, hétacombe ; loskaberziou, holocaustes.
Trev, keoded, cité ; keo, caverne.
Kombod, compartiment ; koumm, onde, vague.
Krabotinell, cadenas ; krankaled, cétacés.
Kraoenn-nadoz, chas, trou d'aiguille.
Kreo, toison, -nek, crépu ; kuñv, doux.

L

Laonia ha pistiga, frapper d'estoc et de taille ; leviata, manœuvrer ; libistra, enduire.
Louc'ha, laisser une trace sur, imprimer.

M

Mac'herien, oppresseurs ; maesa, mèse, faire paître ; mailh, habile ; malitouch, chancre.
Maen-Koadri, staurotide ; maen-touch, aimant.
maen-higolen, pierre à aiguiser ; mein-skinus, radium ; materi, matières ; melar, (eau) minérale ; menk, banc de pierre ; marwek, très jolie.
Mera, administrer ; metou (e. m.) parmi.
Milgin, manche de vêtement ; mardek, très beau.
Mordan, phosphorescent ; mugul, goulet.
Mudurum, gond ; muzell, musée, lèvres, gweuz.

N

Nozelenn, bouton d'habit; eliedenn, boutonnière.

O

Oazus, jaloux; ober-graou, pratique (gwell gul).
Onganta, embaumer; orbidou, grimaces.
Orged, amour désordonné, luxure; gadalus, lubrique; hudur, obscène; dielevez, sans pudeur.
Ouf, golfe, baie; ofenn, mangeoire.

P

Palud, marais; pantenn, flanc de coteau.
Pebr-Spagn, piment; pellec'h, lointain; pellgent, messe de minuit; kentpell, avant peu.
Peg, caoutchouc, poix; peniti, ermitage.
Pendevig, prince; pennazeulina, genuflexion (faire); pe laz! qu'importe! Pigos, gelvenn, bec d'oiseau; pistria, empoisonner.
Plava, s'abattre (sur); pled, attention.
Pleustra (i), fréquentation, dresser, fréquenter (une jeune fille); plezenn, natte.

R

Rankoudus, rankles, insatiable, rat, pensée.
Ratre (e-), en bon état; ravanell, drague.
Rebekat (i), regimber; reunig, phoque.
Reverzi, grande marée d'équinoxe; ribin, brèche étroite dans une haie; rik, exatc, (eau) pure; rikamanet, orné, sculpté.
Roega, coasser, roudouz, gué; rummad-rouaned, dynastie; run, tertre, éminence.

S

Saeziou, flèches, traits; saezer, sagitaire.
Seven, poli; sevenadur, civilisation.
Simma, grimper; simiada, porter à dos.
Sigoter, escamoteur; sinal, pleurnicher comme (à la manière) d'un crocodile.
Skoelfa, effarer, étincelant de fureur (œil).
Sukrin (aval), melon; suraval, citron.
Skeja, flancha, couper, inciser; fual, boucle.
Skoed, écu, bouclier; skoedeg, torpille.
Skolia, enrayer; skoulm, kloum, nœud.
Sourzien, mezeg, médecin, au figuré farwell.
Spoum, écume; spurmanti, entrevoir.
Stilhon, défense de sanglier; striv, ec'henn, effort; stuc'henn, plume, nageoire dorsale.
Stultenn, fantaisie, trait de folie.

T

Taer, impétueux; tanlec'h, phare; tasmant, fantôme; tasso (e) ni, retentir; tasoni, agacer (les dents); taskagnat, ruminer; teñv, sève.
Teol, tivl, tuiles; testenabez, témoignage.
Teul, titre; dideul, sans titre; tevenn, falaise.
Tizog, eunuque; tonkadur, destin.
Tor, ventre, flanc; torr, rompu; hedorr, cassant; tostalek (terrain) inégal.
Tredan, électricité; tredemarz, grande merveille; tredir! morbleu! Traet, onguent.
Trivialia, tressaillir; (iad) (d'enthousiasme).
Tuniou, strastagèmes, ruses de guerre.

U

Uheliad, noble; uhelgomzer, haut-parleur; uhel-
varr, gui; uhelouenn, de sang noble.
Uloc'h, poussière, cendre des morts.

Y

Yaouer, cadet, f. ez; yell, gell, bai, yeo, geo, **joug**;
yeot, geot, herbes.
Vengaouenn (ar) glaoeier a gouez e Breiz etre ar
25 a Vae ha 15 a viz Mezeven.

DA REIZA

Da genta-holl, lakaat en o-fez war an eil pe war
eben eus an enebennou ar geriou a zo disrannet
ganto. Ac'hann (ken) na vo (ve). P. 20, lin. 18,
lemel ar virgulenn goude « -gen »; dilec'hia ar
virgulenn goude « peogwir » ha hel adlakaat war-
lerc'h « holl »; P. 29, lin. 18, e lec'h « peud » lenn
« peudr »; P. 31, lin. 14, e lec'h « taolennou al
lezenn » lenn « gourc'hemennou ar reiz »; P. 41,
lin. 7, e lec'h « ec'honder » lenn « dounder »; P.
46, lin. 8, « d'hen ober » a ve kerkouls pe well ha
« da ober »; P. 48, lin. diweza nemed unan, e
lec'h « Têbiat » lenn « thêbiat »; P. 56, lin. 20, e
lec'h « spurmanti » lenn « furcha »; P. 71, lin. 28,
e lec'h « bras estlamm » lenn « bras-estonus »; P.
73, lin. 23, « evito » a zo a re; P. 90, linennou 12
ha 13, e lec'h « m'oa gwárezet » lenn « a zieubis
diouz al letanantig her bazate ». P. 96, lin. 3, « ar
vestrez-ti diganeñ » gwell « ouzin ar vestrez-ti ».
P. 102, linennou 30 ha 31, lakaat « () a-raok « A !
ha goude « avat ! eun () ». P. 162, lin. 22, lemel
ar virgulenn goude « uhelidi ».

.....
Ke (ñ) ver, ker (n) kouls, stread (ou), straed
(ou), (ar) z (s) oudard (ed); (ar) z (s) izun, kerc'h
(ger peurgoz, deuet da gerc'hen); all, gwell arall:
erel a kernewag; ereil e kembreeg; aral e Gwened.
Gwra; me a wra (wris, wrejout, a wran), keñveria
« Supplement to Cornish grammar » by Hal Wyn
— R. St v. Allin-Collins, 146, Fenchurch street,
E. C. 3. London, Grande-Bretagne —.

E-skoaz gand iek, iok lakaat ar furmou heb i a zo kouls pe well. Ag (k), og (k), eg (k), hervez ar rannyezou. A gemerot (oc'h). Egedout a dalv evidout. D'eomp (imp), ganeñ (in), ganez (it), ganeomp (imp). Ez = en = ec'h; marvet = marôet; bravoc'h = braôoc'h. Va zelaouit, selaouit-me. selaouit ac'hanoun, eun iliz g (k) oz; eur vaouez g (k) reñv; kazek g (k) oz. Hag dirak eur vogalenn; ha dirak eur gensonenn. Troad, unander; treid, liester; treidou, liester veur. Vihana (ñ). Paouez (da) a. Blo (u) c'h, tro (u) c'h. tiig, gwell tiig. Gêr greñvlec'hiet.

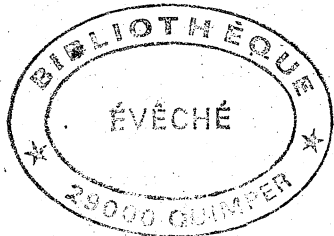

Geriadurig, astaga: arroud, passage d'un livre;
— pakret gouez, tout à fait sauvage.

**Keltiegourien gouiziek
Reit d'in kals meuleudi,
... M'am c'havit dellezek.
Stlapit 'r maen gant va fri,
... Mar doc'h glan a fazi.**

A.-S.

TAOLENN

	Enebenn
An Ejipt	36
Savadennou an Ejipt	38
An Aotrou bras	40
Ar milendall	41
Doueed an Ejipsianed	43
Temz-hin Bro-Ejipt	46
Krenn-istorvez	47
Remziad-roueed an Ejipt	47
Madagaskar	68
Gouel an Trodrouc'h	99
Va c'hoar dre ar gwad	106
An henhouved	111
Pinvidigeziou Tani-Be	115
Remziad-roueed Imerina	118
Ar c'hakouz	122
Ar c'hevnid-seiz	123
Ar c'hilheien-raden	124
Ar balafenned	125
Dimezi Rasoary	125
Lidou klemglañv hag orbidou	154
Eun diverra eus doareou, h. a, ar bobl va- lagasat	156
Va distro da Vadagaskar	165
Eun taol-brichinerez	170
Ar morgezeg	181
Geriadurig	187
Da reiza	193

Moulerez 17, straed d'Algesiras — BREST

Monthly 1966-1967 - BRUSH

Priz 15 tur

FB
891
688
03
LEG